

Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci

Lenka Jahodová

**Stylistická analýza populárně-vědeckého textu
z hlediska překladu
The Stylistic Analysis of popular-scientific texts
in translation**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Zehnalová, PhD.

Olomouc 2010

Čestně prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny prameny, kterých jsem využila.

Děkuji Mgr. Jitce Zehnalové, PhD. za laskavé vedení mé diplomové práce, podnětné rady a připomínky, které mi poskytovala při jejím vypracování.

OBSAH

Obsah.....	4
1. Úvod.....	6
1.1 Poznámka k členění této práce.....	7
1.2 O časopise.....	7
1.3 O článku	9
1.4 O autorce - Mary Roach.....	10
2. Rozdělení stylů.....	11
2.1 Styl prostěsdělovací.....	13
2.2 Styl odborný.....	14
2.3 Styl administrativní.....	15
2.4 Styl publicistický.....	16
2.5 Styl umělecký.....	17
3. Zařazení textu z hlediska stylistiky.....	18
3.1 Překlad a styl.....	20
4. Rovina textu.....	22
4.1 Kompozice.....	22
4.1.1 Grafické členění textu.....	22
4.1.2 Horizontální členění textu.....	25
4.1.2.1 Nadpis.....	25
4.1.2.2 Odstavce.....	28
4.1.3 Vertikální členění textu.....	30
4.1.3.1 Poznámkový aparát.....	30
4.1.3.2 Citace.....	32
4.1.3.3 Ilustrace.....	34
4.1.3.4 Příklady.....	35
4.2 Obsah textu.....	36
4.2.1 Komunikace v textu.....	36
4.2.2 Referenční rámec.....	42
4.2.3 Téma.....	43
4.2.3.1 Příbuznost člověka se šimpanzem.....	45
4.2.3.2 Vědecké zákulisí.....	51
4.2.3.3 Časový rámec.....	53
4.3 Pragmatická stránka.....	55
4.3.1 Přechylování.....	57
4.3.2 Uvádění jmen.....	58
4.3.3 Vyjádření času.....	61
4.3.4 Převod fyzikálních jednotek.....	62
4.4 Jazykové prostředky.....	63
4.4.1 Výklad.....	64
4.4.1.1 Slovní zásoba.....	65
4.4.1.1.1 Překlad termínů.....	65
4.4.1.1.1.1 Termíny nepotřebující vysvětlení..	66
4.4.1.1.1.2 Termíny vysvětlené.....	67
4.4.1.1.2 Zeměpisné názvy.....	70
4.4.1.1.3 Nominální fráze.....	71

4.4.1.2	Syntax.....	73
4.4.1.2.1	Pasivum.....	74
4.4.1.2.2	Větné kondenzory.....	76
4.4.1.2.2.1	Infinitivní vazby.....	77
4.4.1.2.2.2	Tvary s -ing.....	80
4.4.2	Vyprávěcí pasáže.....	81
4.4.2.1	Slovní zásoba.....	81
4.4.2.1.1	Frázová slovesa.....	82
4.4.2.1.2	Hovorové výrazy.....	83
4.4.2.1.3	Obrazná pojmenování.....	84
4.4.2.1.3.1	Přirovnání.....	84
4.4.2.1.3.2	Metafora.....	88
4.4.2.1.3.3	Metonymie.....	88
4.4.2.1.4	Ironie.....	90
4.4.2.1.5	Příklady.....	92
4.4.2.2	Syntax.....	93
4.4.3	Komunikace v přímé řeči.....	95
4.4.3.1	Citoslovce.....	97
5.	Překladatelská řešení	97
6.	Hodnocení překladu.....	105
7.	Závěr.....	107
8.	Summary.....	109
9.	Použité zdroje.....	115
10.	Příloha 1.....	117
10.1	Anglický text.....	117
10.2	Český text.....	128
11.	Příloha 2 - odstavce.....	139
12.	Anotace.....	144
	Synopsis.....	145

1. ÚVOD

Tématem této diplomové práce je srovnávací analýza populárně vědeckého textu z hlediska překladu. Toto téma jsem si pro svou diplomovou práci vybrala z několika důvodů. Při svém studiu jsem navštěvovala mnoho seminářů zaměřených na překlad, ať už se jednalo čistě o překladatelské semináře, nebo o teorii překladu, analýzu překladu, či kritiku překladu. Proto jsem se i ve své diplomové práci chtěla zabývat překladem. Je to také jedna z možností, jak využít jazykových znalostí v praxi.

V této práci se chci zabývat porovnáním anglického a českého populárně vědeckého textu na všech jazykových úrovních.

Důvodem, proč jsem si vybrala právě populárně vědecký časopis, bylo, že tyto časopisy rádu čtu, a myslím si, že jsou oblíbené. Oblíbenost těchto časopisů podle mého názoru souvisí s jejich obsahem; seznamují širokou veřejnost s pokroky ve vědě (ať už se jedná o novinky v technickém světě, v oblasti přírodních anebo sociálních věd), ale také jim přinášejí informace o vzdálených a cizokrajných zemích, jiných kulturách a odlišném způsobu života tamních lidí. Přitom ovšem informace zprostředkovávají srozumitelně i pro člověka nezasvěceného do tajů vědy, pro laiky. Jsou to lidé, kteří mohou mít povědomí o daném tématu, ale nejsou s ním obeznámeni natolik, aby byli schopni číst ryze odborný text, který sice o daném jevu pojednává velmi odborně a do hloubky, ale je také z tohoto důvodu orientovaný na úzkou skupinu vědců zaobírající se touto problematikou.

O oblíbenosti populárně vědeckých časopisů svědčí i fakt, že je jich na trhu velké množství.

Ve své práci se chci věnovat časopisu *National*

Geographic, zabývat se konkrétním článkem, který vyšel v roce 2008 v dubnovém čísle obou jazykových verzí. Při rozboru článku bych ráda poukázala na obecné rysy populárně vědeckých textů a dále se věnovala užitým jazykovým prostředkům. V závěrečné kapitole se budu zabývat překladatelskými řešeními.

Práce by mohla sloužit jako pomůcka pro začínající překladatele a překladatelky, aby se mohli vyvarovat nejčastějších chyb nebo si vzít příklad z dobrého řešení při překladu jazykových jednotek.

1.1 Poznámka k členění této práce

Tato práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Odkazuji se v ní také na příklady z textu, které jsem pro přehlednost očíslovala, a to v rámci jednotlivých podkapitol. Příklad je psaný menším písmem a jiným typem písma, abych ho odlišila od citací z odborných publikací a textu diplomové práce.

V některých kapitolách bylo nutné se odkazovat k celým odstavcům. Pro snazší orientaci jsem proto všechny odstavce v textu očíslovala. Lze je najít v Příloze 1, kde je uveden nejprve anglický originál a poté český překlad. Při odkazování na odstavce je nejprve uvedeno číslo odstavce v anglickém textu, následuje číslo odstavce v českém textu. Pokud se čísla odstavců neliší, je zde uvedené pouze jedno číslo. Pokud jsem v příkladu chtěla poukázat na nějaký jev, toto slovo je podtržené. V originálním textu se podtržení nevyskytují.

1.2 O časopise

Pro účely této práce jsem si vybrala časopis *National Geographic (magazine)*, který začal vycházet v roce 1888 a který

se od té doby rozšířil do mnoha zemí světa, mimo jiné i do České republiky. Časopis vychází jednou za měsíc a několikrát do roka v něm najdeme přílohy v podobě map různých zemí. Obsahuje články týkající se geografie, přírodních věd, historie, kultury a aktuálního dění, doplněné o překrásné fotografie zvířat, míst a věcí z celého světa. Zajímavostí je, že byl jedním z prvních časopisů, ve kterém se objevily barevné fotografie.¹ *National Geographic* považují za vhodný materiál, protože má již dlouhou tradici a přispívají do něj renomovaní autoři, vědci a fotografové. Když navštívíte stránky tohoto časopisu², dozvíte se také, že National Geographic Society je zapojená do různých projektů jako je výzkum, ochrana přírody a snaží se také o rozšíření vzdělání v oblasti geografie. Najdete zde kromě jiného i různé rozhovory s přispěvateli do časopisu, videozáznamy a mnoho fotografií.

V anglické verzi je časopis dostupný také na internetu, což mi pomohlo při získání originálu textu.

Ráda bych se nyní pozastavila u internetové verze časopisu, protože se v mnohém liší od tištěné podoby. V internetové verzi nejsou obrázky součástí textu samého (sekce *Feature Article*), ale najdeme je pod odkazem *Photo Gallery*. Vzhledem k tomu, že internetové stránky nejsou v takové míře omezené celkovou délkou článku tak, jak je tomu u tištěné podoby časopisu, najdeme zde více fotografií než v tisku. Díky možnostem internetu je zde také možné najít sekci *Video*, kde můžeme shlédnout tři videozáznamy a vidět tak šimpanze, jak se chovají v přirozeném prostředí. Ve *Field Notes* se dozvíme více o tom, jak obtížné bylo fotografovat šimpanze v této oblasti a

---

1 "National Geographic Magazine". *Encyclopædia Britannica*. 2010. Encyclopædia Britannica [Online]. [cit. 14. dubna 2010]. Dostupné na <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/404870/National-Geographic-Magazine>>.

2 www.nationalgeographic.com

co všechno musel fotograf a jeho asistenti podstoupit. Jako poslední je zde odkaz *Learn More*, pod kterým najdeme další informace týkající se nejen šimpanzů ve Fongoli.

1.3 O článku

Český článek jsem převzala z tištěné verze časopisu z dubna roku 2008 a anglický originál jsem našla na internetových stránkách časopisu *National Geographic*³ dne 12.1.2010.

Ve své práci se nebudu zabývat všemi články, ale vybrala jsem si pouze jeden. V angličtině se článek jmenuje "Almost Human" a v překladu se objevuje pod názvem "Skoro jako člověk".

Tento článek se zabývá problematikou šimpanzů žijících na území východního Senegalu a západního Mali. Zvláštností těchto šimpanzů je, že se museli přizpůsobit životu v savaně, kde se nevyskytují stromy, na kterých jsme zvyklí šimpanze vidat, nebo jich je velmi málo. Primatoložka Jill Pruetz tvrdí, že díky tomu jsou tito šimpanzi mnohem vynalézavější a na rozdíl od ostatních šimpanzů používají různých předmětů z přírody (například větví, klacků, apod.) jako nástrojů k usmrcení nebo dosažení potravy.

Autorka článku Mary Roach, o které se zmíním později v této kapitole, nám nabízí pohled nejen na život těchto šimpanzů, ale také zmiňuje těžkosti, se kterými se musela Jill Pruetz potýkat ve vědecké společnosti, když přišla s tvrzením o lovu pomocí "nástrojů" a uveřejnila o výsledcích svého výzkumu článek. V něm na základě svého pozorování uvádí, že tímto způsobem neloví samci, ale především samice a mláďata.

Hlavním tématem článku je přirovnání a podobnost šimpanze s člověkem, což je patrné už z nadpisu. Toto téma se prolíná celým textem, a proto bych se mu chtěla věnovat v jedné

³ <http://ngm.nationalgeographic.com/2008/04/chimps-with-spears/mary-roach-text>

podkapitole.

Z hlediska překladu je zajímavé, že v časopise není u každého článku uveden překladatel tohoto článku, ale všechna jména překladatelů najdeme na začátku časopisu. Z tohoto důvodu není možné zjistit, kdo článek "Almost Human" překládal, a zda to byl muž nebo žena. Budu tedy mluvit obecně o překladateli.

1.4 O autorce - Mary Roach

Mary Roach, autorka článku "Almost Human" ("Skoro jako člověk"), je americká spisovatelka non-fiction. Po dosažení bakalářského titulu z oboru psychologie na Wesleyan University nastoupila do Zoological Society v San Francisku. Mezitím psala pro místní tisk. Pracovala také pro časopis *Health* a online časopis *Salon.com*. V současné době se věnuje především psaní knih, ale píše také do prestižních časopisů, jako například *National Geographic*, *The New York Times Magazine*, *GQ*, *Outside*, *Wired* a *New Scientist*. Její článek "How to Win at Germ Warfare" z roku 1995 se dostal do nejužšího výběru na cenu časopisu *National Geographic* (National Magazine Award).

Mary Roach se ve svých člancích a knihách věnuje různým tématům a pojednává o nich z populárně vědeckého hlediska. Je autorkou knih *Stiff: The Curious Lives of Human Cadavers* (2003), *Spook: Science Tackles the Afterlife* (2006), *Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex* (2008).

Jak už jsem se dříve zmínila, Mary Roach nemá titul z exaktních přírodních věd, ale vystudovala psychologii, a možná díky tomu píše sice o přírodních vědách, ale z jiného úhlu a jiným stylem než jako vědec. Její knihy jsou určeny pro každého, ne pouze pro vědeckou komunitu.

Ráda bych autorku na tomto místě ocitovala. V rozhovoru pro *Crossedgenres.com* odpovídala na dotaz, jak by měli vědci

psát knihy, aby jim rozuměli i lidé, kteří se nevyznají v daném oboru: "Pretend that you're talking to a seventh-grader. I say to someone, "Look, I don't have a PhD. I don't really have a science background. You need to speak to me on a more basic level. Explain things to me more clearly and break it down for me because I don't know what you're talking about."" Tento citát jsem zde uvedla proto, že autorka přesně vystihla, jakým způsobem by se měli psát populárně vědecké texty. Tímto doporučením by se měli řídit autoři populárně vědeckých textů, protože je čtou lidé, kteří se chtějí něco o dané problematice dozvědět, ale zároveň k tomu nemusejí chtít používat terminologický slovník u každého druhého slova. Tyto texty by měly být srozumitelné, ale zároveň by čtenáře měly zaujmout a přimět k tomu, aby se k nim znovu vrátil.

2. ROZDĚLENÍ STYLŮ

Nejprve je třeba vymezit, co vlastně chápeme pod pojmem styl, abychom se pak dále mohli zabývat dělením stylů. Jazykový styl definuje Jan Chloupek jako "způsob cílevědomého výběru a uspořádání (organizování) jazykových prostředků, který se uplatňuje při genezi textu; v hotovém komunikátu se pak projevuje jako princip organizace jazykových jednotek, které z částí a jednotlivostí tvoří jednotu vyhovující komunikačnímu záměru autora". (Chloupek 1997. 9) Stylistika se pak zabývá studiem stylu a analyzuje jednotlivé texty, aby došla k obecným zákonitostem stylizace jazykových projevů. Dnešní stylistika se také věnuje výstavbě jazykových projevů a využívá k tomu poznatků lingvistiky textu.

Existuje mnoho druhů rozdělení stylů. Snad každý jazykovědec, který se tímto zabýval, si styly rozdělil podle svého, ať už vyšel z rozdělení svého kolegy, anebo přišel se

zcela novým pohledem.

V angloamerickém prostředí se setkáme spíše s pojmem rejstřík (angl. register) než styl. Tento pojem zavedl Fowler, kterému se termín styl zdál příliš vágní: "[...] register does some work of style, but can be defined more explicitly, because it comes from a system of related technical terms in sociolinguistics". (Fowler 1996. 186) Chloupek se ve výše uvedené definici stylu zmiňuje o komunikačním záměru autora. Tento pojem odpovídá pojmu konkrétní situace, kterou uvádí Fowler v definici rejstříku: "a register is [...] a distinctive use of language to fulfill a particular communicative function in a particular kind of situation [...]". (Fowler 1996. 191) Rejstřík je způsob využití jazykových prostředků v dané situaci. Halliday se zmiňuje o poli (field), způsobu (mode) a celkovém tónu (tenor). Dagmar Knittlová field popisuje jako funkční slohovou či komunikační oblast, "která má vliv na volbu gramatických a zejména lexikálních prostředků [...]". (Knittlová 2010. 138) U způsobu rozlišujeme mezi psanými a mluvenými projevy, z nichž každý má svá specifika, jak v oblasti lexikální, tak i gramatické. Zatímco v psaném projevu se většinou setkáme se spisovným slovníkem, mluvená forma se vyznačuje hovorovostí a používáním expresivních a emotivních výrazů. Pro potřeby analýzy textu "Almost Human" bude způsob promluvy patrný na stylizování mluvenosti v psaném projevu. Pojem celkový tón definuje Urbanová takto: "Anglický termín **tenor** označuje vzájemný vztah účastníků diskurzu a považuje se za významný faktor při stylizaci projevu [...] Z hlediska sociolingvistického jsou účastníci komunikace posuzováni podle toho, zda k sobě navzájem projevují **blízkost** (angl. intimacy, solidarity), nebo **odstup** (angl. distance)." (Urbanová 2008. 24) Jde o stupeň formálnosti situace.

Česká tradice vychází z rozdělení stylů podle funkce, kterou dané sdělení má, mluvíme tedy o takzvaných funkčních stylech. Ve své práci jsem vycházela právě z české tradice funkčních stylů.

Marie Čechová rozlišuje pět funkčních stylů:

1. Funkční styl prostěsdělovací
2. Funkční styl odborný
3. Funkční styl administrativní
4. Funkční styl publicistický
5. Styl umělecké literatury

Každý z výše uvedených stylů má svá specifika, kterých by se měl autor textu v daném stylu držet, proto bych se o každém z těchto stylů chtěla zmínit a charakterizovat ho. Budu vycházet z vlastních zkušeností a charakteristiky Marie Čechové ve stylistice *Současná česká stylistika*. Vzhledem k tomu, že se v praktické části zabývám analýzou populárně vědeckého textu, věnuji se v této části i charakteristice ostatních stylů, protože se jejich prostředky promítají v textu "Almost Human".

2.1 Styl prostěsdělovací

Se stylem prostěsdělovacím se setkáme v každodenní komunikaci. Přitom je důležité spojit projev s určitou situací, protože jinak by mohl být nesrozumitelný. Jedná se většinou o projevy mluvené, nepřipravené a dochází u nich k bezprostřednímu kontaktu s adresátem. Z toho vyplývá, že tyto projevy jsou převážně vedené formou dialogu a vzhledem k jejich spontánnosti se zde uplatňuje i emotivní složka. Z hlediska použití jazykových prostředků je tento styl velmi hovorový, hojně se využívá nespisovných slov, frází, citoslovcí, častý je

i výskyt slangových slov a nářečí. V textu z *National Geographic* se tento styl projeví především ve vyprávěcích pasážích a v přímé řeči. Podrobně se tímto zabývám v kapitole Rovina textu, podkapitole Jazykové prostředky.

2.2 Styl odborný

Odborný styl se značně liší od ostatních stylů. Je to především proto, že se musí vyjadřovat přesně a výstižně, k čemuž používá jak stylisticky neutrálních jazykových prostředků, tak i specifickou slovní zásobu, jedná se především o termíny a složitější syntaktickou stavbu. Nelze však opomenout ani odlišnosti v textové rovině. Jazyk odborného stylu se velmi liší od běžně užívaného jazyka. Je do značné míry stereotypní, využívá hojně termínů a i v češtině se setkáme s vyšší frekvencí nominálních frází, než jsme zvyklí. Nepoužívá se emocionálně zabarvených slov nebo expresivních výrazů. Po syntaktické stránce jsou texty odborného stylu velice hutné a používají se dlouhá a velmi členěná souvětí, většinou podřadná, neboť podřadnými spojkami docílíme hierarchizace textu a určíme vztahy mezi větami a jejich závislosti. Ačkoli jsme na použití pasiva a polovětných konstrukcí z angličtiny zvyklí, najdeme tyto jevy v odborném stylu mnohem častěji než v běžné mluvě. I v češtině se v mnohem větší míře setkáme s pasivy či neosobními větami a také s větší mírou nominálnosti. Pasiva a neosobních vět se užívá především proto, že dovolují nezmiňovat konatele děje, ale soustředit se na jev samotný. V neposlední řadě pasivum v angličtině slouží ke slovosledným účelům, protože umožňuje členit větu na novou a známou informaci.

Odborné texty jsou většinou určeny pro velmi specifickou skupinu lidí - vědců, kteří se v daném oboru pohybují a rozumí

mu. Jazyk odborného stylu není přístupný každému, ačkoli si myslím, že se v poslední době setkáváme ve vědeckém stylu s formulacemi, které by ještě před několika lety byly nepřípustné.

Marie Čechová řadí k odbornému stylu mezi jinými i styl populárně naučný. "V rámci odborného stylu se dnes běžně odlišuje **styl vědecký** (teoretický), styl **prakticky odborný**, tj. odborný v užším smyslu, jenž má modifikace (stylové typy) např. ve stylu hospodářském, právním, vojenském, dále styl **populárně naučný**, uvažuje se o stylu **učebním**, často se připomíná styl **esejistický**. [...] Množina takovýchto sekundárních stylů je otevřená, nové typy např. mohou vzniknout díky interaktivnosti moderní prezentace vědy nebo díky možnostem, jež dávají nová média." (Čechová 2003. 177)

O stylu populárně vědeckém se zmíním v kapitole Zařazení textu z hlediska stylistiky.

2.3 Styl administrativní

Jako další styl uvedu styl administrativní, neboť se v mnoha ohledech podobá stylu odbornému. Administrativní styl je styl oficiálních dokumentů jako jsou různé dotazníky, formuláře, žádosti, a proto se s ním setkáme především v písemné podobě. Jazyk i syntax je stereotypní a míra opakování jazykových jednotek vysoká. Hlavními rysy administrativního stylu jsou stejně jako u stylu odborného objektivnost, neemotivnost, přesnost, přehlednost a jednoznačnost. V syntaxi používá zhuštěného vyjadřování. Najdeme zde také mnoho termínů a zkratk, ve kterých se obyčejný člověk někdy jen stěží orientuje.

2.4 Styl publicistický

Se stylem publicistickým se běžně setkáme v novinách, časopisech v psané podobě a v rádiu a v televizi v podobě mluvené. Jeho hlavním záměrem je informovat, ale zároveň také přesvědčit. Tento styl je na pomezí stylu odborného a stylu uměleckého. Má totiž čtenáře přesvědčit pomocí logických argumentů, ale zároveň má na čtenáře působit emocionálně využitím emocionálně zabarvených slov a obrazotvornosti. "The general aim [...] is to exert a constant and deep influence on public opinion, to convince the reader or the listener that the interpretation given by the writer or the speaker is the only correct one and to cause him to accept the point of view expressed in the speech, essays or article not merely by logical argumentation, but by emotional appeal as well." (Gałperin 1971. 296) Z jazykového hlediska se setkáme s používáním metafor, slovních hříček, neologismů. Časté je použití zájmena v první osobě plurálu, čímž autor vyjádří jednotu s čtenářem. Marie Čechová uvádí, že se někdy z publicistického stylu vyčleňuje jako samostatný styl řečnický (styl veřejných a oficiálních mluvených projevů jako je například soudní řeč a kázání).

Zatímco v češtině řadíme žurnalistiku pod styl publicistický, v angličtině se podle Dagmar Knittlové většinou vymezují dva rozdílné styly, a to styl publicistický a styl žurnalistický (journalistic/newspaper style). Je to z toho důvodu, že se "vyznačuje [žurnalistický styl] natolik specifickými rysy, že ho lze od publicistického stylu odloučit". (Knittlová 2010. 169) Žurnalistický styl se od publicistického liší tím, že ačkoli má také za úkol informovat, udávat fakta a informace, už je nekomentuje. Z tohoto hlediska je objektivnější než styl publicistický. V jazyku se uplatňují

klišé a ustálené fráze, které zajistí potřebnou asociaci, ale přitom zabrání nedorozumění. "Neproniká do něj individuálnost ve vyjadřování ani emocionální zabarvení, převládá stereotypní forma." (Knittlová 2010. 169) Autor má omezený prostor na sdělení informací, proto je vyjadřování hutné, avšak na rozdíl od stylu odborného musí čtenář každému slovu rozumět. K žurnalistickému stylu řadíme krátké zprávy, oznámení, inzeráty.

Je třeba se také v krátkosti zmínit o titulku. Titulek má stručně vyjádřit obsah zprávy. Anglický titulek je v porovnání s českým hutnější, což ztěžuje překladateli práci při překladu. Používá krátkých slov, nevyjímáje ani hovorové nebo slangové výrazy, zkratek, číslic, časté je použití slovních hříček nebo aliterace. Z hlediska syntaxe v titulku nenajdeme členy ani pomocná slovesa, minulost je vyjádřena slovesem v přítomném čase, Knittlová v publikaci *Překlad a překládání* dodává, že se tímto "celá událost aktualizuje, zvyšuje se dramatičnost a napětí". (Knittlová. 2010. 180) Budoucí čas je vyjádřen infinitivem jako v příkladech z výše citované knihy: "Nuclear danger to be raised; Cargo ferry to close". (op. cit.: 180)

2.5 Styl umělecký

V uměleckém stylu přibývá k funkci komunikativní také funkce estetická. Je poměrně těžké definovat prvky tohoto stylu, protože do něj řadíme jazyk poezie, prózy a jazyk dramatu. Je to styl, se kterým se setkáme především v krásné literatuře, a klade důraz na originalitu. Valentína Šebestová se ve svém článku "Umelecké prvky v neumeleckom preklade" ve sborníku *9x o překlade* (1995) přiřklání k charakteristice Mistríka a jmenuje základní odlišnosti uměleckého stylu a populárně vědeckého. Hlavní rozdíly jsou emocionálnost a

expresivnost, sémantická mnohoznačnost, dějovost, tendence k neukončenosti a náznakovosti, používání nepřímých pojmenování, subjektivnost (chápaná tak, že v textu je patrné autorovo stanovisko, a obsah i výrazové prostředky odráží osobnost autora), dialogičnost a hovorovost (text je vnímaný jako dialog autora a čtenáře), proměnlivost formálních prostředků a smyšlenost faktů. Rozdíl je také v použité slovní zásobě, v uměleckém stylu je slovní zásoba bohatší a tím je také frekvence opakování slov nižší.

Umělecký text by měl být originální, a z tohoto důvodu se můžeme setkat i s texty, které porušují formu, která je pro daný text typická, a tím jsou právě originální a zajímavé. Vzbudí u čtenářů pozornost, což je vlastně také cílem umělecké literatury.

V uměleckých textech je důležitá především funkce estetická. Tyto texty by měly čtenáře přimět cítit emoce, ať už je to radost, smutek, šok nebo zmatení. K tomuto účelu se používá řada jazykových prostředků jako například metafora, přirovnání, metonymie, spisovatelé a básníci vymýšlejí neologismy a neobvyklé obraty. Uplatňují se zde různé vyprávěcí techniky.

3. ZAŘAZENÍ TEXTU Z HLEDISKA STYLISTIKY

Z hlediska stylistického můžeme tento článek zařadit k populárně vědeckým textům, což znamená, že se v něm objevují jak prvky vědeckého stylu (použití termínů, citace, vysvětlivky, pasivum), tak i jazykové prostředky stylu publicistického jako jsou například obrazná pojmenování, nebo stylu prostěsdělovacího (hovorové výrazy). Podle dnešního stylistického rozdělení řadíme populárně vědecký styl ke stylu odbornému. Ačkoli z něj tento styl vychází, je zde relativně

mnoho rozdílů, a proto bych je v krátkosti zmínila.

Populárně naučný styl se snaží o přiblížení výsledků vědeckého bádání laikovi. Ačkoli v něm najdeme mnoho termínů, bez kterých bychom se při popisování výzkumů a výsledků vědeckého bádání jen těžko obešli, objevují se zde i prvky stylu publicistického jako jsou například obrazná pojmenování. Tyto texty jsou určené pro lidi, kteří o danou problematiku mají zájem, ale nemají v ní hlubší znalosti. Setkáme se zde proto s kratšími větami a jazyk se bude přibližovat běžné mluvě. Je dovoleno používání emocionálně zbarvených slov. Termíny, které autor považuje za méně známé, jsou vysvětleny, a k názornosti pomohou i příklady, grafy, tabulky, fotografie, apod.

V článku "Umelecke prvky v neumeleckom preklade" Šebestová charakterizuje populárně vědecké články v amerických časopisech. Říká, že je pro ně typické podat nejen věcnou informaci, ale také čtenáře zaujmout, "ak nie ohromiť". (Šebestová 1996. 16) Autor je nejen vzdělaný po vědecké stránce, ale také ovládá spisovatelské řemeslo, proto jsou články čtivé. Použité jazykové prostředky a obrazná pojmenování musí být neutřelé.

Šebestová vidí dále také rozdíl v kulturních odlišnostech ve způsobu vědeckého vyjadřování. Má na mysli rozdílnost slovenských vědeckých textů a podobných textů v ostatních jazycích (především v angličtině). Vzhledem k tomu, co říká, se dá tento poznatek snadno aplikovat i na texty české, což potvrdím i při rozboru článku z *National Geographic*. Autorka tvrdí, že neumělecké texty výchozího jazyka mají tendenci přibližovat se více ke čtenáři, používat uměleckých prvků a při psaní dbát i na to, jak text bude vnímat čtenář. Z toho vyplývá, že hranice mezi uměleckým texty a neuměleckými texty

už nejsou tak striktně dané, jak tomu bylo kdysi. Ovšem tato tendence ještě není aplikovaná u nás ani na Slovensku a Šebestová doufá, že vlivem překladů jednou tato tendence také převládne. Touto problematikou se zabývá také Světla Čmejrková v publikaci *Jak napsat odborný text*.

3.1 Překlad a styl

Vzhledem k tomu, že se zde budeme zabývat textem anglickým i českým, chtěla bych se také zmínit o vztahu stylu a překládání.

Překlad je pro společnost v dnešní době velmi důležitý, protože nám umožňuje dozvědět se o mnohých poznatcích z jiných zemí. Troufám si tvrdit, že bychom se dnes již bez překladu neobešli, protože by se naše možnosti výrazně omezily. Je důležité, aby překladatel byl kvalifikovaný. Jde především o to, aby měl z dané oblasti, ve které překládá, dostatek zkušeností a vědomostí a mohl tedy text náležitě přeložit ze zdrojového jazyka do cílového. K tomu je zajisté potřeba ovládat bravurně i oba jazyky, aby si byl vědom všech rozdílů a drobných nuancí mezi nimi a byl schopen je adekvátně převést. Bohužel dnes není těžké objevit špatný překlad a nemusí to být jen vinou nezkušeného překladatele, ale také rychlostí, s jakou jsou dnešní texty překládány. Překladatel nemá čas si svůj překlad přečíst vícekrát a opravit běžné chyby, nezbývá čas ani na odborné korektury.

V oblasti vědeckých a populárně vědeckých textů je důležitý také odborný konzultant, který má znalosti v daném oboru a je schopný posoudit, zda jsou všechny termíny převedeny srozumitelně a správně. V těchto dvou typech textů nehraje důležitou roli funkce estetická, ale je třeba texty převést především obsahově správně.

Pro překladatele je důležité, aby si text, který má před sebou, zařadil k některému z výše jmenovaných funkčních stylů. Díky tomuto počátečnímu zařazení pak volí jazykové prostředky a způsob výstavby textu tak, aby danému stylu odpovídaly.

Knittlová se o této problematice vyjadřuje ve skriptu *Funkční styly v angličtině a češtině*. "[...] existuje celá řada různých typů překladatelských úkolů podle toho, o jaký jde typ funkčního stylu, účel, a způsob sdělení, i když všechny mají společného jmenovatele v principiálním požadavku na překladatelský proces, tj. v převedení invariantní informace. [...] Překladatel musí volit vyjadřovací prostředky nikoli stejné, ale takové, které mají stejnou funkci jako prostředky jazyka výchozího. [...] Stejně prostředky jazykové mohou mít v různých jazycích různou funkci, např. pasívum v angličtině [...] má jinou funkci než pasívum v češtině." (Knittlová 1977. 5) Knittlová informací nemyslí jen obsahovou stránku, ale má na mysli také, jakým způsobem se obsah sděluje a jaký dopad má sdělení na čtenáře/posluchače, čímž se dostává k pragmatické stránce.

Peter Verdonk mluví o lingvistickém (linguistic context) a nelingvistickém kontextu (non-linguistic context). Lingvistický kontext se týká jazyka uvnitř textu, tj. typografie, hlásek, slov, frází a vět. "The non-linguistic context is much more complex notion since it may include any number of text-external features influencing the language and style of a text." (Verdonk 2002. 7) Do nelingvistického kontextu řadí autora a čtenáře. Vzhledem k povaze rozebíraného textu, neprobíhá komunikace mezi autorem a čtenářem z očí do očí.

Při překladu je nutné vnímat text jako celek, to znamená postupovat nejprve od vyšších celků k těm nižším, od textu přes

odstavce, větné celky až k jednotlivým jazykovým jednotkám.

Vzhledem ke stylistické povaze textu je podle Šebestové velmi obtížný úkol takový text adekvátně přeložit: Šebestová mluví o umělecko-naučném textu, ve kterém jde jak o zprostředkování vědecké informace, tak i o převedení uměleckých prvků přítomných v textu. "Pre prekladateľa je to mimoriadne tvrdý oriešok, pretože musí nielen ovládať terminológiu, ale dokonca aj veľmi dobre rozumieť, čo prekladá, aby verne a zrozumiteľne tlmočil obsah textu, a navyše zabezpečil aj jeho estetickú funkciu." (Šebestová 1995. 15)

4. ROVINA TEXTU

4.1 Kompozice

Kompozicí rozumíme obecně výstavbu celého textu a uspořádání jazykových jednotek podle určitého plánu. Tento plán by měl mít autor připravený předem, zčásti se však kompozice dotváří až při samotném vzniku jazykového projevu.

4.1.1 Grafické členění textu

Dá se říci, že oba texty - anglický i český - jsou z hlediska svého členění velice podobné. Český text zachovává nadpis, zvýrazněné části psané větším písmem i členění do odstavců. V obou textech najdeme popisky u fotografií i vysvětlivky pod čarou.

Při popisování grafické podoby textu budu vycházet pouze z české verze článku. Je to z toho důvodu, že se mi nepodařilo získat anglický text v tištěné podobě, ale měla jsem k dispozici pouze text z internetových stránek National

Geographic. Oba texty pocházejí z různých zdrojů a grafická podoba se tedy výrazně liší.

K přehlednosti textu přispívá jak jeho členění do odstavců, tak i zvýraznění některých částí textu. To můžeme pozorovat nejen na tomto textu, ale také v jiných populárně vědeckých časopisech, které mají za úkol zaujmout čtenáře.

Text můžeme zvýraznit mnoha způsoby: můžeme použít různé velikosti písma (zvětšit písmo u informace, na kterou se klade důraz), různých typů písma (petit, kurzíva, tučné písmo, kapitálky, verzálky, proložení textu, podtržení). Samozřejmě můžeme písmo odlišit i barevně.

Kurzíva se podle Čmejrkové používá nejčastěji "k označení příkladů v textu, naznačení výrazů cizojazyčným, citově zabarvených". (Čmejrková 1999. 237) V tomto textu se však s kurzívou setkáme u názvů knih, popisků obrázků a poznámek pod čarou. Povšimněme si, že při uvedení poznámky pod čarou, příklad (3), která je celá psaná kurzívou, jsou názvy knih psané základním typem písma, tzv. stojatým. Je to z toho důvodu, aby se odlišil název knihy uvnitř textu psaného kurzívou.

(1) Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*

Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*

(2) *Plotting his move? Lupin, a large teenage male, seems to have alpha ambitions, but chimp politics require more than brute strength—winning friends is critical.*

Plánuje? Velký dospívající samec Lupin se chce stát vůdcem tlupy, úspěšná politika u šimpanzů však vyžaduje víc než hrubou sílu. Rozhodující je získat přátele.

(3) *Mary Roach is the author of Stiff and Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex, due out this month. Frans Lanting is a wildlife photographer whose most recent book is Life: A Journey Through Time.*

Mary Roachová je autorkou knihy Stiff. A nově jí vychází Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex. Frans Lanting fotografuje přírodu a jeho nejnovější kniha se

jmenuje Life: A Journey Through Time.

Zvýraznění textu se děje z několika důvodů. Prvním důvodem je to, že autor textu chce poukázat na informaci, na kterou klade důraz a kterou považuje za důležitou. Je to něco překvapivého nebo natolik zajímavého, že chce, aby si čtenář této části všiml a věnoval jí náležitou pozornost.

Dalším důvodem může být i to, že zvětšené, barevné písmo upoutá čtenářovu pozornost už na první pohled - to znamená při jeho prvním kontaktu s časopisem - když v něm listuje. V této chvíli je důležité čtenáře zaujmout natolik, aby si daný článek přečetl, proto jsou z něho vyzdvížena nejzajímavější místa a překvapivá tvrzení. V neposlední řadě text neunavuje oči stále stejným typem písma. Jde vlastně o grafické upozornění čtenáře, že se jedná o novou nebo zásadní informaci.

Pro lepší představu zde uvedu příklady z vybraného textu. Písmo jsem zde zmenšila, ale typ písma byl zachován, tzn. tučné písmo a použití verzálek na začátku odstavce u několika prvních slov. Slova v daném výseku jsou navíc od běžného textu v odstavci odlišena barevně. Slova psaná verzálkami jsou tmavě hnědou barvou, ostatní slova v tomto výseku jsou světle hnědá. Běžný text je psaný černou barvou.

Vidíme, že se autor podržel u všech takto zvýrazněných úseků jednotného stylu, a to, že několik prvních slov je napsáno verzálkami, a ostatní následují běžným typem písma. Celý úsek je napsaný tučným písmem, aby byl zvýrazněný oproti ostatním částem textu psanými běžným písmem (tj. netučně, menší velikostí písma).

(4) ROZBŘESK JE NÁHLÝ a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládáním stmívače směrem vzhůru. Svítání probouzí skupinu čtyřiatřiceti šimpanzů.

- (5) **VE SVĚTLE mediálního pozdvižení, které vyvolala zpráva Jill Pruetzové o šimpanzech používajících zašpičatělé klacky, působilo zvláštním dojmem, že Jill chyběla mezi přednášejícími na loňské konferenci o intelektu šimpanzů.**
- (6) **ŠIMPANZÍ SAMICE jménem Sissy se sklání nad nízkým termitišťem šest metrů od nás.**

Takto zvýrazněných úseků je v rozebíraném textu celkem šest, zde jsem zmínila pouze některé kvůli jejich grafickému odlišení. V oddílu Téma se budu zabývat všemi těmito úseky, neboť jsou důležité z hlediska obsahu.

4.1.2 Horizontální členění textu

"Horizontálním členěním textu rozumíme jeho lineární členění na úvodní, střední a závěrečnou část. [...] Součástí horizontálního členění psaného projevu je i rozdělení na kapitoly (v rozsáhlejších textech) a na odstavce." (Čechová 2003. 85)

4.1.2.1 Nadpis

K horizontálnímu členění řadíme také titulek nebo nadpis. Co se týká nadpisů, je překlad velice rozmanitý. Některí překladatelé se drží při překladu výchozího textu, jiní si nadpis kompletně přetvoří. Obě řešení se dají obhájit. Při překládání nadpisu musíme mít na paměti, o jaký druh textu jde.

Pokud se jedná o umělecký text, pak může být překladatel vynalézavější. Jde o to, aby nadpis čtenáře zaujal natolik, aby si knihu koupil nebo půjčil a přečetl. Překladatel musí brát v úvahu kulturní rozdíly, aby mohl vhodně zapůsobit na čtenáře a vzbudil v něm touhu si daný text přečíst.

Jedná-li se o odborný text, vychází překladatel z toho, že odborná veřejnost se bude zajímat o dané téma a bude si ho chtít přečíst sama od sebe, a proto se zde nejedná primárně o působivost titulku, ale o popis toho, co se čtenář ve studii dozví. Čmejrková uvádí, že autor může do titulku vložit i výsledky svého výzkumu. "Pak titulek vyjadřuje nejen to, jakým tématem se autor ve svém výzkumu zabýval, ale i novou informací, kterou čtenáři zároveň sděluje, tedy obsahové jádro neboli réma svého vědeckého příspěvku." (Čmejrková 1999. 63)

Název článku z oblasti populárně odborných textů se bude pohybovat v rozmezí mezi sémantickým a komunikativním překladem, když použijeme termíny P. Newmarka. Sémantickým překladem má na mysli překlad, který se snaží co nejvíce podržet originálu a převést ho co nejpřesněji do jazyka cílového. Komunikativní překlad se na druhou stranu přizpůsobuje stylu cílového jazyka, a proto není tak těžkopádný a je i jednodušší.

Zlata Kufnerová ve svém článku "Co s titulem literárního díla" říká, že "Častým důvodem k adaptaci původního znění titulu díla jsou rozdíly ve společenském vědomí, znalosti realit, tedy důvody mimojazykové. [...] Interpretační přístup k překladu titulu však nebývá vždy motivován rozdíly ve společenském vědomí, nýbrž též překladatelovou nebo nakladatelovou potřebou dát čtenáři větší nebo přesnější informaci". (Kufnerová 1994. 152) Dále dodává, že soudobé překlady titulů se řídí danými pravidly a jen zřídka se používá zcela jiného titulu, než je v originále. Toto tvrzení můžeme dokázat i na názvu rozebíraného článku: **Almost Human** je zde přeložené jako **Skoro jako člověk**, což vystihuje původní význam originálu a stejně jako on odkazuje k hlavnímu tématu celého textu, a tím je porovnání šimpanzů s člověkem.

Můžeme si povšimnout určitého posunu oproti anglickému **Almost Human** v českém překladu. Došlo k transpozici anglického přídavného jména **human** na české podstatné jméno **člověk** za pomoci předložky **jako**.

Prozkoumejme nyní blíže grafickou podobu nadpisu. Nejvíce nás na něm pravděpodobně upoutá velikost, dále barva a typ písma. Nadpis zaujímá téměř jednu desetinu strany díky své velikosti. Pokud budeme porovnávat velikost jednotlivých slov nadpisu, dojdeme ke zjištění, že největším písmem je uvedeno slovo **člověk**, menší písmo je použito na slova jemu předcházející. Zdůraznění slov odráží jejich důležitost. Je zřejmé, že člověk se zajímá sám o sebe, a proto je toto slovo také zvýrazněno tučným písmem.

Z barevného hlediska jsou slova **Skoro jako** bílá, zatímco slovo **člověk** je v odstínu světle zelené barvy. Pro lepší představu jsem tuto stranu znázornila graficky. Bílé barvy v nadpise bylo možné použít proto, že na celé dvoustraně je celoplošná fotografie.

4.1.2.2 Odstavce

Členění textu do odstavců je důležité především proto, že koresponduje s obsahem. Čmejrková v publikaci *Jak napsat odborný text* říká: "[...] grafická segmentace textu reflektuje jeho tematickou organizaci a do jisté míry i kompoziční výstavbu". (Čmejrková 1999. 161)

Při porovnání způsobu tvoření odstavců, je na první pohled patrný odlišný způsob jejich "tvoření" v obou jazycích.

V angličtině se text člení do odstavců tak, že se mezi jednotlivými odstavci vynechává celý řádek. V češtině se řádek nevynechává, ale zato se první věta odstavce odsadí od začátku řádku. Díky tomu český text působí poněkud sevřeněji a anglický volněji.

Tento rozdíl sice není zásadní a myslím, že by čtenáři

nevadilo, pokud by překladatel český text členil stejně jako anglický, nicméně tradice tvoření odstavců se v českém jazyce od anglického liší a překladatel by se měl této tradice podržet.

Členěním textu do odstavců čtenáři usnadňujeme orientaci v textu a zároveň ho držíme v bdělém stavu. "Z hlediska čtenáře je členění textu na odstavce potřebné proto, aby mohl bez velké námahy a nejistoty sledovat "myšlenkový postup" (především rozvíjení tématu). V tomto směru odstavce vydatně napomáhají jasnosti a hlavně přehlednosti výkladu." (Čmejrková 1999. 162-163) Čtenář díky členění ví, kdy končí jedno téma a začíná další. Pokud bychom v jednom jazyce text nečlenili, mohlo by se snadno stát, že se čtivý, zábavný a zajímavý text promění v nepředstavitelně dlouhý a nepřehledný celek. Čtenáře by tento způsob nečlenění mohl odradit od čtení takového článku ještě předtím, než začal.

Ačkoli jsem na začátku tohoto oddílu tvrdila, že členění textu není nijak zásadní téma, neboť je většinou zachované jak ve výchozím, tak i v cílovém textu, vidíme, že nerespektování členění do odstavců by mohlo vést k odrazení čtenáře, i kdyby byl článek napsaný poutavě.

Lingvista R. de Beaugrande tvrdí, že odstavce dáváme na taková místa, kde cítíme nějaký přechod. Čtenář tedy s novým odstavcem očekává "[...] zřetelný posun funkční povahy: nové téma, jisté vyvrcholení nebo obrat, nové stádium nějakého procesu, přesun centra pozornosti, změnu perspektivy, zdůraznění, či vytčení [...]". (Čmejrková 1999. 164)

Při porovnávání odstavců zjistíme, že některé odstavce v angličtině jsou rozdělené do dvou českých, a naopak některé české odstavce odpovídají dvěma anglickým. Může to být způsobeno tím, že v angličtině má úvodní věta odstavce

popisující charakter. Uvádí, o čem se bude v celém odstavci jednat. V češtině se na toto neklade přílišný důraz. Příklady jsem uvedla v Příloze 2, protože vzhledem k tomu, že se jedná o jeden nebo i více odstavců, by zde nepůsobily přehledně.

4.1.3 Vertikální členění textu

Podle Čmejrkové text "vedle základní roviny (či pásma) vlastního výkladu obsahuje některé další složky, vedlejší, doplňující, pomocné". (Čmejrková 1999. 223) Tyto doplňující informace nazýváme vertikální členění textu a řadíme k nim poznámkový aparát, vysvětlivky, citace, odkazy na odbornou literaturu, bibliografii, příklady. Patří k nim ale také tabulky, grafy a obrázky. Jak říká již výše zmíněná autorka, vertikální členění vyděluje "textové segmenty patřící v zásadě k různým kontextům a zároveň umožňuje odlišit sdělení základní od vedlejších". (op. cit.: 223)

Nyní bych se pozastavila u jednotlivých možností uplatnění vertikálního členění a uvedla k nim příklady z ukázkového textu.

4.1.3.1 Poznámkový aparát

Poznámky v textu je možné rozdělit na dva typy: jsou to poznámky pod čarou, které najdeme ve spodní části dané strany, na které se text, ke kterému poznámka odkazuje, nachází, a dále jsou to poznámky za textem.

V textu, který jsem si pro potřeby této práce vybrala, se vyskytují pouze poznámky pod čarou. Vzhledem k nevelké rozsáhlosti textu (21 stran včetně stran obsahující pouze obrázky) nejsou poznámky pod čarou číslované, protože jich není mnoho.

První poznámka pod čarou se týká autorky textu a

fotografa:

(7) *Mary Roach is the author of Stiff and Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex, due out this month. Frans Lanting is a wildlife photographer whose most recent book is Life: A Journey Through Time.*

Mary Roachová je autorkou knihy Stiff. A nově jí vychází Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex. Frans Lanting fotografuje přírodu a jeho nejnovější kniha se jmenuje Life: A Journey Through Time.

Tato poznámka je v textu napsaná menším typem písma a kurzívou, aby se graficky oddělila od základního textu.

Další poznámka pod čarou se týká Grantu NGS⁴. Tato poznámka není v textu uvedena v kurzívě. Myslím, že je to z toho důvodu, že se netýká přímo textu samotného, ale doplňuje ho novou informací. Můžeme si všimnout i grafického zvýraznění slov **Grant NGS**. Nejenže jsou tato slova zvýrazněna tučně, ale předchází jim v textu ještě malý žlutý čtvereček. Je to pravděpodobně proto, že se tato poznámka nevztahuje přímo k žádnému místu v textu, ale odkazuje k celému výzkumu. Proto chtěl vydavatel danou poznámku zvýraznit, aby ji čtenář nepřehlédl.

(8) **Grant NGS** Tento projekt je financován z vašich členských příspěvků National Geographic Society.

Poslední poznámka pod čarou je uvedena tučně zvýrazněnou šipkou. Tato poznámka čtenáře upozorňuje, že na internetových stránkách časopisu najde k tomuto článku i videozáznam. Tato poznámka také není v textu kurzívou, pravděpodobně ze stejného důvodu; nejedná se o poznámku k nějakému slovu nebo spojení z textu samotného, ale o doplňkovou informaci.

(9) **Nejbližší příbuzní** Podívejte se na šimpanze z Fongoli v akci. Videozáznamy

---

⁴ National Geographic Society

zachycující zhotovení zbraní a lov najdete na adrese ngm.com.

V textu se však vyskytla kromě poznámek pod čarou také jedna poznámka přímo v textu. Je oddělená závorkami od vlastního textu, a proto by to měla být poznámka autorky k danému tématu. Můžeme si povšimnout, že závorky se liší v závislosti na jazykové verzi - v angličtině jsou pouze kulaté závorky, zatímco v češtině se vyskytují závorky dvojího typu: hranaté a kulaté. Je to dáno tím, že v češtině se používají nejprve kulaté závorky; pokud se v textu mají vyskytnout dvoje závorky, používá se hranatých i kulatých, a to tak, že do hranatých jsou vloženy kulaté. Použití hranatých závorek v této poznámce je dáno tím, že je zde zmíněn výčet tělesných tekutin uvedený v kulatých závorkách, proto pro celou poznámku bylo nutné užít závorek hranatých. V angličtině toto pořadí používání závorek chybí.

V anglické verzi si navíc můžeme všimnout, že autorka pravděpodobně zapoměla uzavřít první z použitých závorek. Závorka označující ukončení měla následovat za slovem **wiping** a za uvozovkami (na toto místo jsem v příkladu vložila znak Ø).

(10) (No exaggeration. One paper has a section on chimpanzees' use of "leaf napkins":

"This hygienic technology is directed to their bodily fluids (blood, semen, feces, urine, snot). ... Their use ranges from delicate dabbing to vigorous wiping." Ø

[Autor jednoho článku věnoval celou jednu pasáž tomu, jak šimpanzi používají „ubrousky z listů“: „Tento hygienický postup je zaměřen na jejich tělesné tekutiny (krev, sperma, výkaly, moč, hlen)... Způsob použití kolísá od jemného otírání až po energické tření.“]

4.1.3.2 Citace

"Citace v odborném textu znamená jednak "citát", tj. doslovné znění úryvku textu jiného autora, jednak

bibliografický odkaz na jiný text/pramen, tj. citace díla."
(Čmejrková 1999. 226)

Citaci v textu uvádí uvozovací věta, která zpravidla obsahuje jméno autora citátu a také zdroj, ve kterém se daný citát nachází. Za ní následuje přímá řeč uvozená uvozovkami, které citát graficky oddělují od ostatního textu.

Příkladem citace uvádějící jméno autora jsou příklady níže. Tyto příklady se nachází v části textu, která více připomíná odborný text. Věty jsou delší a jejich obsah je také odborného charakteru.

(11) Primatologist Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*, also downplays the importance of Pruetz's findings. "This behavior is fascinating, but the observations are so preliminary that it merits only a short note in a journal."

Zjištěním Jill Pruetzové nepřikládá význam ani primatolog Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*. „Takové chování je fascinující, ale pozorování jsou natolik předběžná, že si zaslouží pouze stručnou poznámku v časopise."

(12) "The first push toward a larger brain," writes Stanford, "may have been the result of a patchily distributed, high-quality diet and the cognitive mapping capabilities that accompanied it."

„Prvním impulsem pro vznik většího mozku," píše Stanford, „bylo možná nerovnoměrné rozložení vysoce kvalitní potravy a rozvoj poznávacích dovedností, díky nimž bylo možné tuto potravu nalézt."

V textu však najdeme i citace Jill Pruetz, se kterou autorka článku nějakou dobu strávila v Senegalů při výzkumu šimpanzů. Takové citace najdeme ve vyprávěcích pasážích. O jazykových prostředcích v těchto pasážích se zmíním později.

(13) "Sometimes," she says, scratching a bite, "I think I'm going to wake up and it's all a dream."

„Někdy si myslím," říká a škrábe si štípanec, „že se probudím a zjistím, že to všechno je jenom sen."

(14) "Holy crap! It's a bushbuck." „No páni! To je lesož."

4.1.3.3 Ilustrace

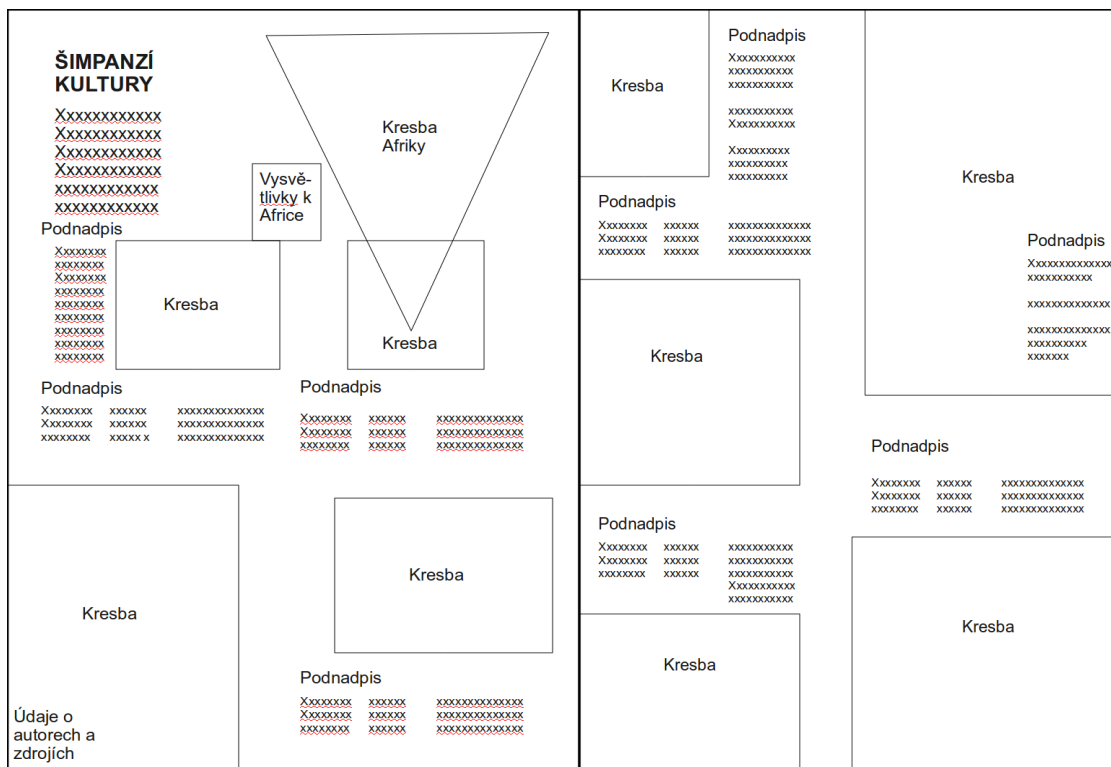
K ilustracím patří fotografie, které se v *National Geographic* vyskytují v hojné míře a doplňují každý článek, ale do této skupiny patří i jiný obrazový materiál, který se v tomto článku také objevil, a proto bych se o něm chtěla zmínit.

Fotografií je zde opravdu hodně, z čehož můžeme usoudit z jejich počtu. Na dvaceti jedna stranách najdeme čtyři fotografie, které zakrývají obě strany, čtyři celostránkové fotografie a 3 menší fotografie, vedle kterých lze na stránku umístit i text. Fotografie jsou k dispozici v příloze na přiloženém CD.

Ke každé fotografii patří popisek, který nás informuje o tom, co na fotografii vidíme.

Jak už jsem výše předeslala, najdeme v tomto článku i dvoustranu kreslenou. Tato dvoustrana má i vlastní titul: **ŠIMPANZÍ KULTURY**. Je psaný tučným písmem, verzálkami. Na této dvoustraně pak najdeme devět malých podtitulů, ke každé kresbě jeden. Pod ním je popsáno, co je na kresbě znázorněno, kteří šimpanzi tento způsob používají a také, zda se najdou u některých šimpanzů nějaké obměny.

Pro představu jsem zde graficky znázornila, jak tato dvoustrana vypadá:

4.1.3.4 Příklady

"Příklady většinou ilustrují nebo blíže vysvětlují nějaké tvrzení. Často se uvádějí slovem *např.*, uvozovací větou (*Uvedeme několik příkladů*) nebo se dávají do kulatých závorek." (Čmejrková 1999. 232)

I v tomto textu najdeme příklady, které nám blíže dovysvětlují, co autorka myslela. V angličtině nám na příklady poukáže spojení **For example** nebo zkratka **e.g.**, v češtině jsou obě tato anglická spojení přeložena slovem **například**.

(15) For example, I catch Siberut looking toward the sky in what I take to be a contemplative manner, as though pondering life's higher meaning.

Všimnu si například, že Siberut se dívá k obloze a vypadá přitom tak zamyšleně, jako by rozjímala o vyšším smyslu života.

(16) Critics say the communications are purely conditioned behavior. Novel uses of

symbols—e.g., "water gorilla"—are dismissed as coincidence.

Kritikové namítají, že komunikace je výhradně podmíněné chování. Neotřelé kombinace symbolů - například „vodní gorila“ zavrhuje jako náhodu.

4.2 Obsah textu

4.2.1 Komunikace v textu

Komunikací v textu rozumíme všechny osoby, které prostřednictvím textu komunikují a které v něm vystupují. To znamená, že sem řadíme nejen autorku textu, ale také různé vědce, jejichž názory jsou v textu zmíněné nebo citované. Čmejrková o dalších subjektech v textu říká: "Osoby, které jsou do interakce zahrnuty, jsou nejen autor a čtenář. Svým způsobem jsou v textu přítomné i další subjekty a jejich hlasy. Do vědeckého textu se promítají názory mnoha dalších vědců, jež autor cituje nebo k nimž odkazuje, souhlasně či nesouhlasně". (Čmejrková 1999. 57)

Vzhledem k tomu, že autorka textu Senegal také navštívila, najdeme v textu i mnoho odkazů na ni:

(1) Pruetz and I watch the chimps climb from their nests.

Spolu s Jill Pruetzovou pozoruji šimpanze vylézající z hnízd.

(2) By 8 a.m. my chintzy key-chain thermometer says it's 90 degrees. Our shirts are marked by the same white salt lines that appear on people's boots in winter.

V osm ráno mi můj laciný digitální teploměr, přívěsek na klíčkách, hlásí 32 °C. Na našich košilích se objevují stejné bílé slané stopy, jaké vídáme v zimě na botách.

(3) One day while accompanying Pruetz, I watched a young chimp named David at a bush baby tree hole. We heard him well before we saw him: a resounding THONK that caused Pruetz to stop in her tracks and go, "Hold on, hold the phone, that sounds like a spear!"

Jednoho dne, když jsem doprovázela Jill, jsem pozorovala mladého šimpanze Davida

u díry ve stromě, kde se ukryvala komba. Slyšely jsme Davida dlouho předtím, než jme ho uviděly. Dunivý zvuk přiměl Jill, aby se zastavila: „Počkat, tohle zní jako oštěp!“

Hlavní postavou textu "Almost Human" je Jill Pruetz, primatoložka, která pozorováním šimpanzů v Senegalů strávila několik let a přišla s překvapujícím tvrzením, že šimpanzí samice a mláďata loví pomocí různých nástrojů, které si "vyrobí" z větviček a klacků.

(4) If the chimps wander unusually far, Pruetz gets back to the village so late that her portion has long ago been fed to the dogs. Sometimes, rather than hike the five miles back to camp, she curls up and sleeps on the ground (or takes a nap in an abandoned chimp nest). She has gotten malaria seven times.

Když se šimpanzi vydají neobvykle daleko, vrací se Jill do vesnice tak pozdě, že její porci jídla už dávno dali psům. Někdy se jí nechce vracet se osm kilometrů pěšky do tábora, a tak se stočí do klubíčka a vyspí se na zemi (nebo si zdímně v opuštěném šimpanzím hnízdě). Malárii měla [ona] už sedmkrát.

(5) Yet you rarely meet people who love what they do as much as Pruetz does.

Přesto se jen málokdy setkáte s někým, kdo svou práci miluje tak jako Jill Pruetzová.

(6) In 2007 Jill Pruetz, an anthropologist at Iowa State University, reported that a Fongoli female chimp named Tumbo was seen two years earlier, less than a mile from where we are right now, sharpening a branch with her teeth and wielding it like a spear.

V roce 2007 ohlásila Jill Pruetzová, antropoložka z Iowské státní univerzity, že zhruba kilometr od místa, kde právě stojíme, byla před dvěma lety spatřena šimpanzí samice jménem Tumbo, jak pomocí zubů zašpičatuje větev a drží ji jako oštěp.

(7) There are individuals who are uncomfortable with Pruetz's tales of spear-wielding chimps, and not all of them are bush babies.

Najdou se i tací, kterým se nelíbí vyprávění Jill Pruetzové o šimpanzích třímajících oštěp.

(8) "Sometimes," she [Jill] says, scratching a bite, "I think I'm going to wake up and it's all a dream."

„Někdy si myslím,“ říká a škrábe si štípanec, „že se probudím a zjistím, že to všechno

je jenom sen."

V rozebíraném textu je také poměrně mnoho odkazů na ostatní primatology. Poznatky Jill Pruetz nebyly ve vědecké komunitě přijaty příliš kladně. Z toho vyplývá, že jsou zde zmíněny i názory ostatních vědců, kteří zkoumání Jill podceňují nebo výsledky zkoumání neberou vážně.

(9) Harvard professor of biological anthropology Richard Wrangham, who has studied chimpanzee aggression in Uganda's Kibale National Park, has been skeptical. Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the core of man.

Harvardský profesor biologické antropologie Richard Wrangham, který studoval agresivní chování šimpanzů v ugandském Národním parku Kibale, je skeptický. V akademickém světě se proslavil [on] svou teorií „démonického samce“, která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzími samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor.

(10) Primatologist Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*, also downplays the importance of Pruetz's findings.

Zjištěním Jill Pruetzové nepřikládá význam ani primatolog Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*.

(11) On top of that, Pruetz's post-doc adviser, Cambridge University primatologist William McGrew, made a passing reference to the Fongoli hunting behaviors but did not credit her with the work. He credited her co-author and former student Paco Bertolani, now a student of McGrew's. Bertolani witnessed the first—of now 40—observed instances of the behavior, but scientific etiquette would call for the principal investigator to be mentioned. McGrew apologized afterward.

A aby toho nebylo málo, konzultant jejího postgraduálního studia, primatolog William McGrew z univerzity v Cambridgi, se letmo zmínil o loveckém chování šimpanzů z Fongoli, aniž by uvedl její zásluhy na zmíněném výzkumu. Uvedl však jejího spoluautora a bývalého studenta Paco Bertolaniho, který nyní studuje u něj. Bertolani byl svědkem prvního z celkových čtyřiceti pozorovaných případů

předmětného chování, vědecká etika však vyžaduje, aby byl zmíněn hlavní badatel. McGrew se později omluvil.

V textu se ovšem neodkazuje pouze na vědce kritizující výsledky pozorování Jill Pruetz. Jsou zde také přítomny názory těch, kteří s ní souhlasí a pomáhají jí ve výzkumu nebo těch, kteří přišli s podobně překvapivým tvrzením již dříve.

(12) Jane Goodall's first reports of chimps making tools (for termite fishing) were as contentious in their day as more recent claims of teaching chimps to use language.

První zprávy Jane Goodallové o šimpanzech, kteří si vyrábějí nástroje (k chytání termitů), byly ve své době stejně diskutabilní jako tvrzení, že šimpanzi mohou používat řeč.

(13) Kerri Clavette, Pruetz's intern, interviewed villagers about their beliefs regarding chimpanzees and whether they hunted them.

Kerri Clavetteová, která byla u Jill Pruetzové na studijním pobytu, zjišťovala postoje vesničanů k šimpanzům a ptala se jich, zda je loví.

(14) We know this because most evenings at six o'clock research assistant Sally Macdonald sits down with a set of sieves and buckets, and one or two ziplock bags of the chimp feces that the researchers bring back most days.

Víme to, protože odborná asistentka Sally Macdonaldová pravidelně téměř každý večer v šest hodin popadne několik sít a kbelíků a jeden nebo dva uzavřené sáčky s šimpanzími výkaly, které badatelé přinášejí skoro každý den.

(15) Pruetz's Ph.D. student Stephanie Bogart says part of the reason chimps fish termites is that they're an exceptionally calorific food.

Postgraduální studentka Stephanie Bogartová říká, že šimpanzi vyhledávají termity částečně také proto, že jde o mimořádně kalorickou potravu.

V neposlední řadě je v textu přítomen i čtenář. Čmejrková se o osobě čtenáře zmiňuje také a tvrdí, že ačkoli se čtenář v textu přímo nevyskytuje, autor, v našem případě autorka, textu by měl/a brát na čtenáře ohled v tom, jakým způsobem text bude konstituován. V populárně vědeckém textu je toto hledisko velmi

důležité, protože autor textu se musí vžít do osoby čtenáře a vysvětlit problematiku do té míry, aby i čtenář-laik porozuměl danému tématu. Ačkoli toto nezní nikterak problematicky, musí si autor textu dát pozor, aby zbytečně nevysvětloval i termíny, které jsou všeobecně známé (v našem textu to může být například **chimpanzees/šimpanzi, evolution/evoluce, environment/nemá** v cílovém textu český protějšek, a další). "Bude-li autor velmi explicitní, může vyvolat dojem, že čtenáře podceňuje. Bude-li autor málo explicitní a spolehne se na to, že čtenář bude vědět, oč jde, nemusí čtenář jeho intenci vůbec pochopit nebo nemusí např. pochopit, čím se autorova zjištění odlišují od kontextu dosavadních znalostí." (Čmejková 1999. 50) Z výše uvedeného citátu vyplývá, že autor musí najít vhodný kompromis tak, aby čtenář pochopil, o čem text je a zároveň aby text nebyl zatížen vysvětleními jevů nebo slov, která běžný čtenář zná.

V anglickém textu je na čtenáře kladen větší důraz než v českém překladu, protože autorka čtenáře poměrně často oslovuje zájmenem **you**. V českých textech se s tímto jevem tolik nesetkáme, protože v česky psaných textech toto není běžné (alespoň, pokud budeme brát v úvahu vědecké a populárně naučné texty). Tím, že autorka čtenáře neustále oslovuje, ho vlastně zapojuje do dění v článku.

Tarnyiková o první a druhé osobě osobních zájmen tvrdí: "First and second person pronouns are inherently exophoric, i.e. mutually identifiable with the participants of communication". (Tarnyiková 2002. 31) Exoforická reference se odkazuje na někoho, kdo není přítomen přímo v textu, ale stojí mimo něj.

V odstavcích 3 a 4 autorka osloví čtenáře pomocí druhé osoby osobního zájmena. Tento referenční rámec je zajímavý zejména, pokud ho srovnáme s českým textem. Při srovnávání

zjistíme, že se v těchto odstavcích čtenář v překladu vůbec neobjevuje. Z níže uvedených příkladů zjistíme, že se buď čtenář ve větě nevyskytuje, nebo je nahrazen jiným způsobem jako například **Každý primát** nebo **tělo**.

(16) These are not chimps you've seen in these pages before.

Na rozdíl od svých lépe známých pralesních příbuzných tráví šimpanzi žijící v savanách a lesnatých oblastech východního Senegalu a v západním Mali většinu času na zemi.

(17) If you are a primate used to greener terrain, you must adjust your behavior to survive.

Každý primát zvyklý na zelenější terén musí přizpůsobit své chování, jinak zahyne.

(18) Expending less energy on digestion means you can afford to apply it elsewhere, perhaps to power an expanded brain.

Energii ušetřenou na trávení může tělo využít jinde, třeba na „provoz“ většího mozku.

Celý text jsem pročetla znovu a hledala jsem, kde se v českém textu objeví reference na čtenáře. Výsledek je poněkud překvapivý. Zatímco autorka výchozího textu se snaží se čtenářem komunikovat poměrně často, v českém překladu se tato reference objevuje jen ve třech případech. Z tohoto počtu je patrné, jak nevšední je tento postup v češtině a jak často se naopak vyskytuje v angličtině.

V příkladu (21) si můžeme povšimnout, že anglické **you** bylo přeloženo do češtiny všeobecným lidským konatelem **člověk**. Dušková v publikaci *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny* o výrazu **člověk** tvrdí, že je to hovorový prostředek. "V hovorovém stylu se všeobecný lidský konatel nejčastěji vyjadřuje zájmenem 2. os. *you*. V češtině vedle 2. os. anglickému *you* odpovídají i jiné prostředky, reflexivní tvar slovesný nebo **člověk**." (Dušková 2003. 395)

(19) Yet you rarely meet people who love what they do as much as Pruetz does.

Přesto se jen málokdy setkáte [vy] s někým, kdo svou práci miluje tak jako Jill Pruetzová.

(20) "You don't stroll down the aisles hoping to catch a glimpse of the broccoli. You know where each item is, and in which months seasonal foods are likely to be in stock."

„Když nakupujete [vy] v supermarketu, také neprocházíte [vy] náhodně uličkami s nadějí, že někde zahlédnete [vy] brokolici. Víte [vy], kde je jaké zboží a kdy bude k mání sezónní zboží.“

(21) You would think that primatologists, more than other scientists, would be comfortable with the shifting boundaries between chimpanzee and human.

Člověk by si pomyslel, že primatologové budou snad více než ostatní vědci srozuměni s posouváním hranic mezi šimpanzi a lidmi.

4.2.2 Referenční rámec

S komunikací v textu úzce souvisí referenční rámec. Jde o to, že se v textu odkazujeme na osoby nebo jevy, a tím tvoříme referenční rámec. O referenci jsem se již stručně zmínila v předchozí podkapitole. Na následujících příkladech uvidíme, že je možné zájmeno "I"/ "já" rozšířit na "we"/ "my".

V prvních deseti odstavcích jsem naznačila referenční rámec autorky textu a Jill Pruetz. Je zajímavé sledovat, jak se referenční rámce těchto dvou žen spojují v jeden. Tato pole jsou vyznačena šedou barvou a jsou podtržena (viz Příloha 1). Budeme-li toto značení následovat, zjistíme, že nejprve mluví autorka a do zájmena **our** (odstavec 1) zahrnuje jak sebe, tak i celé lidstvo. Dále je zde použito osobní zájmeno v první osobě singuláru I (odstavec 2), kterým samozřejmě odkazuje na sebe.

Ve čtvrtém odstavci za sebou následují zájmena **my**, ovšem za ním se spojí s jinými lidmi (z kontextu nevíme, zda jde o fotografa a jeho asistentku nebo je s nimi i Jill) a odkazuje

tak zájmenem **our**. V tomto odstavci dále používá už jen zájmena **we** a **our**, neboť stále mluví o skupině lidí.

V následujícím odstavci se vrací k použití zájmena **I**, protože vyjadřuje své názory na tamní podmínky.

V odstavci číslo 6 nám přibývá další referenční rámec - **Jill Pruetz** a opět se autorka odkazuje ke skupině lidí zájmenem **we**, neboť právě stojí kousek od místa, kde Jill Pruetz viděla, jak samice používá větev jako oštěp. V sedmém a osmém odstavci se objevuje pouze referenční rámec Jill Pruetz (pokud se zaměřím pouze na referenci těchto dvou žen).

V devátém odstavci se referenční rámce Jill Pruetz a Mary Roach spojí - **Pruetz and I** a dále potom zájmeno **we** označuje tyto dvě osoby.

Pokud se na tyto referenční rámce podíváme v češtině, zjistíme, že je zde mnoho nevyjádřených podmětů. Je to proto, že v češtině není třeba vždy uvádět podmět, protože je zřejmý z kontextu a také ho můžeme odvodit díky flexi od činného slovesa. Vzhledem k tomu, že angličtinu typologicky řadíme k analytickým jazykům (oproti češtině, která patří k jazykům syntetickým flexivním), u kterých se zachovaly pouze nepatrné zbytky flexe, musí angličtina v každé (stylisticky neutrální) větě uvést podmět. Anglické sloveso totiž ve své formě neodráží podmět tak jako sloveso české.

Z hlediska referenčních rámců se anglický a český text v zásadě neliší.

4.2.3 Téma

Na tomto místě se opět vrátím ke grafickému členění textu, protože podle mého názoru je ze zvýrazněných částí textu zřetelně patrné, jakým směrem se celý text ubírá, jaká témata se v něm objevují a jak se odvíjí. To poznáme, aniž bychom text

museli předem celý přečíst, stačí českou verzi časopisu zalistovat a zjistíme, že některé úseky jsou psány větším písmem, zvýrazněny, nebo jsou použity verzálky.

Z níže uvedených příkladů je jasné, že se článek sestává z několika tematických rovin. Zvýrazněné pasáže nám ukazují, o čem bude následující úsek textu pojednávat.

Hlavním tématem je srovnání šimpanze s člověkem. Tato podobnost je až zarážející, ale jak můžeme usoudit z příkladu (28), je třeba mít se na pozoru, co budeme považovat za vědomě uskutečněný akt a co nám pouze připomíná lidskou schopnost.

Při čtení textu se také na chvíli ocitneme v savaně se šimpanzi a budeme přímými svědky toho, jak žijí, jak se chovají ve volné přírodě a jak loví (příklad 26). K tomu nám poslouží i množství velice kvalitních fotografií.

Dalším tématem, se kterým se v průběhu čtení setkáme, je vědecké zákulisí, ve kterém se primatoložka Jill Pruetz pohybuje. Jak je možné usoudit z příkladu (25), není to vždy zcela příjemné prostředí. Jill Pruetz má nelehké postavení poté, co přišla s tak troufalým tvrzením o uvědomělém lovu šimpanzích samic a mláďat.

(22) **Skoro jako člověk**

(23) **ROZBŘESK JE NÁHLÝ a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládním stmívače směrem vzhůru. Svítání probouzí skupinu čtyřiatřiceti šimpanzů.**

(24) **ŠIMPANZI, KTERÍ NEŽIJÍ v bezpečí v korunách stromů, nýbrž na zemi, jsou ve střehu před velkými cizinci.**

(25) **VE SVĚTLE mediálního pozdvižení, které vyvolala zpráva Jill Pruetzové o šimpanzech používajících zašpičatělé klacky, působilo zvláštním dojmem, že Jill chyběla mezi přednášejícími na loňské konferenci o intelektu šimpanzů.**

- (26) **ŠIMPANZÍ SAMICE jménem Sissy se sklání nad nízkým termitištěm šest metrů od nás.**
- (27) **SEDÍM S JILL PRUETZOVOU na okraji zalesněné rokle, kde šimpanzi odpočívají v nejteplejších denních hodinách.**
- (28) **PŘESTO NENÍ MOŽNÉ strávit jistou dobu v blízkosti šimpanzů a nebýt zasažen tím, jak se nám podobají.**

4.2.3.1 Příbuznost člověka se šimpanzem

Prvním a nejdůležitějším bodem je nadpis. Z nadpisu poznáme, jaké téma se bude v článku probírat. Z nadpisu článku je zřejmé, že půjde o srovnání člověka s něčím nebo někým. Vzhledem k tomu, že podkladem první dvoustrany je fotografie znázorňující šimpanze, bude čtenáři ihned jasné, s kým se člověk bude porovnávat. Toto téma se prolíná celým textem a můžeme ho označit za hlavní téma článku. Nejedná se zde pouze o porovnání fyziologické podobnosti, ale jde také o podobné chování šimpanzů ve srovnání s člověkem. Dozvíme se, že šimpanzi loví, že se smějí, rozčilují, ale také plivou.

Hned pod titulkem článku se dostáváme k této podobnosti opět. Autorka článku nám říká:

- (29) This hothouse of chimp "technology" offers clues to our own evolution.

Oblast, která je "semeništěm šimpanzích technologií", nabízí lidem vodítka k poznání vlastní evoluce.

Při popisu senegalské savany, kde se tyto šimpanzi vyskytují, přirovnává autorka tuto krajinu ke krajině, kde se vyvíjel první člověk. Díky tomuto prostředí a jeho nepříznivosti se šimpanzi museli přizpůsobit a tím se přiblížili vývoji prvních lidí.

- (30) It's an environment very much like the open, scratchy terrain where early humans evolved. For this reason, chimpanzee communities like the Fongoli group [...] are

uniquely valuable to scientists who study the origins of our species.

Podobá se to otevřenému terénu porostlému pichlavou vegetací, v jakém se vyvíjeli první lidé. Právě proto mají šimpanzi z oblasti Fongoli [...] nesmírnou hodnotu pro vědce, kteří studují původ našeho druhu.

K tématu evoluce člověka se autorka stále vrací; to můžeme vidět i na další ukázce. Ve větě předcházející této ukázce zmiňuje autorka právě fakt, že pokud je člověk nebo šimpanz zvyklý na prostředí s více zelení, je nutné, aby se tady přizpůsobil. To donutilo šimpanze z této oblasti být kreativnější v porovnání se šimpanzi žijícími na jiném území. Také díky tomu je možné je přirovnávat k člověku a jeho vývoji.

(31) Our earliest hominin (meaning bipedal ape) ancestors evolved more than five million years ago during the Miocene, an epoch of extreme drying that saw the creation of vast tracts of grassland.

Naši nejstarší hominoidní předkové (tedy dvounozí lidoopové) se vyvinuli před více než pěti miliony let v období miocénu, kdy v důsledku dlouhodobého vysychání vznikaly rozsáhlé plochy porostlé travinami.

V dalším příkladu se hlavní téma mísí s tématem vedlejším, pojednávajícím o vědeckém zákulisí. Nicméně je v článku zmíněno, že než Jill Pruetz přišla s teorií (nutno dodat, že ji měla podloženou pozorováním senegalských šimpanzů), že šimpanzi loví, byl lov považován za výlučně lidskou činnost.

(32) Until that report, the regular making of tools for hunting and killing mammals had been considered uniquely human behavior.

Až do té doby se mělo za to, že výroba nástrojů pro lov a zabíjení savců je výhradně lidským chováním.

Richard Wrangham tvrdí, že agresivní chování šimpanzů

poukazuje na to, že i člověk je v jádru agresivní.

- (33) Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the_core of man.

V akademickém světě se proslavil svou teorií „démonického samce“, která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzími samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor.

V dalších úryvcích pozoruje Mary spolu s Jill šimpanze. Mary se nemůže ubránit tomu, že jsou velice podobní lidem. Ukázky se v textu nevyskytují přímo za sebou, ale protože obě odkazují ke slovu *erect/vzpřímeně*, zařadila jsem je sem společně.

- (34) The silhouette is utterly erect, arrestingly humanoid.

Jeho silueta je dokonale vzpřímená a překvapivě lidská.

- (35) My last glimpse of Tia is with her now bare bone brandished above her head, standing erect, as though reenacting the "dawn of man" scene from 2001: A Space Odyssey.

Naposledy ji spatřím, jak ve vzpřímeném postoji mává holou kostí nad hlavou, jako by přehrávala scénu „úsvit lidského rodu“ z filmu 2001: Vesmírná odysea.

Ve stejném odstavci, ve kterém se nachází příklad výše, najdeme ještě několik "narážek" na podobnost člověka se šimpanzi.

- (36) Here is a chimpanzee, thought by many to be the closest thing we have to a living model of our early hominin ancestors,[...].

Před námi je šimpanz, jehož mnozí považují za tvora, který se blíží živoucímu modelu našich dávných předků.

- (37) It is as though we are watching time-lapse footage of human evolution, the dawn of man unfolding in our binoculars.

Jako bychom sledovali sestříhaný filmový záznam lidské evoluce, jako bychom dalekohledem pozorovali úsvit lidského rodu.

Při zkoumání lidských a šimpanzích genomů v Massachusetts došli vědci k překvapivému závěru, a to, že šimpanzi a první lidé se mezi sebou křížili.

(38) A recent exploration of the human and chimpanzee genomes [...] suggests that chimpanzees and early hominins may have interbred after the two lines initially split.

David Reich se svými spolupracovníky z Broad Institute při MIT a z Harvardu v Cambridge v Massachusetts nedávno zkoumali lidský a šimpanzí genom. Z výsledků jejich výzkumu vyplývá, že šimpanzi a první hominidé se možná vzájemně křížili ještě nějakou dobu poté, co se obě zmíněné vývojové linie odštěpily.

Je s podivem, že ačkoli vědci zjistili tolik podobností mezi člověkem a šimpanzem, nechtějí to uznat. Snaží se taková zjištění podceňovat (o tomto se blíže zmíním v části Vědecké zákulisí) a znevažovat.

(39) Since the earliest days of primatology, discoveries of chimp behavior that threaten to undermine the specialness—the apartness—of human beings have met with rancorous resistance.

Objevy šimpanzího chování, jež podkopávají naše představy o lidské výlučnosti, se od počátků primatologie setkávají s nevraživým odporem.

Co je velmi zajímavé na hlavním tématu je fakt, že zde autorka uvádí i názory jiných primatologů, než jen amerických. Je zvláštní, že tyto názory na příbuznost šimpanzů s člověkem se velmi liší. Je to pravděpodobně dáno odlišnou kulturou - každý z těchto národů má odlišný vztah k přírodě. Mluvím nyní o japonských primatologích, kteří s příbuzností šimpanze a člověka nemají problém. Je to dáno tím, že zaujímají zcela jiný postoj než Američani. Japonci se snaží žít v souladu s přírodou a berou člověka jako její součást.

(40) Japanese primatology is consistent with the Buddhist precept that humans are a part of the natural world, not above or separate from it. At the Mind of the Chimpanzee conference in Chicago last year, Tetsuro Matsuzawa spoke of primatology's early years, when scientists "didn't know how much close we are." He added, with unabashed awe: "So close, like horse and zebra."

Japonská primatologie je v souladu s buddhistickou zásadou, že člověk je částí přírody, že nad ni nevyčnívá a není od ní oddělen. Na loňské chicagské konferenci o intelektu šimpanzů mluvil Tecuró Macuzawa o počátcích primatologie, kdy vědci „nevěděli, jak moc jsme si blízcí. Tak blízcí jako kůň a zebra“.

V následujícím odstavci se dozvíme ještě mnohem pozoruhodnější informaci. Vesničané v Senegal, kteří žijí v souladu s přírodou, šimpanze už dlouho neloví. Je to z toho důvodu, že jim v porovnání s opicemi připisují vyšší postavení. Na rozdíl od západního světa tvrdí, že šimpanzi se vyvinuli z člověka, ne naopak. Podle mýtu utekli lidé do lesa, aby se vyhnuli válkám, obřízce nebo potrestání, a zůstali tam tak dlouho, až se nakonec přeměnili na šimpanze. Toto pojetí není nikterak vědecky podloženo, ale je zajímavé, jak příbuznost šimpanzů a člověka vnímají odlišné kultury.

(41) Among the region's main tribes—the Malinke, Bedik, Bassari, and Jahanka—chimps, compared with monkeys, have an elevated, almost human status.

Hlavní kmeny žijící v dané oblasti (Malinkové, Bedikové, Basariové, Jahankové) přiznávají šimpanzům ve srovnání s jinými opicemi vyšší, téměř lidský status.

Podobný názor zastává také Jared Diamond ve své knize *The Third Chimpanzee*.

(42) It is perhaps less problematic to view the situation as does The Third Chimpanzee author Jared Diamond: not that chimps are a kind of human, but that humans are a kind of chimp.

Možná je jednodušší vnímat situaci stejně, jako ji vnímá Jared Diamond, autor knihy Třetí šimpanz: vzestup a pád lidského rodu. Šimpanzi nejsou tak trochu jako lidé, ale

lidé jsou tak trochu jako šimpanzi.

Autorka se vyjadřuje o šimpanzích jako o **almost kin** - téměř příbuzných. Zajímavé je, že překladatel slovo **téměř** vypustil a místo něj dal přídavné jméno **blízkých**. Je to velký posun oproti originálu, a překladatel na něj neměl právo, protože přeloženou větou nemá vyjadřovat svůj názor (pokud český překlad jeho názor vystihuje), ale pouze převést slova autorky textu do českého jazyka. Z překladu vyplývá, že autorka šimpanze považuje za své příbuzné, dokonce za **blízké příbuzné**, zatímco ve výchozím textu to tak není.

(43) Sadly, the taboo against eating one's almost kin has broken down in central Africa

Tabu zakazující pojídat maso blízkých příbuzných se však porušuje ve střední Africe

Jill varovala Mary před přílišným antropomorfismem. Antropomorfismus znamená přenesení lidských vlastností na něco, v našem případě na šimpanze. Na antropomorfismus jsou upozorňováni i studenti primatologie právě proto, že se chování šimpanzů tolik podobá našemu. Může však jít o shodu náhod, jak je vidět na příkladech.

(44) Partly because his pose is so familiarly human and partly because of the way he holds my gaze, I find myself feeling a connection with Mike.

Cítím, že mezi námi dvěma se vytvořilo jakési pouto - částečně možná proto, že zaujímá tak důvěrně známou lidskou pozici, a částečně proto, že se na mě tak upřeně dívá.

(45) Because chimps look and act so much like us, it is easy to misread their actions and expressions, to project humanness where it may not belong.

Šimpanzi vypadají a jednají skoro jako my, a proto je velmi snadné chápat jejich činy a výrazy nesprávně a představovat si lidskost tam, kde není.

4.2.3.2 Vědecké zákulisi

V této části se zaměřím na vědecké poznatky v tomto článku. O japonské primatologii jsem se už zmínila. Budu se často odkazovat k celým odstavcům, neboť se většinou nejedná jen o jedinou větu. Odstavcem, zabývajícím se vědeckými výzkumy, je odstavec číslo 8/9. V tomto odstavci zjistíme, že nemnoho primatologů souhlasí s výsledky zkoumání Jill Pruetz o tom, že šimpanzi používají "nástroje" k lovu. V následujícím odstavci však vidíme, že zpráva Jill byla uveřejněna ve významných časopisech a vyvolala ohlas.

Jill se však s primatology na některých poznatcích shoduje, jak je možné vidět v odstavci 14 v obou jazykových verzích. Tento odstavec hovoří o shánění potravy a říká se v něm, že šimpanzi vědí, kde mají danou potravu hledat a v jakém období ji tam najdou.

Následující dva odstavce (15, 16) můžeme také zařadit do této kapitoly - popisují vědecké poznatky. Zabývají se konkrétně rozvojem mozku u šimpanzů a vysvětlují, jak k tomu došlo a co to šimpanzům umožnilo.

Jill Pruetz si myslí, že lov v této oblasti má spojitost s obdobím dešťů (odstavec 18). Díky dešti začnou růst rostliny a šimpanzi pak mají dostatek potravy. Mimo období dešťů se však o potravu musejí zasloužit sami.

Odstavec 23 nám přibližuje, jaký nelehký úděl má Jill Pruetz, když si stojí za svou teorií, že samice a mláďata šimpanzů z Fongoli si vyrábějí "nástroje" za účelem lovu. V tomto odstavci se dozvíme, že se nikdo neobtěžoval Jill pozvat, aby na konferenci v Chicagu přednesla svůj příspěvek. Co je však více zarážející, William McGrew, její konzultant, se sice zmínil o lovu ve Fongoli, ale zapomněl uvést Jill jako hlavní badatelku a zmínil se pouze o jejím spolupracovníkovi. Dalším

sporným bodem bylo také to, že primatologové zpochybňují, že by se samice a mláďata věnovaly lovu. Připisují lov pouze samcům, a to z toho důvodu, že se domnívají, že k takovému chování samice nemají důvod.

Ve vědecké komunitě se také probíralo slovo **spear/oštěp**, které Jill při svém výzkumu použila a se kterým mnoho vědců nesouhlasilo (odstavec 25). Jill ovšem dále říká, že měla na mysli spíše harpunu. V této diskuzi se objevilo více návrhů, jak by se tento nástroj mohl jmenovat, ale žádný přesně nevystihoval to, k čemu se používá. Diskuze se nakonec zakončila tak, že Jill slovo **oštěp** nahradila nástrojem „používaným na způsob oštěpu“, na což ovšem tisk nebral zřetel a slovo **spear/oštěp** i přesto použil.

(46) For one thing, it suggests a projectile and a more Cro-Magnon-esque technique: something aimed and thrown.

Vyvolává totiž dojem předmětu určeného k vrhání a připomíná spíše techniku lovu člověka cromagnonského. Je to něco, čím se míří a co se vrhá.

Odstavec 27 čtenáře blíže seznamuje s tím, do jaké míry se shodují genové sekvence lidí a šimpanzů. Bez vysvětlivky v závorkách by ale laikovi tato informace pravděpodobně nic neřekla.

Na odstavec pojednávající o pojídání šimpanzích částí těla kvůli jejich údajnému léčivému účinku (odstavec 31), navazuje odstavec 32, kde se mluví o právech šimpanzů a postojí mnoha západních zemí k experimentům prováděným na lidoopech. Na Novém Zélandu, v Nizozemí, ve Švédsku a Velké Británii existují zákony, které tyto experimenty alespoň omezují.

Podle mého názoru vnímá běžný člověk vědu jako něco, co je velmi vzdálené běžnému životu a co se děje v laboratořích. V rozebíraném článku zjistíme, že tato domněnka je mylná. Výzkum

šimpanzů v přirozeném prostředí vyžaduje, aby vědci studovali šimpanze v jejich prostředí. Vědecká práce se však neskládá pouze z pozorování, jak nás přesvědčí následující příklad.

(47) We know this because most evenings at six o'clock research assistant Sally Macdonald sits down with a set of sieves and buckets, and one or two ziplock bags of the chimp feces that the researchers bring back most days. She scans the fruit seeds, estimates the percentage of fiber from leaves and shoots, and takes note of bones and termite pincers. "Science in all its glamour," deadpans Macdonald, whose mother sends ziplock bags but does not know their fate.

Víme to, protože odborná asistentka Sally Macdonaldová pravidelně téměř každý večer v šest hodin popadne několik sít a kbelíků a jeden nebo dva uzavřené sáčky s šimpanzími výkaly, které badatelé přinášejí skoro každý den. Hledá semena z ovoce, odhaduje procento vlákniny z listů a výhonků, všimá si kostí a termitích klepítek. „Je to věda v celé své nádheře," říká Sally s kamennou tváří. Matka jí z domova posílá uzavíratelné plastové sáčky, aniž by věděla, k čemu budou sloužit.

4.2.3.3 Časový rámec

Časové rozložení je jednou z možných textových strategií, které uvádí Jarmila Tárnyiková ve skriptu *From Text to Texture*. Temporal Strategy definuje jako "a referential chain of chronologically ordered adverbials of time and/or temporal adverbial clauses". (Tárnyiková 2002. 27)

Téma se odvíjí chronologicky a Jill s Mary postupují v textu od rána až po večer, kdy jdou šimpanzi spát a Jill se vrací do vesnice. Pokud se podíváme na začátek prvního odstavce v textu, zjistíme, že začíná slovem **daybreak**, v češtině **rozbřesk**. V následující větě se mluví o **svítání** - **dawn**, tedy o jevu signalizujícím začátek nového dne.

(48) Daybreak is sudden and swift, as though an unseen hand had simply reached out and raised a dimmer switch. Cued by the dawn, thirty-four chimpanzees awaken.

ROZBŘESK JE NÁHLÝ a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládním stmívače směrem vzhůru. Svítání probouzí skupinu čtyřiatřiceti šimpanzů.

Při pročitání celého textu budeme v savaně postupně procházet časově celým dnem od rozbřesku, přes ráno, poledne až k odpoledním a večerním hodinám. Tento časový rámec textu koresponduje obsahově s dějem odehrávajícím se v savaně, když se Mary připojila k Jill při studiu šimpanzího chování v Senegal.

Po rozbřesku následuje **osm ráno - 8 a.m.** (odstavec 5); autorka popisuje, jak horko je v tuto dobu v těchto místech.

Mary v textu několikrát odkazuje ke spojení **right now**, díky němuž se čtenář ocitne právě teď přímo na místě, sledující šimpanzi při jejich činnostech. Spolu s tímto spojením používá přítomného času. "The choice of the present tense has the effect of bringing them [the readers] to immediate awareness." (Verdonk 2002. 36) V češtině nám na právě probíhající děj ukáže příslovce jako v tomto příkladu příslovce **právě**.

(49) In 2007 Jill Pruetz, an anthropologist at Iowa State University, reported that a Fongoli female chimp named Tumbo was seen two years earlier, less than a mile from where we are right now, sharpening a branch with her teeth and wielding it like a spear.
V roce 2007 ohlásila Jill Pruetzová, antropoložka z Iowaské státní univerzity, že zhruba kilometr od místa, kde právě stojíme, byla před dvěma lety spatřena šimpanzí samice jménem Tumbo, jak pomocí zubů zašpičatuje větev a drží ji jako oštěp.

V příkladu (51) je tento jev ještě patrnější, protože použité sloveso není pouze sloveso to be, ale plnovýznamové sloveso to sit v přítomném průběhovém čase. Souběžnost děje pak vyjadřují i slovesa **jotting** a **slapping**. V češtině se objevuje sloveso **sedí** a příslovce **zrovna**.

(50) Right now she [Jill Pruetz] is sitting on the ground, jotting notes with one hand and

slapping sweat bees with the other.

Zrovna sedí [Jill Pruetz] na zemi, jednou rukou si píše poznámky a druhou odhání obtížný bodavý hmyz.

Příklad (52) nás posune dál do nejteplejších denních hodin. Odhaduji, že to bude pravděpodobně poledne nebo po poledni.

(51) Pruetz and I are sitting along a forested ravine where the chimps rest during the day's hottest hours.

SEDÍM S JILL PRUETZOVOU na okraji zalesněné rokle, kde šimpanzi odpočívají v nejteplejších denních hodinách.

V posledním odstavci článku se Jill se šimpanzi loučí večer, kdy jdou spát. Tím je časový rámec dne začínající rozbřeskem ukončen.

(52) Pruetz will wait until all [chimps] are bedded down before turning to head back. We sit and listen to their "nest grunts"—soft, breathy calls that seem to express nothing more than the deep contentment one feels at the end of a day, in a comfortable bed.

Jill počká, dokud se všichni [šimpanzi] neuloží, a teprve potom se vydá na cestu zpátky. Sedíme a posloucháme, jak si šimpanzi „mručí před spaním“. Jsou to měkké a sípavé zvuky, které patrně nevyjadřují nic jiného než hluboké uspokojení, jaké cítíte na sklonku dne v pohodlné posteli.

4.3 Pragmatická stránka

Katie Wales definuje pragmatiku takto: "Pragmatics is concerned with the meaning of utterances [...] and meaning that comes from the contextual and interpersonal situation involving speaker and listener. [...] They [pragmatists] are interested in the functions, intentions, goals and effects of utterances,

and ultimately in the kind of linguistic competence required to use language in specific social situations." (Wales 2001. 314) Pragmatika se tedy podle této definice zabývá kontextem situace, znalostmi lidí, kteří jsou mluvního aktu přítomni, a v neposlední řadě také záměrem mluvčího.

Jak říká Dagmar Knittlová v knize *K teorii a praxi překladu*, je pragmatická stránka důležitým aspektem, který musí překladatel mít na paměti. Jde o "ukotvení ve specifickém situačním a zkušenostním kontextu daného jazykového společenství. Nerespektování této složky by mohlo vést k mylné interpretaci textu ze strany čtenáře." (Knittlová 2003. 104)

Dagmar Knittlová dále uvádí ve skriptu *Kapitoly z lexikologie angličtiny*, že pragmatické rozdíly jsou "způsobeny tím, že uživatelé přihlížejí k odlišným jazykovým i mimojazykovým zkušenostem. Dochází k rozdílům v množství informací, cizí skutečnost a úzus je substituován naším, používá se analogií." (Knittlová 1988. 26) S těmito rozdíly se nejčastěji setkáme ve společenských klišé, u faktických údajů a frází, pozdravů, oslovení, titulů.

Jednou z možností, jak se s odlišným vnímáním vypořádat, je vynechání lexikální jednotky v cílovém jazyce. Jako další možnost uvádí Knittlová "substituce analogií skutečnosti a zkušeností". (Knittlová 1988. 26) Tohoto postupu se nejvíce užívá u měrných jednotek. V daném textu jsem také našla takové příklady, zmíním se o nich v části Převod fyzikálních jednotek v této kapitole.

Do substitucí se započítává i převod citoslovcí, v našem případě například (1) **Holy crap!** převedené jako **No páni!** Poslední možností je použít v překladu vysvětlující opis.

V příkladu (2) překladatel zcela nevynechal informaci, ale zevšeobecnil ji, protože předpokládal, že by čtenářům různé

názvy časopisů asi mnoho neřekly.

(2) In the week that followed, Pruetz's findings were featured in more than 300 news and science outlets, including *New Scientist*, the *New York Times*, the *Washington Post*, and NPR's *Science Friday*.

Během následujícího týdne se o zjištěních Jill Pruetzové objevilo více než 300 zmínek v rozhlasovém i televizním zpravodajství, v běžném tisku i v odborných časopisech.

S pragmatickou stránkou souvisí také to, že se překladatel musí rozhodnout, zda text, který má před sebou, bude vyprávět o kultuře zdrojového textu a zachová si místní kolorit nebo jestli tuto kulturu přizpůsobí potřebám čtenáře a zasadí ji do cílového prostředí, čímž text vlastně domestikuje. Pro překladatele populárně vědeckého textu je důležité, aby našel zlatou střední cestu mezi oběma krajními možnostmi a usnadnil čtenáři porozumění textu. Na druhé straně si musí dát pozor, aby text nedomestikoval příliš a nezasadil ho tak do zcela jiného prostředí.

Protože se pragmatika zabývá tím, jak autor působí na čtenáře, můžeme k ní řadit i použití ironie v textu. Autorka se použitím ironie snaží o vzbuzení patřičného efektu u čtenáře. Překladatelův úkol je nelehký. Musí ironickou poznámku rozpoznat, pochopit a převést ji do cílového jazyka tak, aby měla stejný účinek na čtenáře cílového textu jako na čtenáře textu výchozího. O ironii se více zmíním v podkapitole Jazykové prostředky - Vyprávěcí pasáže.

4.3.1 Přechylování

Přechylování je čistě záležitostí českého jazyka. Týká se převodu ženských příjmení přidáním koncovky -ová k mužskému příjmení. Podle Marie Čechové v *Současné české stylistice* je přechylování "odvozování jmen žen od jmen mužů. Přechýlená

podoba je spisovná, neboť v češtině, pokud tomu nebrání některé důvody formální - jako je nezvyklost zakončení mužské podoby apod., přechylujeme". (Čechová 2003. 127)

Nebudu zde rozebírat přechylování českých ženských jmen, ale zajímat mě budou cizí ženská jména, která se objevila v rozebíraném textu. Podle mého názoru není přechylování cizích ženských jmen na místě. Žena má jedno příjmení a nemůže se v každém jazyce jmenovat jinak. Nehledě na to, že pokud chceme o zmíněné ženě najít nějaké další informace, najdeme více informací pod jejím pravým jménem než pod počeštěným. Z tohoto důvodu se v této práci o všech ženách zmiňuji pod jejich pravým, americkým jménem a nepoužívám počeštěné podoby s koncovkou -ová jako překladatel. Chápu ovšem, že překladatel neměl na výběr, protože jak je vidět z uvedené citace, je to v češtině velice běžné a tendence k přechylování i cizích ženských jmen je stále velmi aktuální.

Přechylování lze v podstatě přirovnat k "překladu" měst a států. Pokud se město jmenuje Wien, pak to není ani Vienna ani Vídeň. Ovšem jak přechylování cizích ženských příjmení, tak i převod cizích jmen měst/států má zřejmě dlouhou a hluboce zakořeněnou tradici a nepodaří se ji jen tak něčím narušit.

Uvedu zde několik příkladů z textu, nejprve originál a za pomlčkou následuje český protějšek:

- (3) Mary Roach - Mary Roachová
- (4) Jill Pruetz - Jill Pruetzová
- (5) Stephanie Bogart - Stephanie Bogartová
- (6) Kerri Clavette - Kerri Clavetteová

4.3.2 Uvádění jmen

Prvním rysem vědeckého textu, ale taktéž populárně

vědeckého, je uvedení jmen autorky článku a autora fotografií. Udání jména autora, popřípadě fotografa nebo dalších lidí, kteří se na vzniku textu nebo jeho doplňujících informací podíleli, je jedním z hlavních rysů vědeckého textu a je jeho nedílnou součástí. Je to známkou kvality a určité úrovně textu, protože si snadno můžeme zjistit, kdo je autorem, a z toho pak vyvodit, zda bude daný text na dobré úrovni.

V *National Geographic* je zvykem, že se pod čarou uvádí, čím se autor/autorka článku zabývá a na čem právě pracuje. To platí i o fotografovi (o poznámkách pod čarou více v podkapitole Vertikální členění textu). O Mary Roach jako o autorce tohoto článku jsem se blíže zmínila v první kapitole.

Pokud se blíže zaměříme na vlastní jména, která se v celém textu objevují, odhalíme další kritérium vědeckých textů. U vědců, kteří jsou v textu zmíněni poprvé, je třeba uvést, v jakém oboru působí a případně i v jaké zemi. To později usnadní vyhledávání dalších informací o daném člověku.

(7) Jill Pruetz, an anthropologist at Iowa State University

Jill Pruetzová, antropoložka z Iowské státní univerzity

(8) Harvard professor of biological anthropology Richard Wrangham

Harvardský profesor biologické antropologie Richard Wrangham

(9) Primatologist Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*

primatolog Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*

(10) Cambridge University primatologist William McGrew

primatolog William McGrew z univerzity v Cambridgi

V textu je však možné povšimnout si ještě dalšího jevu při uvádění jmen. V angličtině a češtině je značný rozdíl. Zatímco autorka textu pravidelně uvádí pouze příjmení dané osoby, v češtině je třeba uvést buď celé jméno nebo pouze

křestní jméno.

Při první zmínce o daném vědci/vědkyni autorka použije jak křestní jméno, tak i příjmení. Pokud však o nich mluví dále v textu, používá většinou už jen příjmení. V angličtině je tento jev běžný a z hlediska stylistiky je neutrální. V češtině se musel překladatel přizpůsobit českému úzu, protože uvedení jména pouze příjmením by u čtenářů vzbuzovalo negativní konotace. Užití příjmení bez udání titulu nebo obecného jména pan/paní/slečna se v češtině považuje za nezdvořilé.

V níže uvedených příkladech je výše popsaný jev dobře patrný. V příkladech (18), (19) se překladatel příjmení vyhnul tak, že použil osobního zájmena. Toto řešení je také možné, protože se o daném vědci mluvilo již dříve a je tedy zřejmé, ke komu se zájmeno odkazuje.

(11) Over a span of 17 days at the start of the 2006 rainy season, Pruetz saw the chimps hunt bush babies 13 times.

Jill Pruetzová zaznamenala během 17 dnů na začátku období dešťů v roce 2006 lov komb u šimpanzů třináctkrát.

(12) There are individuals who are uncomfortable with Pruetz's tales of spear-wielding chimps, and not all of them are bush babies.

Najdou se i tací, kterým se nelíbí vyprávění Jill Pruetzové o šimpanzích třímajících oštěp.

(13) Primatologist Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*, also downplays the importance of Pruetz's findings.

Zjištěním Jill Pruetzové nepřikládá význam ani primatolog Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*.

(14) In the week that followed, Pruetz's findings were featured in more than 300 news and science outlets, including *New Scientist*, the *New York Times*, the *Washington Post*, and NPR's *Science Friday*.

Během následujícího týdne se o zjištěních Jill Pruetzové objevilo více než 300

zmínek v rozhlasovém i televizním zpravodajství, v běžném tisku i v odborných časopisech.

(15) Pruetz and I watch the chimps climb from their nests.

Spolu s Jill Pruetzovou pozorují šimpanze vylézající z hnízd.

(16) If the chimps wander unusually far, Pruetz gets back to the village so late that her portion has long ago been fed to the dogs.

Když se šimpanzi vydají neobvykle daleko, vrací se Jill do vesnice tak pozdě, že její porci jídla už dávno dali psům.

(17) Yet you rarely meet people who love what they do as much as Pruetz does.

Přesto se jen málokdy setkáte s někým, kdo svou práci miluje tak jako Jill Pruetzová.

(18) To listen to Pruetz, we might as well be in Paris.

Podle její řeči by se mohlo zdát, že jsme třeba v Paříži.

(19) Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the core of man.

V akademickém světě se proslavil svou teorií „démonického samce“, která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzími samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor.

4.3.3 Vyjádření času

Zaměříme-li se na kulturní rozdíly mezi anglicky a česky mluvícími zeměmi, neměli bychom opomenout odlišné uvádění času. Není to sice tak markantní rozdíl, jako kdybychom se zabývali rozdílem vnímání času mezi současností a například středověkem, ale přesto je třeba brát toto v potaz při překladu, a proto bych se o tomto jevu chtěla ve stručnosti zmínit.

V anglicky mluvících zemích se používá dvanáctihodinový formát času, zatímco v Česku se řídíme dvaceti čtyřhodinovým formátem. Rozdíl tedy spočívá v tom, jak my Češi vyjádříme například šest hodin odpoledne ve srovnání s anglicky mluvícími

lidmi, kteří používají za číslicí zkratku a.m. (z latiny: ante meridiem), vyjadřující čas mezi půlnocí a polednem, a p.m. (z latiny: post meridiem) pro dobu po poledni. V Česku se liší číslice. Pokud napíšeme, že se někde sejdem v 18 hodin, tj. v angličtině 6 p.m., pak je to šest hodin odpoledne. Lidé neznalí anglického způsobu by se mohli snadno splést, zda se jedná o ráno, či o odpoledne. Jako příklad mohu uvést větu z našeho článku. Časové vyjádření **8 a.m.** bylo přeloženo jako **V osm ráno**.

(20) By 8 a.m. my chintzy key-chain thermometer says it's 90 degrees.

V osm ráno mi můj laciný digitální teploměr, přívěsek na klíčkách, hlásí 32 °C.

V češtině většinou použijeme číslic do 24 v psané podobě, zatímco v mluvené využíváme ve větší míře pouze 12 hodin. Angličtina se omezuje pouze na použití do 12, ať už se jedná o mluvenou či psanou podobu. V češtině napíšeme, že návštěva přijde v 18:30, ale pokud budeme stejnou informaci sdělovat ústně, pak se návštěva dostaví o půl sedmé. Z kontextu je většinou jasné, že se nejedná o ráno, proto již není třeba přidávat obecné jméno odpoledne, v podvečer, večer. Když nyní uvažují o vyjadřování času v těchto dvou jazycích, zjišťují, že angličtina je v tomto ohledu vágnější než čeština, protože více spoléhá na kontext.

4.3.4 Převod fyzikálních jednotek

V textech určených nejen pro vědeckou komunitu se také často setkáme v různých fyzikálními jednotkami. Vzhledem k tomu, že v anglicky mluvících zemích se používá odlišná soustava jednotek než v Česku, je třeba nezapomenout na převod těchto jednotek.

V populárně vědeckých textech by se mělo stejně jako ve vědeckých textech dbát na přesnost, to znamená, že by se

jednotky měly převádět. To potvrzuje i tento překlad, kde se anglo-americké jednotky převádí na naši soustavu jednotek. V populárně vědeckém textu nejde o uměleckou hodnotu, ale především o obsah, jeho srozumitelnost pro čtenáře a jeho přesnost. Níže uvádím několik takových převodů:

(21) farther than an inch or so - hlouběji než na několik centimetrů

(22) a foot or more - až na půl metru

(23) By 8 a.m. my chintzy key-chain thermometer says it's 90 degrees.

V osm ráno mi můj laciný digitální teploměr, přívěsek na klíčkách, hlásí 32°C.

(24) 3.5 ounces of soldier termites - 100 gramů termitů

4.4 Jazykové prostředky

V rozebíraném textu je možné vyčlenit dva základní slohové postupy. Tyto postupy se prolínají celým textem a v každém se vyskytují jiné jazykové prostředky. Jde o úseky, kde se popisují vědecké poznatky a úseky, které jsou naopak méně vědecké - autorka v nich popisuje život senegalských šimpanzů. Proto bych se chtěla jednotlivými slohovými postupy zabývat a charakterizovat je z jazykové stránky.

O slohových postupech se Marie Čechová vyjadřuje v *Současné české stylistice* takto: "Prvním aktem při tvorbě jazykového projevu je **volba slohového postupu** tj. základní linie výstavby v rovině tematické a jazykové. Při tom autor se zřehem k funkci projevu a ostatním podmínkám komunikace volí rozsah podávaných informací i jejich pojetí a rozhoduje se pro jistý model vyjádření vztahů. Jde o velmi obecné modely postupu informačního, vyprávěcího, popisného, výkladového a úvahového." (Čechová 2003. 75)

Budu brát v úvahu dva základní slohové postupy: výklad a vyprávění. Vyčlením však ještě jeden způsob komunikace v tomto

textu, a tím je komunikace prostřednicím přímé řeči. Tento způsob komunikace není ve stylistikách charakterizován jako samostatný slohový postup, ale protože se odlišuje od předchozích postupů, chtěla jsem ho také charakterizovat.

4.4.1 Výklad

K výkladu se Čechová vyjadřuje následovně: "Výkladový slohový postup směřuje k zachycení vnitřních souvislostí sdělovaných faktů; základem jsou závislosti příčinné [...] Jde v něm o složité vztahy a tomu odpovídá i poměrně složitější větná stavba. [...] Výsledný komunikát má plně objasnit, plně postihnout existující souvislosti předmětu sdělení, proto je tu rozvinuto navazování jednotlivých úseků textu (např. pomocí spojovacích výrazů, deixe, opakování slov, odkazů)." (Čechová 2003. 76) Z toho vyplývá, že subjektivní složka je zde zcela nepřípustná, protože se jedná o vyjádření objektivních faktů. Jak uvidíme na příkladech, použitá slova budou složitější na pochopení a složitější bude také syntaktická stavba vět.

Výklad můžeme také hodnotit z hlediska formálnosti a neformálnosti. Leech podle Urbanové v knize *Úvod do anglické stylistiky* nevidí formálnost a neformálnost jako dva extrémní póly, ale vidí mezi nimi spíše škálu. Na této škále rozlišuje škrobenost, odměřenost, familiárnost, nenucenost, uvolněnost. Odměřenost bude hlavním rysem českého vědeckého stylu, familiárnost v oblasti anglického vědeckého stylu a anglického i českého populárně vědeckého stylu. Angličtí vědci se snaží více přiblížit čtenáři, zatímco v češtině je vědecký styl stále spojen s jistou mírou serióznosti a odměřenosti. Poslední tři jmenované mezistupně se budou týkat vyprávěcích pasáží a komunikace v přímé řeči.

S mírou formálnosti také souvisí použití jazykových

prostředků a složitost syntaktické stavby. Ve formálním styku se budeme setkávat se složitějšími výrazy (v angličtině to budou tzv. "long words", která nevycházejí z původní anglosaské slovní zásoby, ale jsou to slova přejatá) a termíny. Z hlediska syntaxe bude stavba vět komplexnější (podřadná souvětí). Bude také typické použití pasiva a neuvádění konatele děje. V méně formálním nebo neformálním projevu se setkáme s jednoduššími, kratšími výrazy, po syntaktické stránce to budou kratší věty bez pasiva, v angličtině s frázovými slovesy, které nás upozorní na hovorovost dané promluvy. Z jazykového hlediska budou použita slova kratší a jednodušší, a bude se jednat především o slovní zásobu domácích.

Nyní bych přistoupila ke konkrétním příkladům a na nich poukázala na výše uvedené rysy výkladových pasáží.

4.4.1.1 Slovní zásoba

4.4.1.1.1 Překlad termínů

Pro výkladové pasáže je typické použití termínů. O termínech se vyjadřuje Josef Bečka v *České stylistice následovně*: "Termíny jsou hlavním prostředkem, kterým se dosahuje ve vědeckém vyjadřování nezbytné jednoznačnosti a přesnosti. Kdežto význam jiných slov si osvojujeme zkušeností a denním stykem s jazykem, význam termínů si osvojujeme vědeckým poznáváním a jeho aplikací." (Bečka 1992. 73) Jaroslav Peprník se ve skriptu *English Lexicology* vyjadřuje k požadavkům, které musí termín splňovat: "The term should meet the following conditions: have a precise meaning, be unambiguous within its field, be stable, have no emotional connotation and be suitable for making derivatives and compounds from it." (Peprník 2006. 73)

Termíny, které se vyskytly v tomto článku, můžeme

rozdělit do dvou skupin. Jsou to termíny, které autorka nevysvětluje, protože jejich význam je všeobecně známý, zatímco druhou skupinu tvoří termíny, které jsou vysvětlené. Autorka si není jistá, zda by čtenář měl představu, co daný termín znamená.

4.4.1.1.1 Termíny nepotřebující vysvětlení

Do této kategorie patří termíny, jejichž znalost autorka u čtenářů předpokládá a z tohoto důvodu je ani dále nevysvětluje. Jde o termíny, které postupem času přešly z odborné mluvy do běžné řeči, a proto jsou pro čtenáře snadno srozumitelné.

Takových termínů najdeme v textu několik. Z podstatných jmen jsou to slova **chimpanzees**, **evolution**, **primates**, **status**, **terrain**, ze sloves **evolved**, **adapt**. Krátký komentář si zaslouží slovo **chimpanzees**, protože jak si můžeme všimnout dále v textu (např. odstavec 3), je toto podstatné jméno zkráceno na běžněji užívané **chimps**. To je už více rys populárního textu, než vědeckého.

V odstavci číslo 4 je tato skupina šimpanzů blíže určena jako **savanna-woodland chimps** a **Fongoli group**. Je to proto, že to nejsou šimpanzi, kteří žijí na stromech, ale pohybují se převážně po zemi.

K termínům pojmenovávající druhy zvířat patří i slovo **termite** - **termit** a **colobus monkey** - **gueréza**. Asi dnes už každý čtenář zajímavější se trochu o život různých zvířat ve volné přírodě ví, jak vypadá **termit**. Ale uvažovala jsem nad tím, zdali by alespoň v poznámce pod čarou nemělo být stručně popsáno, jak vypadá **gueréza**. Vzhledem k tomu, že se v článku mluví o tom, jak velké zvíře jsou šimpanzi z této oblasti schopni ulovit a porovnává se v jedné části s "honem" na guerézy, který

"pořádají" jiní šimpanzi, bylo by asi vhodné říci, že je to středně velká opice, aby měl čtenář trochu představu o velikosti tohoto zvířete. Je to ovšem zásah do textu, který se pravděpodobně ani tak netýká překladatele, protože už nezasahuje do překladatelských kompetencí, ale je to spíše otázka pro nakladatele.

Slovo **infanticide** v příkladu (1) patří také k termínům, které nepotřebují vysvětlení. Na tomto podstatném jménu můžeme ukázat několik jevů. Toto slovo patří k tzv. "long words", což jsou slova, která byla do angličtiny převzatá z jiných jazyků. Tato slova, jak už sám jejich název napovídá, jsou delší než slova domácí slovní zásoby. Nejde však pouze o délku slov; "long words" mají v angličtině příznak formálnosti. Pokud se podíváme na český překlad, vidíme, že pro toto slovo čeština nemá termín a nelze ho přeložit jednoslovně. Fronek **infanticide** překládá jako "vražda (malého) dítěte" (Fronek 2006. 788) v cílovém textu je tento termín do češtiny přeložen jako **zabíjení novorozeneých šimpanzů**. Toto spojení není termínem a navíc ztratilo i příznak formálnosti, který v sobě výraz **infanticide** má. I přesto se zdá být překlad adekvátní.

(1) In short, it was the most widely talked about primatology news since the reports of infanticide and cannibalism at Jane Goodall's site at Gombe in the 1970s.

Zkrátka, od doby, kdy Jane Goodallová v 70. letech přinesla zprávy o zabíjení novorozeneých šimpanzů a o kanibalismu v parku Gombe, nevzbudila žádná jiná zpráva ze světa primátů větší ohlas.

4.4.1.1.1.2 Termíny vysvětlené

Existuje několik možností, jak můžeme v textu něco objasnit. Může se použít poznámky pod čarou, která stojí mimo hlavní text, anebo lze použít vnitřní vysvětlivky nebo opisu s

využitím závorek. Vnitřní vysvětlivky a užití závorek zasahují do hlavního textu, nicméně, jak zjistíme na příkladech, dá se i tento zásah udělat tak, aby čtenáře neručil při čtení. V tomto textu autorka využila pouze dvou postupů, a to vysvětlivky v závorce a vnitřní vysvětlivky.

Z méně srozumitelných termínů v článku najdeme spojení **hominin ancestors** a **Miocene**. Protože si je autorka vědoma toho, že ne každý čtenář je zasvěcený do vývoje člověka a pojmenování různých etap, využívá možnosti závorek pro vysvětlení spojení **hominin ancestors**. Definici **miocénu** autorka vhodně zakomponovala do textu, takže čtenář pochopí, do jaké doby **miocén** časově zařadit. Kdyby **miocén** vysvětlila znovu pomocí závorek, mohlo by to čtenáře rušit při čtení hlavního textu, proto je řešení pomocí vnitřní vysvětlivky velice vítané.

(2) Our earliest hominin (meaning bipedal ape) ancestors evolved more than five million years ago during the Miocene, an epoch of extreme drying that saw the creation of vast tracts of grassland.

Naši nejstarší hominoidní předkové (tedy dvounozí lidoopové) se vyvinuli před více než pěti miliony let v období miocénu.

Vzhledem k tomu, že v Americe se běžně nevyskytují **kobylky ušaté**, popsala autorka toto zvíře také pomocí vnitřní vysvětlivky. (odstavec 7/8).

(3) She used it to stab at a bush baby—a pocket-size, tree-dwelling nocturnal primate that springs from branch to branch like a grasshopper.

Mířila jím na kombu ušatou, malého nočního stromového primáta, který skáče z větve na větve jako luční kobylka.

Další vysvětlivku v textu najdeme ve větě (4) **High-quality, meaning: meat.**, v češtině **Kvalitní potrava rovná se maso**. Pokud porovnáme oba tyto příklady, zjistíme, že v angličtině jde o polovětnou

vazbu, zatímco v češtině musel překladatel použít jednoduché věty.

Jak vidíme, autorka vysvětlivek používá hojně, avšak v textu nijak neruší, spíše naopak, díky nim je čtenář schopný pochopit, proč je tvrzení významné.

V odstavci 18 nám autorka dovysvětluje, co měla Jill na mysli, když říkala, že pokud se šimpanz vzdálí od skupiny, může něco zmeškat.

(5) "Otherwise you miss out on that." She means, of course, the chance to mate, to pass along your genetic material.

„Kdo není se skupinou, zmešká třeba tohle." Má na mysli samozřejmě příležitost k páření a předávání genů.

Vysvětlivku v závorkách najdeme v příkladu (6). Tady nám autorka nabízí srovnání velikosti území, na kterém se vyskytují šimpanzi z Fongoli a na kterém se nachází šimpanzi z Gombe, které studovala Jane Goodall.

(6) At 24 square miles, Fongoli is the largest home range of any habituated chimpanzee group ever studied. (Jane Goodall's Gombe chimps, by comparison, roam over five square miles.)

Oblast Fongoli s rozlohou 63 km² je nejrozsáhlejším teritoriem, na jakém kdy byla studována skupina habituovaných šimpanzů. (Šimpanzi v Gombe Jane Goodallové se pohybují na území o rozloze 13 km².)

V odstavci 27 se mluví o genových sekvencích a srovnávají se genové sekvence člověka a šimpanze. Bez vysvětlivky v závorce bychom asi tomuto srovnání připisovali větší význam, než jaký toto sdělení má.

(7) Their gene sequences are around 95 to 98 percent the same. (This is less meaningful than it sounds. Humans share more than 80 percent of their gene sequence with mice, and maybe 40 percent with lettuce.)

Genové sekvence šimpanzů se z 95 až 98 % shodují s lidskými. (Člověk má více než 80 % genových sekvencí shodných s myší a asi 40 % se salátem.)

Vysvětlivku v závorce najdeme i u dalšího příkladu, kde je vysvětleno, co znamená spojení **pant-grunt**.

(8) "Yeah, maybe I'm not pant-grunting enough." (The pant-grunt is an expression of submissiveness; a chimp that encounters a higher ranked peer and fails to pant-grunt is asking for trouble.)

„Jo, možná nekňourám dostatečně submisivně." (Kňourání je mezi šimpanzi výrazem podřízenosti. Šimpanz, který se setká s výše postaveným členem tlupy a zapomene kňourat, si koleduje o problémy.)

4.4.1.1.2 Zeměpisné názvy

Co je také velmi typické pro odborné texty, a tedy pro výklad, a to nejen z oblasti přírodní věd, je přesné vymezení teritoria, ve kterém se daný druh nachází. Tento aspekt vědeckých textů můžeme pozorovat i v naší ukázce. Oblast, ve které se tito šimpanzi nacházejí, je přesně definovaná:

(9) They're savanna-woodland chimps, found in eastern Senegal and across the border in western Mali.

Na rozdíl od svých lépe známých pralesních příbuzných tráví šimpanzi žijící v savanách a lesnatých oblastech východního Senegalu a v západním Mali většinu času na zemi.

Názvy států **Senegal** a **Mali** mají v češtině své protějšky. **Senegal** je rodu mužského, neživotného a skloňuje se podle vzoru hrad. **Mali** je rodu středního, ale na rozdíl od Senegalu je v češtině nesklonné. Z hlediska přepisu těchto států do češtiny nevznikl žádný problém. O přizpůsobování cizích zeměpisných názvů češtině blíže pojednává článek "Cizí místní jména v češtině" od Rudolfa Šrámka ve sborníku *Český jazyk na přelomu*

tisíciletí.

4.4.1.1.3 Nominální fráze

Nominálních frází se v angličtině hojně využívá, především v odborném stylu. V češtině se s nimi také můžeme setkat v odborném stylu, pro který je typická zhuštěnost a sevřenost textu. V jiných druzích textu v češtině se obvykle opisují.

Anglické nominální fráze se vyznačují svou složitostí a někdy také svou nejednoznačností. Při nakupení jednotlivých slov za sebou nemusí být vždy zřejmé, které slovo závisí na kterém, a překladatel si toto musí vyvodit z kontextu. Překlad složitých jmenných frází klade na překladatele vysoké nároky.

V příkladu (10) vidíme, že nominální fráze **a Fongoli female chimp named Tumbo** je poměrně dlouhá, což odpovídá výkladovým pasážím v odborném stylu. Povšimněme si, že v překladu chybí slovo **Fongoli**: **šimpanzí samice jménem Tumbo**. Je to z toho důvodu, že v češtinu nejsou tyto jmenné fráze obvyklé, proto se snaží překládat je jiným způsobem. V odborném stylu, který je zhuštěný jak v angličtině, tak v češtině, je výskyt jmenných frází v obou jazycích vyšší. Proto je tato jmenná fráze zachovaná i v překladu. Pro češtinu není typické, aby stálo několik podstatných jmen za sebou, jak by tomu bylo v tomto případě. V češtině stojí před podstatným jménem pouze přídavná jména, která ho upřesňují. Zde nebylo možné z názvu **Fongoli** přídavné jméno vytvořit. Slovo **Fongoli** mohlo být vynecháno, neboť je již z předešlých vět jasné, o jaké oblasti mluvíme. Je třeba říci, že podstatné jméno **chimp** je dále upřesněno neshodným přívlastkem **named Tumbo**, i z tohoto důvodu nebylo možné slovo **Fongoli** do fráze vhodně zasadit.

Neobvyklost předsazení podstatného jména před další

podstatné jméno v češtině je patrné i na spojení his "demonic male" theory, v češtině svou teorií „démonického samce" v příkladu (11). Zatímco v angličtině stojí demonic male před podstatným jménem theory a tvoří tak anteponovaný přívlastek, v češtině je slovo teorie doplněné postponovaným přívlastkem „démonického samce".

(10) In 2007 Jill Pruetz, an anthropologist at Iowa State University, reported that a Fongoli female chimp named Tumbo was seen two years earlier, less than a mile from where we are right now, sharpening a branch with her teeth and wielding it like a spear.

V roce 2007 ohlásila Jill Pruetzová, antropoložka z Iowaské státní univerzity, že zhruba kilometr od místa, kde právě stojíme, byla před dvěma lety spatřena šimpanzí samice jménem Tumbo, jak pomocí zubů zašpičatuje větev a drží ji jako oštěp.

(11) Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the core of man.

Richard Wrangham, který studoval agresivní chování šimpanzů v ugandském Národním parku Kibale, je skeptický. V akademickém světě se proslavil svou teorií „démonického samce", která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzími samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor.

(12) Until that report, the regular making of tools for hunting and killing mammals had been considered uniquely human behavior.

Až do té doby se mělo za to, že výroba nástrojů pro lov a zabíjení savců je výhradně lidským chováním.

(13) "Ecological intelligence" is the name of the theory that some primates, including those of our lineage, have evolved larger, more complex brains because it helped them adapt to the challenges of surviving in a less giving habitat.

Podle teorie „ekologické inteligence" se u některých primátů včetně našich prapředků vyvinul větší a složitější mozek. Jedinci obdaření takovým mozkiem se lépe dokázali přizpůsobit nástrahám méně příznivého prostředí a přežít v něm.

Překlad anglického spojení Fongoli group v příkladu (14) je z hlediska porovnání anglické a české verze zajímavý. Angličtina má možnost využití těchto nominálních řetězců ve větší míře než čeština. V češtině nemůžeme toto spojení přeložit jako Fongoli skupina, protože v českém jazyce se takové uspořádání

nepoužívá. Proto překladatel zvolil opisu a použil spojení šimpanzi z oblasti Fongoli, ke slovu Fongoli přidal obecné jméno **oblast**, čímž text sice prodloužil, ale původní význam zůstal nezměněn. Na druhou stranu si však můžeme všimnout, že překladatel v této větě také vynechal jazykovou jednotku, a to konkrétně výraz **communities**. **Chimpanzee communities** byly tedy nahrazeny pouze podstatným jménem **šimpanzi**. Tímto zásahem zůstal význam nezměněn a autor jím kompenzoval přidání obecného podstatného jména **oblast**.

(14) For this reason, chimpanzee communities like the Fongoli group—named for a stream that runs through its range—are uniquely valuable to scientists who study the origins of our species.

Právě proto mají šimpanzi z oblasti Fongoli - je to jméno potoka, jenž oblastí protéká - nesmírnou hodnotu pro vědce, kteří studují původ našeho druhu.

4.4.1.2 Syntax

Co se týká výkladových úseků textu, budou se zde poměrně často objevovat složitá souvětí, většinou podřadná, a to z toho důvodu, že podřadící spojky dovolují ve větě vyjádřit vztahy mezi jednotlivými větami a určit jejich závislost. Z tohoto důvodu působí věty zhuštěně a obsahují mnoho informací. Proto může být složité se v těchto větách orientovat. Příklady složitějších vět z vybraného textu jsem uvedla níže. Je však možné si všimnout, že tato souvětí nejsou tak složitá ani rozvětvená, jak by pravděpodobně byla, kdyby daný text byl pouze vědecký, a ne populárně vědecký.

(15) "Ecological intelligence" is the name of the theory that some primates, including those of our lineage, have evolved larger, more complex brains because it helped them adapt to the challenges of surviving in a less giving habitat.

Podle teorie „ekologické inteligence“ se u některých primátů včetně našich prapředků vyvinul větší a složitější mozek. Jedinci obdařeni takovým mozkiem se lépe dokázali přizpůsobit nástrahám méně příznivého prostředí a přežít v něm.

- (16) A chimp who comes across a dead, hollow tree limb—promising real estate for day-sleeping bush babies—will sometimes break off a branch from a nearby tree, remove the leaves and the flimsy ends, and then use its teeth to whittle one end to a point.

Šimpanz, který náhodou narazí na odumřelou a dutou větev, tedy slibné místo, kde přes den spávají komby, někdy ulomí větev z nedalekého stromu, odstraní z ní listy a tenké proutky a pomocí zubů zašpičatí jeden konec.

- (17) A recent exploration of the human and chimpanzee genomes, undertaken by David Reich and colleagues at the Broad Institute of MIT and Harvard in Cambridge, Massachusetts, suggests that chimpanzees and early hominins may have interbred after the two lines initially split.

David Reich se svými spolupracovníky z Broad Institute při MIT a z Harvardu v Cambridge v Massachusetts nedávno zkoumali lidský a šimpanzí genom. Z výsledků jejich výzkumu vyplývá, že šimpanzi a první hominidé se možná vzájemně křížili ještě nějakou dobu poté, co se obě zmíněné vývojové linie odštěpily.

- (18) We know this because most evenings at six o'clock research assistant Sally Macdonald sits down with a set of sieves and buckets, and one or two ziplock bags of the chimp feces that the researchers bring back most days.

Víme to, protože odborná asistentka Sally Macdonaldová pravidelně téměř každý večer v šest hodin popadne několik sít a kbelíků a jeden nebo dva uzavřené sáčky s šimpanzími výkaly, které badatelé přinášejí skoro každý den.

- (19) Because chimps look and act so much like us, it is easy to misread their actions and expressions, to project humanness where it may not belong.

Šimpanzi vypadají a jednají skoro jako my, a proto je velmi snadné chápat jejich činy a výrazy nesprávně a představovat si lidskost tam, kde není.

4.4.1.2.1 Pasivum

S použitím pasiva se v angličtině setkáme mnohem častěji než v češtině, a to v různých stylech. Jak uvidíme na příkladech, není každá pasivní věta z angličtiny převedená pasivní větou do češtiny. Je to z toho důvodu, že v češtině se

s pasivem setkáme především v přísně vědeckých textech, a vzhledem k tomu, že tento text je populárně vědecký, snažil se překladatel některá pasiva převést do češtiny jiným způsobem.

Pasiva se ve vědeckých textech používá především proto, že umožňuje nevyjadřovat se o konateli děje, ale o výsledcích výzkumu. Ačkoli v následující příkladech se pasivum objevilo jak v anglické, tak i v české verzi, není pasivní forma vždy stejná. V češtině existuje takzvaná reflexivní forma pasiva, zmiňuje se o ní Libuše Dušková v *Mluvnici současné angličtiny na pozadí češtiny*. Tuto formu můžeme najít v příkladech (20) a (22).

(20) Until that report, the regular making of tools for hunting and killing mammals had been considered uniquely human behavior.

Až do té doby se mělo za to, že výroba nástrojů pro lov a zabíjení savců je výhradně lidským chováním.

(21) There were 18 sightings in 2007.

V roce 2007 byl tento jev zaznamenán osmnáctkrát.

(22) In the week that followed, Pruetz's findings were featured in more than 300 news and science outlets, including New Scientist, the New York Times, the Washington Post, and NPR's Science Friday.

Během následujícího týdne se o zjištěních Jill Pruetzové objevilo více než 300 zmínek v rozhlasovém i televizním zpravodajství, v běžném tisku i v odborných časopisech.

(23) Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the core of man.

Richard Wrangham, který studoval agresivní chování šimpanzů v ugandském Národním parku Kibale, je skeptický. V akademickém světě se proslavil svou teorií „démonického samce“, která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzími samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor.

V předchozích příkladech jsem uvedla věty, ve kterých se pasivum objevilo v obou jazykových verzích. Na následujících příkladech chci ukázat, že pasivum se v češtině nepoužívá

stejně často jako v angličtině, a proto překladatel pasivní anglické věty nepřeložil pasivem.

(24) In short, it was the most widely talked about primatology news since the reports of infanticide and cannibalism at Jane Goodall's site at Gombe in the 1970s.

Zkrátka, od doby, kdy Jane Goodallová v 70. letech přinesla zprávy o zabíjení novorozenců šimpanzů a o kanibalismu v parku Gombe, nevzbudila žádná jiná zpráva ze světa primátů větší ohlas.

(25) This tool is then stabbed into an opening in the tree limb until the animal inside is out of commission. Whereupon it is eaten, head first, Pruetz says, "like a Popsicle."

Potom vráží klacek do otvoru ve větví tak dlouho, dokud není ukrývající se zvíře zcela bezvládné. Nakonec ho sežerou, a začnou od hlavy, říká Jill. Počínají si jako člověk, když jí zmrzlinu na dřívku.

(26) Adult female and juvenile chimps—the low rankers—have been seen hunting bush babies most often.

Komby nejčastěji loví dospělé samice a mladí šimpanzi - tedy ti, kteří stojí nejnižší na šimpanzím společenském žebříčku.

4.4.1.2.2 Větné kondenzory

Ačkoli v češtině se větné kondenzory vyskytují také, angličtina jich využívá v mnohem větší míře a můžeme se s nimi setkat i v našem ukázkovém textu. Vzhledem k malé míře jejich využití v běžném jazyku v češtině je nutné se s tímto jevem vyrovnat způsobem charakteristickým pro český jazyk. Dagmar Knittlová se k tomuto tématu vyjadřuje v publikaci *K teorii i praxi překladu* takto: "Do češtiny je nutno při překladu tyto kondenzované konstrukce vesměs rozvést větami s určitými tvary slovesnými". (Knittlová 2003. 148) To v praxi znamená, že je nutné použít v češtině souvětí a nevyhneme se proto prodloužení textu. Je to ovšem zásah, který je nezbytný, aby text zněl přirozeně. Překlad větných kondenzorů se do jisté míry řídí typem textu. Ve vědeckých textech najdeme více těchto vazeb v obou jazycích, i čeština bude tíhnout k větší nominálnosti. Zatímco v populárně vědeckém textu se bude čeština snažit větné

kondenzory nahradit slovesnými formami pomocí vedlejších vět, to znamená, že bude mít tendenci k větší verbálnosti.

K větným kondenzorům patří infinitivní vazby a tvary tvořené koncovkou -ing.

Podívejme se nyní na jednotlivé druhy větných kondenzorů podrobněji a s uvedením příkladů z textu.

4.4.1.2.2.1 Infinitivní vazby

Infinitivní vazby se skládají z časované formy slovesa v činném rodě a infinitivu s částicí to nebo holého infinitivu. Holého infinitivu se používá po slovesech smyslového vnímání jako je see (vidět), watch (pozorovat), hear (slyšet), feel (cítit) a po některých dalších slovesech jako je třeba make a let). Příkladem klasické infinitivní konstrukce s infinitivem s částicí to je věta I want to go out. Příkladem infinitivu bez to mohou být následující věty. I saw him $\emptyset$ go out. I made him $\emptyset$ go out. V rámci infinitivních vazeb však rozlišujeme i infinitiv, který se neváže pouze na sloveso, ale na podstatné jméno, například function to fulfill.

Příkladem infinitivní konstrukce z textu může být příklad (27). Vidíme, že oproti anglickému originálu, který se skládá pouze z jedné věty, se překlad skládá z jedné věty hlavní a jedné věty vedlejší. V tomto případě jde o infinitivní vazbu, se kterou se překladatel vypořádal velmi dobře. Použil vedlejší větu příslovečnou - míry, která nenarušuje plynulost četby a vystihuje anglický originál.

V daném textu najdeme více případů infinitivních konstrukcí. Ne každá se překládá vedlejší větou. Je více možností, jak danou větu uchopit, a překladatel se musí rozhodnout, kterou možnost si vybere a která bude v daném

případě nejvhodnější.

Na níže uvedených případech vidíme, že je možné využít jak infinitivu, tak i časované formy slovesa. Druhý zmíněný způsob je častější. Překlad pomocí slovesných forem však není jediným řešením. Je možné využít i jiné slovní druhy.

V příkladu (30) je infinitiv **hunt** přeložen pomocí podstatného jména **lov**. Překladatel přeložil sloveso **see** jako **zaznamenala**, a to mu umožnilo přeložit holý infinitiv **hunt** jako podstatné jméno **lov**. Tento způsob překladu nazýváme transpozice. Jde o převedení jednoho slovního druhu na jiný, v našem případě převedení slovesa na podstatné jméno, přičemž je však zachována obsahová stránka.

(27) By noon it will be hot enough to steep tea.

V poledne bude tak horká, že bychom si v ní mohli vylouhovat sáček čaje.

(28) They were forced to adapt, to range farther in their search for food and water, to take advantage of other resources.

Byli nuceni přizpůsobit se, při pátrání po potravě a vodě se vydávali dále a začali využívat i jiné zdroje.

(29) In short, to get creative.

Stručně řečeno, začali být kreativní.

(30) Over a span of 17 days at the start of the 2006 rainy season, Pruetz saw the chimps hunt bush babies 13 times.

Jill Pruetzová zaznamenala během 17 dnů na začátku období dešťů v roce 2006 lov komb u šimpanzů třináctkrát.

U příkladu (31) je patrné, že v důsledku několika polovětných vazeb byl překladatel nucen překlad této jedné anglické věty rozložit do dvou českých. Myslím, že to je dobrý překlad, protože jinak by česká věta byla příliš dlouhá a méně přehledná.

(31) Here is a chimpanzee, thought by many to be the closest thing we have to a living model of our early hominin ancestors, literally dropping from the trees and moving out into the open expanses of the savanna.

Před námi je šimpanz, jehož mnozí považují za tvora, který se blíží živoucímu modelu našich dávných předků. Seskočí ze stromu a vydá se do otevřené savany.

Ráda bych se pozastavila u sloves **seem** a **appear**. Obě tato slovesa znamenají zdát se, jevit se a jsou podle Libuše Duškové sémanticky blízká modálním slovesům. Tato slovesa "relativizují faktivnost vyjadřovaného obsahu". (Dušková 2003. 352) "Vyjadřují ho nikoli jako jistý, nýbrž pouze jak se jeví." (op. cit.: 207) Jak vidíme na následujících příkladech, mohou být tato slovesa doplněna infinitivem. Mnohdy se do češtiny nepřekládají (příklad (32) a (35)), ačkoli v tomto textu byly většinou přeloženy pomocí českého protějšku zdát se.

(32) The report ran in the major journal Current Biology, and people seemed to find it interesting.

Zpráva byla publikována ve významném časopisu Current Biology a čtenářům připadala zajímavá.

(33) Which makes Pruetz's observations of chimps sharpening sticks and using them to whack bush babies all the more arresting: Fongoli's females seem to have skipped ahead to the killing tools.

V této souvislosti je chování šimpanzů z Fongoli ještě překvapivější: zdá se, že zdejší samice přeskočily jednu fázi a přešly rovnou k nástrojům určeným k zabíjení.

(34) Fongoli females appear to have taken matters into their own hands.

Zdá se, že samice z Fongoli vzaly věci do svých rukou.

(35) I knew that captive chimps spit, but I hadn't known that they, like us, seem to consider spitting the most extreme expression of disgust—one reserved, interestingly, for humans.

Věděla jsem, že šimpanzi chování v zajetí plivou, ale nevěděla jsem, že stejně jako

my považují plivnutí za nejkrajnější projev hnusu - a zajímavé je, že si jej vyhradili pro člověka.

4.4.1.2.2 Tvary s -ing

Tvarů slov končící na -ing se angličtině hojně využívá téměř v každém stylu, a proto není problém je v textu najít. Je to napůl slovesná, napůl jmenná forma. Podle Libuše Duškové "V češtině je mu nejbližší podstatné jméno slovesné, avšak často též proti němu stojí infinitiv nebo věta vedlejší". (Dušková 2003. 268) To znamená, že má překladatel opět více možností. Příklady ukazují, že lze využít i jiné možnosti. Například v případě (36) překladatel využil jak slovesného podstatného jména - **zabíjení**, tak i primárních podstatných jmen - **výroba**, **lov**. Nebylo třeba překlad prodloužit vedlejší větou.

(36) Until that report, the regular making of tools for hunting and killing mammals had been considered uniquely human behavior.

Až do té doby se mělo za to, že výroba nástrojů pro lov a zabíjení savců je výhradně lidským chováním.

Podobně překladatel vyjádřil výraz **hollering** jako **spoustu povyku**. Holler znamená řvát, hulákat, vřískat. (Fronek 2006. 740) Spojení **spoustu povyku** podle mého názoru dobře vystihuje anglický protějšek a vzhledem k tomu, že z předchozí věty už víme, že jde o vstávání, nemusí to tu již překladatel opakovat.

(37) Chimps wake up hollering.

Nadělá u toho spoustu povyku.

Věta (38) je uvedena pouze v angličtině, protože se v českém překladu nevyskytuje. Nejsem si jistá, jaký měl pro toto

rozhodnutí překladatelův důvod. Zda mu šlo o zkrácení textu, aby tím vykompenzoval jiná řešení, kde zase vzhledem k originálu větu přidal, nebo jestli prostě jen zapomněl tuto větu přeložit. Já bych toto spojení přeložila pomocí podřadného souvětí a uvozující vedlejší věty příslovečné časové: Když to slyšíte, musíte se pousmát.

(38) You can't listen without grinning.

4.4.2 Vyprávěcí pasáže

Marie Čechová definuje v *Současné české stylistice* vyprávění následovně: "Vyprávěcí slohový postup směřuje k vyjádření procesu, ze kterého něco vzniká, děje se. Do popředí v něm vystupuje časová osa skutečné nebo fiktivní události, jež je předmětem sdělení, text je souvislý, uplatňuje se v něm zorný úhel mluvčího, a proto je i subjektivizovaný." (Čechová 2003. 77) Ve vyprávěcích pasážích najdeme obrazná vyjádření a v obou jazycích také prvky hovorovosti, ať už v použití jazykových prostředků, tak i ve způsobu tvoření vět.

Ve vyprávěcích pasážích se autorka přibližuje spíše mluvené řeči, proto je možné najít v angličtině stažené tvary pomocných sloves, použití frázových sloves, v obou jazycích pak použití hovorových výrazů a idiomatičtějšího vyjadřování. Oproti výkladovým pasážím budou věty z hlediska syntaktické stavby mnohem jednodušší a nebude se zde vyskytovat tolik jmenných frází, polovětných konstrukcí, ani pasivum.

4.4.2.1 Slovní zásoba

V textu se často objevily stažené tvary sloves, které jsou morfologickým ukazatelem uvolněnější promluvy. Budu uvádět pouze anglické příklady, protože tento jev se v této formě v

češtině nevyskytuje.

(39) These are not chimps you've seen in these pages before.

(40) They're savanna-woodland chimps

(41) The plateau we're crossing

(42) I'm not complaining

(43) It's hot and filthy and exhausting.

(44) You don't stroll down the aisles hoping to catch a glimpse of the broccoli.

4.4.2.1.1 Frázová slovesa

Frázových sloves se v tomto textu vyskytlo několik. Je to jev, který je v anglické mluvené řeči velmi běžný. V češtině můžeme frázová slovesa překládat hovorovými výrazy. Frázová slovesa jsou tvořena plnovýznamovým slovesem, které je ovšem v porovnání s českým slovesem sémanticky chudší, a adverbialní částicí. Ludmila Dušková v *Mluvnici současné angličtiny na pozadí češtiny* rozlišuje ze sémantického hlediska tři skupiny frázových sloves. Do první skupiny řadí "idiomatická spojení, v nichž sloveso s částicí vytváří novou sémantickou jednotku", do druhé "neidiomatická spojení, v nichž sloveso a částice uchovávají svůj význam" a jako třetí jmenuje spojení intenzifikační nebo perfektivizační. (Dušková 2003. 205) Tato slovesa se však dají rozdělit i z morfologického hlediska, a to podle toho, jaká složka se ke slovesu váže. Může to být adverbialní částice, předložka nebo adverbialní částice s předložkou. Příklady všech těchto skupin najdeme níže.

(45) A wild chimpanzee does not get out of bed quietly.

Divoký šimpanz nevyhlídá z postele potichu.

(46) Chimps wake up hollering.

Nadělá u toho spoustu povyku.

(47) as though an unseen hand had simply reached out and raised a dimmer switch

jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládáním stmívače směrem vzhůru

(48) Sometimes, rather than hike the five miles back to camp, she curls up and sleeps on the ground (or takes a nap in an abandoned chimp nest).

Někdy se jí nechce vracet se osm kilometrů pěšky do tábora, a tak se stočí do klubíčka a vyspí se na zemi (nebo si zdřímne v opuštěném šimpanzím hnízdě).

(49) A single chimp or small group that heads out on its own can easily lose track of the community for days at a time.

Osamělý šimpanz nebo malá skupina, která se vydá kupředu na vlastní pěst, může snadno na několik dní ztratit kontakt s komunitou.

(50) In the end, Pruetz took spear out of the title and worded her text more cautiously, making reference to a tool "used in the manner of a spear."

Nakonec Jill vyškrtla slovo oštěp z názvu článku a formulovala svůj text opatrněji. Zmiňovala se o nástroji „používaném na způsob oštěpu“.

4.4.2.1.2 Hovorové výrazy

Ve vyprávěcích pasážích najdeme také mnoho hovorových výrazů. Ačkoli český vědecký a populárně vědecký styl není tak nakloněn přibližování se čtenáři jako anglický, objevíme příklady, kdy je použit hovorový výraz v češtině, i když v angličtině autorka použila stylisticky neutrální slovo (53).

(51) but to a newcomer's ear, it's just a crazy, exuberant, escalating racket

ucho nepřivklé takovému rámusu však vnímá jen šílený, ohlušující a stupňující se kravál

(52) As if on cue, a female named Tia appears in our sight lines 20 feet ahead, sitting on a boulder pulling raw flesh off a limb like a picnicker with a comically huge drumstick.

Jako na zavolanou se asi šest metrů před námi objeví samice jménem Tia. Sedí na balvanu a odtrhává syrové maso z končetiny nějakého zvířete. Vypadá tak jako někdo, kdo si na pikniku pochutnává na komicky velkém kuřecím stehnu.

(53) She sends excited emails when a baby is born and worries when the elderly and nearly blind Ross disappears for more than a week.

Posílá nadšené e-maily, když se narodí mládě, a dělá si starosti, když starý a skoro slepý Ross zmizí a déle než týden po něm není ani vidu.

(54) Chimps get up to get snacks in the middle of the night.

Šimpanzi vstávají uprostřed noci, aby si vzali něco na zub.

4.4.2.1.3 Obrazná pojmenování

K popularizaci textu přispívá méně strohé vyjadřování, popisování emocí, oslovení čtenáře a působení na jeho smysly. Podle Světlý Čmejrkové volí pisatel v takovém typu textu "i vyjádření, které není přísně vědecké, nýbrž může být i velmi obrazné. Přirovnání nebo metafora, předvedení vědeckého poznatku na názorném příkladu z běžného života umožňuje vědeckému poznatku putovat do širších interdisciplinárních kontextů". (Čmejrková 1999. 50) Čmejrková se dále zmiňuje o tom, že odlehčovací strategie v podobě obrazných prvků jako jsou vtipy, postranní poznámky, přísloví, kolokvialismy a další prostředky citovosti a obraznosti oživují text a dělají ho barvitějším. K obrazným pojmenováním řadíme i citoslovce, v textu se však ve větší míře objevily v přímých řečech, proto jsem je zařadila až do podkapitoly Komunikace v přímé řeči.

V použití obrazných pojmenování se angličtina a čeština liší. V angličtině si autor textu nebojí "zesměšnit" své kolegy nebo se usmát sám sobě, najdeme zde proto více obrazných pojmenování a také ironických poznámek. O tom, že čeština je méně expresivní a serióznější ve vyjadřování se přesvědčíme v podkapitole Ironie. Anglické texty se vyznačují větší mírou uvolněnosti. V češtině se naopak autoři většinou drží seriózního vyjadřování a strohosti.

4.4.2.1.3.1 Přirovnání

Přirovnání slouží v textu k tomu, aby autor čtenáři přiblížil situaci nebo vzhled předmětu pomocí srovnání s něčím,

co je čtenáři dobře známé. Vnáší však také jiný pohled na danou věc tím, že ji srovnává s něčím patřící do jiné skupiny slov než srovnávaná věc.

Josef Bečka v *České stylistice* píše, že ve "slohu populárně naučném a v beletrizujícím slohu odborném se názorně vyjádřená podobnost objevuje častěji; lze říci, že nikde nejsou názorná přirovnání užitečnější než právě zde. Svou názorností sloh oživují a hlavně usnadňují pochopit, i když jen přibližně, i jevy složité". (Bečka 1992. 131)

Když se podíváme na větu (55) **Daybreak is sudden and swift, as though an unseen hand had simply reached out and raised a dimmer switch.**, najdeme přirovnání, díky kterému si čtenář musí umět představit jak svítání vypadalo. Česky zní tato věta následovně: **Rozbřesk je náhlý a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládáním stmívače směrem vzhůru.**

Překladatel si dobře poradil s původními anglickými slovesy, když obě převedl jedním českým slovem **pohnout**. Sloveso **reach out** (sáhnout po něčem) je snadno vyvoditelné z kontextu a není proto třeba ho v překladu uvádět. Ovšem měla bych výhrady ke slovu **stmívač**. Podle mého názoru je **stmívač** kolečko, kterým se otáčí a tím se stmívá, není to vypínač, který má jen dvě polohy, nahoru a dolů. Proto bych možná volila spíše překlad otočit kolečkem stmívače. Pokud bych se chtěla slovu **stmívač** vyhnout zcela, protože se mi do tohoto obrazného přirovnání nehodí, použila bych asi spojení rozsvítit světlo - věta by pak zněla následovně: **Rozbřesk je náhlý a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka najednou rozsvítila světlo.** Nepokládám toto řešení za jediné možné, protože jsem si vědoma toho, že není dokonalé, ale myslím si, že zní lépe než původní věta se slovem **stmívač**.

Další přirovnání najdeme ve větě (56) **Our shirts are marked by the**

same white salt lines that appear on people's boots in winter. Je to velice výstižné, protože každý ví, jak vypadají v zimě boty, když projdeme po posoleném sněhu. Čeština toto přirovnání zachovává: **Na našich košilích se objevují stejné bílé slané stopy, jaké vidáme v zimě na botách.**

Při vysvětlování, co je **komba ušatá** a jak vypadá, používá autorka také přirovnání (příklad 57). Překlad toto přirovnání využívá stejně. Můžeme si však povšimnout ještě dalšího rozdílu. Angličtina používá pro charakteristiku komby slova **pocket-size** a **tree-dwelling**. Anglický originál je specifitější, protože nám doslova říká, jak velká komba je - vejde se do kapsy. V češtině tento způsob vyjádření použít nemůžeme, proto překladatel využil slov **malý** a **stromový**. Obrazné pojmenování **pocket-size** nahradil bezpříznakovým slovem **malý**, čímž překlad poněkud ochudil, ale na druhou stranu je toto řešení dostačující, protože v obou jazycích vyvolá stejnou reakci u čtenáře - představí si malého tvora.

(57) She used it to stab at a bush baby—a pocket-size, tree-dwelling nocturnal primate that springs from branch to branch like a grasshopper.

Mířila jím na kombu ušatou, malého nočního stromového primáta, který skáče z větve na větev jako luční kobylka.

S přirovnáním se setkáme i ve větě (58). Česká věta se od anglického originálu liší na několika místech. Tím, že nepřekládá předsazení **It is**, ale rovnou začíná přirovnáním. Je to v podstatě jen část věty, která navazuje na to, co již bylo řečeno ve větách předchozích. Dalším posunem oproti originálu je zopakování přirovnání na dvou místech, zatímco v originále je jen v první větě. Zopakováním spojení **jako bychom** překladatel přirovnání ještě více zdůraznil a tím i poukázal na příbuznost

člověka se šimpanzem, což je vlastně hlavním tématem článku.

(58) It is as though we are watching time-lapse footage of human evolution, the dawn of man unfolding in our binoculars.

Jako bychom sledovali sestříhaný filmový záznam lidské evoluce, jako bychom dalekohledem pozorovali úsvit lidského rodu.

Přirovnání nemusí být vyjádřeno pouze spojeními *the same as, as, as though*. Může být naznačeno už ve slovese jako ve větě (59) **Craig Stanford likens foraging over a large range to knowing one's way around an enormous supermarket.** Česká věta zní takto: **Craig Stanford přirovnává hledání potravy v rozlehlém teritoriu k nakupování v obřím supermarketu.**

Typickým ukazatelem přirovnání je předložka *jako* a stejně jako. I tu najdeme v našem textu: (60) **Like Pruetz, he believes the chimpanzees are not foraging at random [...]** V češtině překladatel zachoval sled vět ve stejném pořadí jako jsou v angličtině a dané řešení zní následovně: **Stejně jako Jill Pruetzová je i on přesvědčen, že šimpanzi nehledají náhodně [...].** Musel proto před **jako** přidat ještě slovo **stejně**, aby věta v češtině odpovídala českým pravidlům.

U dalšího přirovnání (61) vidíme, že oproti anglickému *like a Popsicle* stojí v češtině celá věta **Počínají si jako člověk, když jí zmrzlinu na dřívku.** V tomto případě je čeština specifičtější, protože neříká, že šimpanzi jedí kombu jako **zmrzlinu**, ale že jedí **jako člověk**. O překladu slova **Popsicle** se zmíním v kapitole Překladatelská řešení.

(61) Whereupon it is eaten, head first, Pruetz says, "like a Popsicle."

Nakonec ho sežerou, a začnou od hlavy, říká Jill. **Počínají si jako člověk, když jí zmrzlinu na dřívku.**

4.4.2.1.3.2 Metafora

Metaforou Čmejrková v knize *Jak napsat odborný text* rozumí "přenesené či obrazné pojmenování nebo jakékoli vyjádření, při němž označujeme nějaký jev nikoli přímo, "doslovně", [...] nýbrž názvem nějakého jevu jiného, a to zpravidla na základě podobnosti, obdobnosti nebo jiné blízkosti obou jevů". (Čmejrková 1999. 220) S metaforou se však nesetkáme pouze v uměleckých textech, ale je běžnou součástí naší každodenní mluvy a můžeme ji tedy najít i v textu "Almost Human".

Jak zjistíme na příkladech (63) a (65), není vždy možné, aby překladatel zachoval metaforu v překladu. Vidíme, že v příkladu (63) překladatel sice **shooting a glance** nepřeložil metaforickým vyjádřením, ale aby toto ochuzení vynahradil, přeložil příslovce **occasionally** hovorovějším spojením **tu a tam**.

(62) They lie on their backs and do "the airplane" with their children.

Lehají si na záda a se svými potomky si hrají „na letadlo“.

(63) While we've been observing them, they have largely ignored us, occasionally shooting a glance over one shoulder as they move through the brush.

Zatímco my je pozorujeme, oni si nás většinou nevšímají. Tu a tam se na nás krátce podívají přes rameno, když procházejí křovím.

(64) She was in the audience but wasn't invited to present a paper.

Byla mezi posluchači, nepozvali ji však, aby přednesla příspěvek.

(65) Many of Pruetz's reviewers tripped over the word spear.

Mnozí recenzenti prvního Jillina článku měli potíže s výrazem oštěp.

4.4.2.1.3.3 Metonymie

Metonymie slouží k vyjádření přeneseného významu, význam přenášíme na základě vnitřních logických souvislostí se zobrazovaným jevem. Typů metonymií je několik a setkáme se s

nimi často i v běžné mluvě. Například slova doprovod nebo obsluha mohou být označením jak pro osobu, tak pro činnost, kde převádíme činnost na činnost vykonávající osobu nebo instituci. S metonymií úzce souvisí synekdocha. Rozlišujeme čtyři druhy:

1. části za celek (pars pro toto) - Více hlav, víc ví. - hlavy = lidé
2. označení předmětu a jím vytvořené značky - koupit razítko x razítko v pasu
3. označení nádoby a jejího obsahu - vypít celou sklenici = vypít vodu ze sklenice; snědl celý talíř = to, co bylo na talíři
4. označení celku za část (totum pro parte) - namazat máslo na chleba - na krajíc chleba

Podívejme se nyní na příklady z textu:

(66) Pruetz believes it is this scenario—large crowd competing for limited resources—that has pushed certain members of the community to try their hand at novel things.

Jill věří, že právě tato situace - početná tlupa soupeřící o omezené zdroje - donutila některé příslušníky komunity k tomu, aby začali zkoušet nové věci.

Angličtina v tomto případě využívá metonymie, konkrétně nahrazuje celek jeho částí - **šimpanzi** jsou nahrazeni pouze jejich **rukama**. Do češtiny se toto spojení takto přeložit nedá, proto překladatel metonymií vynechal a do češtiny převedl její význam, i když tím text ochudil o obrazné vyjádření. Myslím, že je toto řešení vhodné, protože oba texty mají stejný význam. Kdyby se překladatel držel doslovně originálu, zněl by překlad nepřirozeně.

Na příkladu (67) opět vidíme, že překladatel musel přistoupit k opisu a nepřímému překladu. Spojení **past three summers**

(odstavec 11) přeložil jako v uplynulých třech letech. Zde tedy na rozdíl od autorky textu použil v překladu celek - rok, zatímco ona použila pouze část roku, a to léto. V češtině je možné vyjadřovat se o rocích také jako o zimách, ale spíše tak mluví starší lidé nebo se s tímto spojením setkáme ve starší literatuře.

(67) Jill Pruetz spent four years getting the Fongoli chimpanzees accustomed to the presence of humans—what primatologists call habituating them—and the past three summers observing them.

V uplynulých třech letech je šest dní v týdnu od svítání do soumraku pozorovala.

4.4.2.1.4 Ironie

Ironie je stylistický prostředek, který by měl u čtenáře vzbudit pozornost. Vyjadřuje vlastně protiklad toho, co je řečeno, což někdy může vyvolat smích. Ironie se však nesnaží o vzbuzení smíchu, ale spíše poukazuje na něco nepatřičného a vyjadřuje nespokojenost, zklamání a rozmrzelost. Ironie nemusí být vyjádřena pouze v jedné větě nebo určité části textu, ale ironicky může být míněn celý text.

I v tomto textu jsem našla náznaky ironie. V textu se dozvíme, že poznatky Jill Pruetz a z nich vycházející teorie, že šimpanzi, a to nejen samci, ale také samice a mláďata, loví svou potravu vědomě pomocí zaostřených klacíků/větví, jsou vědeckou komunitou podceňovány a znevažovány. Vědeckou komunitou jsou myšleni především muži.

(68) There are individuals who are uncomfortable with Pruetz's tales of spear-wielding chimps, and not all of them are bush babies.

Najdou se i tací, kterým se nelíbí vyprávění Jill Pruetzové o šimpanzích třímajících oštěp.

Jak je možné si všimnout, chybí v českém překladu dovětek. Dovětek bych přeložila asi takto: a nejedná se jen o komby ušaté. Překladatel větu vynechal možná z toho důvodu, že v češtině není zcela běžné zesměšňovat členy vědecké komunity a přirovnávat je ke zvířatům. Čmejrková tento rozdíl mezi angličtinou a češtinou vysvětluje za pomoci klasifikace zdvořilostních systémů Brownové - Levinsona (1978): "Zatímco angličtina směřuje k solidární zdvořilosti a zmenšuje parametr vzdálenosti mezi členy akademické obce, a také mezi funkčními styly, jiné evropské jazyky se orientují na hierarchický zdvořilostní systém s asymetričtějšími vztahy mezi příslušníky akademické obce. Méně svobodně překračují hranice prostého vědeckého stylu a méně odvážně se pouštějí do obraznějšího způsobu výkladu." (Čmejrková 1999. 62) Z citace vyplývá, že se v angloamerických textech setkáme v daleko větší míře s obrazností a různými ironickými poznámkami než v českém textu. Autoři píšící anglicky se snaží mnohem více přiblížit k osobě čtenáře, zatímco čeští vědci si stále snaží zachovávat určitý odstup a svou vážnost.

Podobným případem ironie je věta, kdy se autorka Jill Pruetzové ptá, zda se nestala objetí mužů-primatologů. Tato věta už v překladu je. Jill nato s úsměvem odpovídá: (69) "Yeah, maybe I'm not pant-grunting enough." V překladu zní tato věta takto: „Jo, možná nekňourám dostatečně submisivně.“. Pant-grunt vyjadřuje u šimpanzů podřízenost. Šimpanz, který se setká s nadřazeným šimpanzem musí pant-grunt - musí svými zvuky uznat, že druhý šimpanz je výše postavený, jinak by se mohl dostat do potíží.

S určitou nadsázkou se autorka textu vyjadřuje i o stravě, kterou tam Jill má. Jí to samé, co jedí i vesničané.

(70) Dinner is peanut sauce over rice, except when it's peanut sauce over millet.

K večeři bývá arašídová omáčka s rýží, pokud ovšem není arašídová omáčka s prosem.

Další poněkud ironickou poznámkou, mířenou tentokrát na lidstvo jako takové, je poznámka o grilování. Mary Roach touto poznámkou myslí, že jsou samice a mláďata velmi vyvinutá, protože používají nástroje k usmrcení kořisti. Naráží tím také na hlavní téma článku - jak vzdáleni jsme my, lidé, od šimpanze.

(71) Which makes Pruetz's observations of chimps sharpening sticks and using them to whack bush babies all the more arresting: Fongoli's females seem to have skipped ahead to the killing tools. Barbecue tongs can't be all that far behind.

V této souvislosti je chování šimpanzů z Fongoli ještě překvapivější: zdá se, že zdejší samice přeskočily jednu fázi a přešly rovnou k nástrojům určeným k zabíjení. Ke kleštím na obracení masa při rožnění už možná zbývá jenom malý krůček.

4.4.2.1.5 Příklady

Jak již bylo řečeno dříve, přispívají příklady k snadnějšímu porozumění složitějších jevů v oblasti, ve které laik nemá mnoho znalostí. V rozebíraném textu můžeme takové názorné příklady najít také.

V příkladu (72) přirovnává Craig Stanford hledání potravy u šimpanzů k nakupování v supermarketu. Šimpanzi, stejně jako lidé v supermarketu, přesně ví, kde se potrava nachází, a stejně jako my ví, v jakém období mohou danou potravu najít. Příklad je vlastně přirovnání k něčemu, co každý člověk dobře zná, a díky tomu pochopí, jak vyhledávají potravu šimpanzi.

Tento příklad proto pracuje se čtenářovou zkušeností.

(72) Craig Stanford likens foraging over a large range to knowing one's way around an enormous supermarket. [...] "You don't stroll down the aisles hoping to catch a glimpse of the broccoli. You know where each item is, and in which months seasonal foods are likely to be in stock." The same, he thinks, holds true for chimpanzees.

Craig Stanford přirovnává hledání potravy v rozlehlém teritoriu k nakupování v obřím supermarketu. [...] „Když nakupujete v supermarketu, také neprocházíte náhodně uličkami s nadějí, že někde zahlédnete brokolici. Víte, kde je jaké zboží a kdy bude k mání sezónní zboží.“

V další větě nám autorka přibližuje, jaké to je, jíst termity. Vzhledem k tomu, že jsem shlédla videozáznam z internetové stránky National Geographic, mohu říct, že autorka ví, o čem mluví; zkoušela totiž také, jak se termit jí.

(73) It's like eating cake one crumb at a time.

Je to jako jíst koláč po drobcích.

V dalším příkladu vidíme, že se opět využívá zkušeností čtenáře a předpokládá se, že ví, jak vypadá kovboj.

(74) One arm is behind his head, the other is crooked at the elbow, the hand hanging slack from the wrist, in the manner of a cowboy slouched against a fence.

Jednu paži má za hlavou, druhou má ohnutou v lokti. Ruku v zápěstí má naprosto uvolněnou a něco v jeho postoji připomíná kovboje opírajícího se o plot.

4.4.2.2 Syntax

Jak už jsme si řekli při charakterizování vyprávění, je stavba vět mnohem jednodušší než u výkladu. Pokud porovnáme příklady níže s příklady ve výkladových pasážích, zjistíme, že

největším rozdílem je jejich délka, složitost a použití různých spojek pro vyjádření závislostí ve výkladu.

(75) There is no canopy here. The trees are low and grow sparsely. It's an environment very much like the open, scratchy terrain where early humans evolved.

Není zde žádný souvislý lesní porost. Stromy jsou nízké a řídce roztroušené. Podobá se to otevřenému terénu porostlému pichlavou vegetací, v jakém se vyvíjeli první lidé.

(76) I'm not complaining. I'm making a point.

Nestěžuji si, jenom vám chci vylíčit situaci.

Ze syntaktického hlediska je zajímavá další věta. Jak v angličtině, tak i v češtině se zde několikrát zopakuje sloveso, jednou v kladné podobě, podruhé v záporné. Tím se na všechna fakta ve větě dá dát mnohem větší důraz. Záměrem autorky bylo uvést mnoho podobností, které mezi šimpanzem a člověkem vyznívaly, když byla navštívit Jill v Senegalu.

(77) I had not known that chimpanzee yawns are contagious—both among each other and to humans. I had known that chimps laugh, but I did not know that they get upset if someone laughs at them. I knew that captive chimps spit, but I hadn't known that they, like us, seem to consider spitting the most extreme expression of disgust—one reserved, interestingly, for humans. I knew that a captive ape might care for a kitten if you gave one to it, but had not heard of a wild chimpanzee taking one in, as Tia did with a genet kitten.

Nevěděla jsem, že šimpanzí zívání je nakažlivé - nejen mezi šimpanzi, přenáší se i na lidi. Věděla jsem, že se šimpanzi smějí, ale nevěděla jsem, že se rozčilují, když se někdo směje jim. Věděla jsem, že šimpanzi chování v zajetí plivou, ale nevěděla jsem, že stejně jako my považují plivnutí za nejkrajnější projev hnusu - a zajímavé je, že si jej vyhradili pro člověka. Věděla jsem, že když dáte lidoopovi chovanému v zajetí na starost kotě, bude se o ně starat, nikdy jsem však neslyšela, že by to udělal i šimpanz ve volné přírodě - jako to udělala Tia s mládětem ženetky.

4.4.3 Komunikace v přímé řeči

Přímá řeč se v textu označuje uvozovkami z obou stran citované promluvy. Přímou řeč Josef Bečka v *České stylistice* definuje takto: "Přímá řeč je taková forma užití jazyka, která předpokládá projev skutečně pronesený. Je situována vzhledem k mluvčímu, a to slovesnou osobou (1. osoba je mluvčí, 2. osoba je oslovený), slovesným časem (čas přítomný je doba pronesení) i adverbialním a deiktickým určením (zde znamená místo projevu, nyní dobu projevu, deiktické *tento* poukazuje na přítomný objekt)." (Bečka 1992. 276)

Přímá řeč se bude v mnoha ohledech podobat vyprávěcím pasážím. Najdeme zde vyšší míru použití expresivních výrazů, citoslovce, budou se zde vyskytovat i hodnotící adjektiva a intenzifikátory. Ze syntaktického hlediska budou věty poměrně krátké a jednoduché. Najdeme i věty stylisticky příznakové, což znamená, že nebudou odrážet běžný slovosled.

I když se vždy jedná o přímou řeč, je možné mezi uvedenými příklady najít rozdíly. Je to dáno tím, zda věta v přímé řeči byla pronesena ve vyprávění nebo ve výkladové pasáži. Je ovšem patrné, že všechny tyto věty jsou jednodušší než ostatní věty ve výkladových pasážích. Příklady níže jsem seřadila za sebou od nejsložitější po nejjednodušší. Ve výkladových pasážích budou věty složitější, ať už užitými lexikálními prvky nebo syntaxí, ve vyprávění pak jednodušší.

V příkladu (78) si můžeme povšimnout i rozdílného stylistického ladění slov **push** a **impuls**. Zatímco podstatné jméno **push** je hovorové a zároveň obrazné, slovo **impuls** toto ladění nezachovává. **Impuls** je termín, který už je běžně srozumitelný, nicméně k obraznosti nebo hovorovosti má daleko. I na tomto příkladu je vidět vyšší míra obraznosti a expresivity v angličtině oproti strohosti v češtině.

Ve větě (83) nenajdeme sloveso, což pro angličtinu nebývá zcela typické. Slovosled v angličtině je relativně pevný a v neutrálních větách se tvoří v pořadí podmět, sloveso, předmět, příslovečné určení způsobu, místa a času. Proto je tato věta stylisticky příznaková - je to zvolání. Stylisticky příznakové jsou i věty následující, které jsou zakončeny vykřičníkem. Větnou expresivitu podtrhují také lexikální jednotky: **hold on, hold the phone** a citoslovce **holy crap**.

(78) "The first push toward a larger brain," writes Stanford, "may have been the result of a patchily distributed, high-quality diet and the cognitive mapping capabilities that accompanied it."

„Prvním impulsem pro vznik většího mozku," píše Stanford, „bylo možná nerovnoměrné rozložení vysoce kvalitní potravy a rozvoj poznávacích dovedností, díky nimž bylo možné tuto potravu nalézt."

(79) "This behavior is fascinating, but the observations are so preliminary that it merits only a short note in a journal."

„Takové chování je fascinující, ale pozorování jsou natolik předběžná, že si zaslouží pouze stručnou poznámku v časopise."

(80) "You don't stroll down the aisles hoping to catch a glimpse of the broccoli. You know where each item is, and in which months seasonal foods are likely to be in stock."

„Když nakupujete v supermarketu, také neprocházíte náhodně uličkami s nadějí, že někde zahlédnete brokolici. Víte, kde je jaké zboží a kdy bude k mání sezónní zboží."

(81) "Sometimes," she says, scratching a bite, "I think I'm going to wake up and it's all a dream."

„Někdy si myslím," říká a škrábe si štípanec, „že se probudím a zjistím, že to všechno je jenom sen."

(82) "That's the biggest animal I've seen them eat."

„To je největší zvíře, jaké jsem je kdy viděla požírat."

(83) "Science in all its glamour," deadpans Macdonald.

„Je to věda v celé své nádheře," říká Sally s kamennou tváří.

(84) "Hold on, hold the phone, that sounds like a spear!"

„Počkat, tohle zní jako oštěp!"

(85) "Holy crap! It's a bushbuck."

„No páni! To je lesaň."

4.4.3.1 Citoslovce

Použití citoslovcí je dáno typem textu. Ve vědeckém stylu by se tato slova neobjevila, nebo objevit neměla, zatímco ve stylu populárně vědeckém jejich použití nevadí, ba právě naopak. Citoslovce jsou slova vyjadřující emoce mluvčího, slouží ale také k označení různých zvuků. Citoslovce, která převádějí zvuky na slova, se nazývají onomatopoická (zvukomalebna).

Při jednom z pozorování najednou Jill uvidí šimpanze, který drží nohu lesoň. Zvolání je zde na místě, protože lesoň⁵ je největší kořistí, která byla u šimpanzů zatím zaznamenána. "Holy crap! It's a bushbuck." I překladatel se podržel originálu a zvolací větu s citoslovcem ve svém překladu zachoval: „No páni! To je lesoň."

S citoslovcí se setkáme také ve vyprávěcích pasážích, jak je vidět na příkladu níže, když Mary Roach popisuje zvuky, které slyšela od tamních ptáků. V české verzi však zůstala pouze první věta. Citoslovce ptačího zpěvu překladatel vynechal.

(86) Birds are calling over our heads. One says cheerio; one actually says tweet. A third says whoop whoop whoop whoop whoop, like Curly of the Three Stooges.

Nad našimi hlavami se nese ptačí zpěv.

5. PŘEKLADATELSKÁ ŘEŠENÍ

V této kapitole se budu zabývat různými řešeními, ať už na lexikální nebo syntaktické úrovni. Chtěla bych poukázat na některá překladatelská řešení, která se mi líbila, ale také se

---

⁵ Lesoň je zvíře podobné srnci, ale je větší. V kohoutku měří cca 90 cm, délka těla je cca 1,1-1,5 m a váží 30 - 80 kg

zmínit o překladu, se kterým nesouhlasím nebo který se mi nezdál vhodný.

Překladatel v českém textu zcela vynechal první větu tohoto odstavce v originále:

(1) These are not chimps you've seen in these pages before. They're savanna-woodland chimps, found in eastern Senegal and across the border in western Mali. Unlike their better-known rain forest kin, savanna-woodland chimps spend most of their day on the ground.

Na rozdíl od svých lépe známých pralesních příbuzných tráví šimpanzi žijící v savanách a lesnatých oblastech východního Senegalu a v západním Mali většinu času na zemi.

Pokud čteme tento článek jako souvislý text, vynechaná věta nenaruší textovou návaznost, ale z mého pohledu má svůj význam. Autorka touto větou poukazuje na fakt, že tato skupina šimpanzů se od těch, kteří už v tomto časopise byly zmíněny, podstatně liší, a dále vysvětluje, čím. Překladatel musel proto zvolit jiný sled vět, když tuto větu vynechal. Tím vlastně udělal několik překladatelských postupů najednou. Druhou větu v originále rozdělil na dvě části a mezi ně vložil první větu. Vidíme, že vynechal také spojení **across the border**, což ale v tomto případě nevadí. Toto řešení mu schvaluji, protože jinak by výše citovaná věta byla příliš zahlcená informacemi, které se dají bez problémů odvodit z textu.

Ve větě (2) **There is no canopy here.** - **Není zde žádný souvislý lesní porost.** se překladatel musel vypořádat se slovem **canopy**, které se do češtiny překládá jako 1 baldachýn, nebesa, přístřešek, 3 příkrov z rostlin, klenba, loubí (Fronek 2006. 250). V našem případě je nejrelevantnější příkrov, ovšem když jsem zkusila

toto slovo vyhledat v Českém národním korpusu v korpusu SYN2005⁶, nenašla jsem ani jedno použití slova příkrov v českém jazyce. Všechny příklady byly z překladů, a nebylo jich mnoho, protože se u jednoho autora tento pojem vyskytoval i několikrát. Zkusila jsem ještě vyhledávat v paralelním korpusu, ale bohužel také bez úspěchu. Z toho vyvozují, že slovo příkrov se aktivně v českém jazyce nepoužívá, a proto překladatel musel použít opisu, aby docílil adekvátního převedení slova **canopy** do češtiny a aby čtenář pochopil, o co se jedná. Jeho řešení považují za velice povedené, protože vystihl význam slova a zároveň text o mnoho neprodloužil.

Canopy je "a layer of sth that spreads over an area like a roof, especially branches of trees in a forest". (Hornby 2000. 171) **Souvislý lesní porost** sice přesně neodpovídá anglickému slovu **canopy** podle výše uvedené definice ze slovníku, ale vystihuje situaci, což přispívá k funkčnímu překladu. Překladatel zde použil překladatelského postupu známého jako modulace, při níž změnil úhel pohledu na danou věc. Z definice **canopy** vyplývá, že se mluví o něčem jako "zastřešení" - to znamená pohled shora, zatímco překladatel se na **souvislý lesní porost** dívá z pozice na zemi.

Pokud bych se zabývala jednotlivými slovy a jejich překladovými protějšky, musím bezpodmínečně zmínit větu (3) **This hothouse of chimp "technology" offers clues to our own evolution**. Pokud se podíváme na českou větu, která zní následovně: **Oblast, která je "semeništěm šimpanzích technologií", nabízí lidem vodítka k poznání vlastní evoluce., zjistíme, že slovo hothouse bylo převedeno do češtiny jako semeniště**. Když jsem si poprvé přečetla překlad a viděla slovo **semeniště**, okamžitě se mi vybavilo spojení "semeniště zla". Proto

---

⁶ *Český národní korpus - SYN2005*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

jsem si toto slovo vyhledala ve slovnících a v korpusu. Ve *Velkém anglicko-českém slovníku* se anglické slovo **hothouse** překládá jako skleník, a pokud se použije jako atributivní přídavné jméno, jako například *hothouse school*, je to škola pro talentované děti. (Fronek 2006. 750)

Pro jistotu jsem si tento výklad ještě potvrdila ve výkladovém slovníku, kde je jako první heslo uveden také skleník, jako druhá je definice: "a place or situation that encourages the rapid development of sb/sth, especially ideas and emotions". (Hornby 2000. 630) Tato definice přesně vystihuje to, co měla autorka článku na mysli, když použila spojení **hothouse of chimp "technology"**.

Pro ověření, v jakých kontextech se vyskytuje české slovo **semeniště**, jsem využila Českého národního korpusu, konkrétně SYN2005. V korpusu se vyskytuje 62 příkladů obsahujících slovo **semeniště**. Tím se mi potvrdilo, že se toto slovo nejčastěji objevuje ve spojení s negativními slovy. Jako příklad mohu uvést několik spojení z korpusu: "semeniště kriminality, zločinu, mezinárodního terorismu, nákazy, neklidu, konfliktů, neřesti" a mnoho dalších.

Je ovšem velmi jednoduché najít nepřesnost nebo chybu v překladu a na tu poté poukázat. Otázkou však zůstává, jak dané spojení přeložit lépe a tak, aby vystihovalo anglický protějšek. Jak vyplývá z definic a hesel z výkladového a překladového slovníku, je toto slovo výrazně pozitivní. Vyjadřuje, že v této oblasti jsou šimpanzi vynalézaví až do té míry, že bychom na nich mohli pozorovat vývoj lidstva - původ člověka. Proto musíme tento fakt brát v úvahu při hledání vhodného kontextového protějšku, neboť jak jsme se již přesvědčili, slovo skleník se v tomto spojení nedá použít,

proto mi půjde především o to, aby daný český výraz přibližně vystihoval to samé, co anglický, a působil na čtenáře stejným dojmem. Je jisté, že budu muset použít nějakého vhodného opisu. Po několika nepříliš vydařených pokusech o nalezení vhodného ekvivalentu jsem se přiklonila k následujícímu řešení (můj překlad je podtržený). Jsem si vědoma toho, že toto řešení není ideální, prodlouží text, ale zároveň se mi nepodařilo vymyslet vhodnější.

Tato oblast přispívající ke zrodu nových "technik" u šimpanzů nabízí lidem vodítka k poznání vlastní evoluce.

Ještě bych se ráda pozastavila nad slovem **technologie**. Toto slovo ve mě vyvolává spíš představu výrobního postupu, zatímco v textu jde o nové způsoby lovu. Slovem **technology** myslela autorka způsob, jakým šimpanzi v této oblasti loví. Proto jsem ve svém překladu dané věty použila slovo **technika** a ne **technologie**. **Technika** (*technique*) je v *Oxford Advanced Learner's Dictionary* definovaná jako "a particular way of doing sth, especially one in which you have to learn special skills" (Hornby 2000. 1334) Wikipedie⁷ ještě dodává, že "Dnes je technika chápána jako souhrn historicky se rozvíjejících lidských činností, pracovních způsobů [...], jimiž člověk za využití energie a duševních i fyzických sil naplňuje svoji výjimečnou schopnost přizpůsobovat si své životní prostředí a překonávat překážky kladené přírodou". Obě definice vystihují přesně situaci šimpanzů v senegalských savanách. Šimpanzi přizpůsobili svůj způsob lovu životu na zemi a možnostem, které vyplývají z života v savaně.

Ve větě (4) **It is as though we are watching time-lapse footage of human**

---

⁷ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Technika>

evolution, the dawn of man unfolding in our binoculars. v češtině bylo slovo dawn přeloženo jako úsvit, což je z hlediska významu v pořádku, nicméně z hlediska daného spojení **Jako bychom sledovali sestříhaný filmový záznam lidské evoluce, jako bychom dalekohledem pozorovali úsvit lidského rodu.** bych se spíše přiklonila ke slovu zrod. Myslím si, že slovo zrod se lépe pojí ke slovu lidstvo. Pokud bych přeloženou větu takto upravila, nemohu použít spojení zrod lidského rodu, protože toto spojení nezní dobře. Slovo rod bych nahradila slovem pokolení, což se v tomto významu také často používá a v daném spojení bude znít lépe. Věta by po navržené úpravě zněla následovně: **Jako bychom sledovali sestříhaný filmový záznam lidské evoluce, jako bychom dalekohledem pozorovali zrod lidského pokolení.**

V této kapitole bych se ještě pozastavila u termínu **terrain**. Je jasné, že ho není třeba vysvětlovat, ale nejsem si jistá, zda překladatel toto slovo správně přeložil. Slovo **terén** samozřejmě špatně není, alespoň samo o sobě, v češtině se často používá. Nezdá se mi ovšem vhodné použít spojení **zelenější terén**.

(5) If you are a primate used to greener terrain, you must adjust your behavior to survive.

Každý primát zvyklý na zelenější terén musí přizpůsobit své chování, jinak zahyne.

Spíše bych toto spojení přeložila jako **zelenější krajina**. Česká věta by pak zněla následovně: **Každý primát zvyklý na zelenější krajinu musí přizpůsobit své chování, jinak zahyne.**

Abych se ujistila o správnosti mého úsudku, vyhledala jsem slovo **terén** v Českém národním korpusu SYN2005. Příkladů jsem našla opravdu velké množství. Zajímavé však je, že naprostá většina se objevovala v překladech. V primárně českých textech se toto slovo vyskytovalo ve spojení s vojenským nebo policejním prostředím: "konstruovaný na dlouhé lety a přistávání v terénu, Neměli bychom vyrazit do terénu, A taky si

provede rekognoskaci terénu, kopírovala klesání okolního terénu, Druhý tým pracoval v terénu, Nemohou přece vést boj v neznámém terénu". Jak je vidět z uvedených příkladů, objevuje se slovo **terén** nejčastěji bez přídavného jména. Typickými přídavnými jmény, které se s tímto podstatným jménem pojí, jsou: nebezpečný, neprozkoumaný, neznámý, členitý. Proto bych zvolila spíše možnost **zelenější krajina**.

K další překladatelské nepřesnosti dochází také ve větě (6) "The first push toward a larger brain," writes Stanford, "may have been the result of a patchily distributed, high-quality diet and the cognitive mapping capabilities that accompanied it."

„Prvním impulsem pro vznik většího mozku," píše Stanford, „bylo možná nerovnoměrné rozložení vysoce kvalitní potravy a rozvoj poznávacích dovedností, díky nimž bylo možné tuto potravu nalézt."

Překlad anglické nominální fráze **cognitive mapping capabilities** je rozvoj poznávacích dovedností, což není zcela přesné. V angličtině se nemluví o rozvoji. Anglické nominální fráze jsou hutné a je třeba dávat si pozor při jejich převodu do češtiny. Určujícím slovem v této frázi je podstatné jméno **capabilities**, což jsou schopnosti. Přídavné jméno **cognitive** znamená poznávací, kognitivní (Fronek 2006. 322) a **mapping** je ve *Velkém anglicko-českém slovníku* definováno jako mapování (Fronek 2006. 922) a pochází z oblasti počítačů. Proto by český překlad měl znít například schopnost kognitivního poznávání. Celá věta by pak zněla následovně: „Prvním impulsem pro vznik většího mozku," píše Stanford, „bylo možná nerovnoměrné rozložení vysoce kvalitní potravy a schopnost kognitivního poznávání, díky níž bylo možné tuto potravu nalézt."

Zajímavá otázka vyvstává u věty (7) *As if on cue, a female named Tia appears in our sight lines 20 feet ahead, sitting on a boulder pulling raw flesh off a limb like a picnicker with a comically huge drumstick.* Jako na zavolanou se asi šest metrů

před námi objeví samice jménem Tia. Sedí na balvanu a odtrhává syrové maso z končetiny nějakého zvířete.

V českém překladu opět nenajdeme celou větu. Může to být způsobeno tím, že v češtině neexistuje jednoslovné pojmenování, kterým by vyjadřovala anglické slovo **picnicker**. Je to pravděpodobně proto, že u nás není běžným zvykem jezdit do přírody na piknik.

Za zmínku stojí také překlad anglického **Popsicle**. Překladatel použil spojení **zmrzlina na dřívku**, což se mi nezdá jako vhodné řešení. Toto spojení se v češtině nepoužívá, o čemž jsem se přesvědčila v Českém národním korpusu, použila jsem korpus SYN2005 a hledala jsem slovo **zmrzlina**. Abych se přesvědčila, že zmrzlina je kopeček, který se dává do kornoutku, zkusila jsem zadat toto slovo do internetového vyhledávače Google a hledala jsem *Obrázky*. Výsledky ukázaly mražený výrobek v podobě kopečku umístěného na oplatkovém kornoutku. Následně jsem do stejného vyhledávače zadala i slovo **Popsicle**, abych zjistila, zdali je to nanuk, tedy mražený výrobek na dřívku. Výsledky tento můj předpoklad potvrdily. Proto bych v české větě spojení **zmrzlina na dřívku** nahradila podstatným jménem nanuk. Věta by pak zněla takto: Počínají si jako člověk, když jí nanuk.

(8) Whereupon it is eaten, head first, Pruetz says, "like a Popsicle."

Nakonec ho sežerou, a začnou od hlavy, říká Jill. Počínají si jako člověk, když jí zmrzlinu na dřívku.

6. HODNOCENÍ PŘEKLADU

Při hodnocení překladu je třeba mít na paměti to, že hodnotit již vzniklý překlad a porovnávat ho se zdrojovým textem je, zdá se, mnohem jednodušší než samotné překládání. Chyby v překladu se totiž hledají snáze, mnohem složitější je ale následně navrhnout vhodnější řešení. Překládání je proces, na kterém se dá vždy něco vylepšit a dobrý překladatel by si toho měl být vědom.

Dále je třeba mít na paměti, že existuje několik možností při překladu jazykových jednotek i vyšších celků. V těchto případech jde o jazykový cit, který není zcela objektivním kritériem, ale překladatelé mi jistě dají za pravdu, že se mnohdy musí na tuto neobjektivní schopnost spolehnout při výběru z několika možností překladu daného slova. To potvrzuje i výrok Petera Fawcetta, který uvádí na začátku knihy *In Other Words* Mona Baker: "Translation quality assessment proceeds according to the lordly, but completely unexplained, whimsy of 'It doesn't sound right.'" (Baker 1995. xii)

Pokud bych měla překlad hodnotit jako celek, musím říct, že se mi velmi líbil. Když jsem si český článek přečetla poprvé, zdál se mi čtivý a srozumitelný. Při bližším porovnávání zdrojového a cílového textu jsem však zjistila, že se v překladu objevují nepřesnosti, někdy také zcela vynechané věty. O těchto nepřesnostech jsem se zmínila v předchozí kapitole. I když jsem s některými řešeními překladatele nesouhlasila a nahradila bych je, podle mého názoru, vhodnějšími, byl text čtivý a informace zprostředkoval vhodným způsobem. Je třeba si uvědomit, že překladatel před sebou měl nelehký úkol: přeložit celý text tak, aby byl srozumitelný pro českého čtenáře a zároveň si poradit se všemi záležitostmi,

které vyplývají z odlišností obou jazyků, a to nejen kulturních, ale také jazykových.

Stylisticky text odpovídá populárně vědeckému stylu, překladatel se snažil maximálně využít rysů tohoto stylu a snažil se informaci převést do cílového jazyka tak, aby český text působil stejně na českého čtenáře jako anglický originál na čtenáře anglicky mluvících zemí.

Překlad bych tedy hodnotila velmi kladně, neboť až na několik výjimek se překladateli povedlo uvést čtenáře do problematiky příbuznosti člověka s šimpanzem.

7. ZÁVĚR

V této práci jsem se zaměřila na porovnání anglického a českého populárně vědeckého stylu z hlediska překladu. Vzhledem k tomu, že angličtina a čeština jsou typologicky odlišné jazyky, je třeba na to dbát a nepodlehnout vlivům angličtiny při překladu.

Nejprve bylo nutné si zvolit, podle kterého rozdělení stylů se budu při své analýze řídit, zda podle anglického, který mluví o stylu ve zcela jiných souvislostech a pro potřeby stylistiky raději používá termín rejstřík a rozlišuje pole, způsob a celkový tón promluvy, nebo podle českého dělení stylů. V češtině mluvíme o takzvaných funkčních stylech a v základním dělení je jich pět. České dělení funkčních stylů se mi zdálo pro účely mé práce vhodnější, a proto jsem si ho zvolila.

Text, který jsem si pro rozbor vybrala, pochází z časopisu *National Geographic* a nazývá se "Almost Human" ("Skoro jako člověk"), publikovaný v dubnu roku 2008. Autorkou je Mary Roach.

Snažila jsem se porovnávat oba texty nejprve jako celek, to znamená, že jsem text zařadila stylisticky k populárně vědeckému stylu. Dále jsem se zajímala o jeho kompozici. Vzhledem k tomu, že jsem před sebou měla text populárně vědecký, bylo poměrně zajímavé jeho grafické rozložení. Dále jsem se věnovala horizontálnímu (členění textu do odstavců) a vertikálnímu členění (zahrnující poznámky pod čarou, citace, ilustrace a příklady). Co se týká obsahu článku, objevilo se zde více osob, na které se odkazovala buď autorka textu nebo Jill Pruetz. Šlo nejen o primatology, kteří nesouhlasí s teorií Jill Pruetz, ale také o její spolupracovníky. Toto jsem zmínila v kapitole Komunikace v textu. Dále jsem se zabývala hlavním

tématem článku, což je porovnání člověka se šimpanzem. Toto téma se celým textem prolínalo, proto jsem ho také v jedné kapitole rozebírala.

Pokud jsem k textu přistupovala jako k celku, nemohla jsem opomenout pragmatickou stránku. Jde o rozdílné vnímání reality, a proto jsem se v jedné kapitole zmínila o české tradici přechylování cizích ženských jmen a doložila to příklady z textu. Dále jsem se věnovala převodu fyzikálních jednotek, což je typickým rozdílem mezi angličtinou a češtinou a setkáme se s ním téměř v každém typu textu. K pragmatickému aspektu jsem zařadila i kapitolu Vyjádření času, která se zabývá porovnáním anglického a českého úzu používání časových údajů.

Vzhledem k povaze textu bylo možné ho rozdělit na úseky vyprávěcí a výkladové. Použití jazykových prostředků se v těchto úsecích značně liší, a proto jsem se tomuto problému také věnovala a charakterizovala jsem vyprávěcí a výkladové pasáže nejen z hlediska slovní zásoby, ale také z hlediska gramatických odlišností.

V kapitole Překladatelská řešení jsem se zabývala řešeními překladatele v různých jazykových rovinách. Šlo mi o to, poukázat na různé možnosti překladu, ale také na některé nepřesnosti, které se v překladu objevily.

Při popisování odlišností mezi českým a anglickým textem jsem se nejprve snažila daný jev vysvětlit teoreticky, podložit ho citacemi z odborných publikací a poté také uvést několik příkladů z rozebíraného textu.

Tato práce mi pomohla získat cenné vědomosti nejen ze stylistiky, ale také z oblasti překladu. Zjistila jsem, že není vždy jednoduché najít český ekvivalent, ať už se mluví o rovině lexikální, syntaktické nebo pragmatické.

8. SUMMARY

In this thesis, my objective was to compare popular scientific style both in English and Czech. I have chosen this theme on purpose. I wanted to make use of my acquired knowledge of language levels and try to apply the rules on the given text. I hope that this analysis will help other students by choosing the best possible solutions when translating similar types of texts.

I decided to deal with an article from the *National Geographic Magazine*. The article was called "Almost Human" (in Czech "Skoro jako člověk") and it was written by Mary Roach. In the *National Geographic Magazine*, this article was presented as the main article in April 2008 in both language versions. I also introduced the author of the article, Mary Roach, in short.

It was necessary to decide between the Czech and the English classifications of styles before I began my analysis. The English classification is defined by register (connected to social situation of utterance) rather than style because the word style is too vague for the English speaking linguists and it is used for defining either rules in punctuation, writing capital letters, etc. or style in literature. Therefore, the English classification is based on terms such as field of utterance, mode of utterance and tenor of utterance. Field represents the subject-matter and it influences the choice of language units. Tenor of utterance is defined in terms of level of formality. When speaking about mode of utterance we distinguish between written and spoken communication. For this thesis, the most important thing about the mode is that some features of the spoken communication can be reflected in the written

communication. This particular feature occurred in the text and was discussed in Chapter 4.

Czech stylistic tradition is based on the term style and on the classification of functional styles. I have chosen the Czech classification because I thought it would be more appropriate for my analysis.

There are five different functional styles distinguished in Czech and they were described at the beginning of this paper (Chapter 2), in short. I wanted to define all the basic styles so that it is easier to characterize the popular scientific style which lies somewhere in between the scientific and publicist style. This means that it uses various means from both the styles to achieve a particular effect on readers. However, we can trace features of other styles in the popular scientific style as well.

The scientific style is represented by the use of specific syntactic structures and lexical means (e.g. "long words", terms), however there are not as many terms as we can find in scientific papers, and the less known terms are explained. But this style is not defined only by the use of terms. The popular scientific paper should be precise, objective; syntax therefore must be built in the way so that the connections between the clauses can be easily identified. The purpose of the popular scientific papers is to inform the addressee about developments in various fields of science.

The main difference between the scientific and popular scientific style is that the audience of scientific texts consists predominately of scientists themselves while popular scientific papers are primarily addressed to non-

specialists. This is the main thing that must be taken into account when writing popular scientific texts. It must be easily accessible for people who are interested in the theme but who do not know much about it. Therefore it has to contain other elements that make the text easier to read and understand. Sentences are not as complex as it is common in scientific style. The examples of the most common features of scientific and popular scientific style were mentioned in Chapter 4.

In my analysis, I wanted to begin on the text level first because from the popular scientific style perspective I think it is important to analyze the text first on the higher level and then go to the lower levels of language. In Chapter 4, I tried to define features of the text and I started with the graphic layout because it is specific in popular scientific texts compared to scientific texts. Because of the fact that I was not able to get the printed version in English, I had to describe the layout of the Czech version only. In the *National Geographic* article I found out that there are several parts of the text highlighted, written in different font styles (caps, italics, bold, etc.) and it is so because the author wants to attract the readers to read the article and highlight what is important. I also discovered that even if I thought that the segmentation into paragraphs was identical in both the Czech and English versions, I was surprised that it was not so. There were several paragraphs which were divided into two in one of the languages or vice versa. The reason for this can be partly explained in English; the content of the paragraph should be defined by the first sentence of this paragraph. Different segmentation of the paragraphs can

be seen in the Appendix 2.

When speaking about structure of the text, I also distinguished between the horizontal and vertical segmentations. Horizontal segmentation is concerned with segmentation of the text into chapters and paragraphs. Here I tried to define the difference in forming paragraphs in English and Czech. Vertical segmentation deals with additional information added to the text such as footnotes, endnotes, illustrations, examples, etc. This particular section was interesting because there are many photographs that complement the text but there was also a two-page spread with an illustration. This illustration shows chimpanzees doing various activities such as using stones for breaking nuts, using branches for getting to termites or stabbing bush babies. We will also learn where the chimpanzees use particular techniques.

In the second part of this chapter, I have discussed the communication within the text. This includes people who participated within the text as well as the reader. I was also concerned with the main topics that occurred in the article. There are three main topics, the first one deals with the closeness of chimpanzee and man, the other is based on the scientific parts of the text describing research and the uneasy situation of Jill Pruetz after she had published that the female chimpanzees and juveniles were using sticks. The last topic mentioned was the time frame. I have dealt with the time frame which was defined by chronologically ordered adverbials of time. One whole day was spent with the chimpanzees in Senegal. This day began at dawn and ended at night when the chimpanzees went to their nests and Jill went back to the village.

I had to mention pragmatics also because it is very important when comparing situations of two different languages. It deals with the situational context, experience and knowledge of people who are involved in the communication. In this part, I discussed pragmatic aspect thinking of adaptation of foreign female surnames in Czech, time expression in both languages and different usage of systems of units. I also mentioned the difference in addressing the scientists within both the texts. The usage of addressing in Czech insists on calling people by their first names or combination of first names and surnames while in English, it does not sound impolite when you speak about somebody using just his surname.

The last topic discussed in the Chapter 4 dealt with the language used in different parts of the text. I distinguished three parts: exposition, narrative and communication used in direct speeches. This division was important because language and grammar used in these parts differ in a great way.

In the exposition, more difficult syntax is used, the sentences are longer and there are more connectors. As for the language, it is very formal, words used are impersonal and neutral and the most specific words are terms that contribute to clear communication.

In the narrative parts, the level of formality is close to familiar tone therefore phrasal verbs and colloquial language occurred in these parts. I also described figurative language here. Figurative language is used to describe things through the use of comparison, metaphor, or metonymy to make them clearer. As far as syntax is concerned, the sentences are shorter and easier to orientate

in.

Direct speech is clearly indicated within the text by quotation marks. The tone is spontaneous and informal so we can find phrasal verbs, colloquial language here as well as interjections. The syntax is very simple and the sentences are short.

In the chapter 5, I was concerned with the translation. I pointed out interesting solutions in translation but I also dealt with collocations which I did not like for some reason or which I did not consider as adequate.

In the last chapter, I evaluated the translation. The text reads well and it informs the reader about the chimpanzees in Senegal in a very appropriate way. The translator faced an uneasy assignment. He had to cope with the differences between the two languages, translate it in an adequate way so that it is understood by the readers but he also had to manage to understand the differences in pragmatics. In my opinion, he proved himself as a good translator in spite of some mistranslations and inadequacies that were discovered during the analysis.

9. POUŽITÉ ZDROJE

- Bakerová, Mona. *In other words: a coursebook on translation*. London: Routledge, 1995.
- Bečka, Josef. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992.
- Čechová Marie, a kol. *Současná česká stylistika*. Praha: ISV nakladatelství, 2003.
- Čmejrková, Světla, a kol. *Jak napsat odborný text*. Praha: LEDA, 1999.
- Daneš, František, a kol. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997.
- Dušková, Libuše, a kol. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. 3. vydání. Praha: Academia, 2003.
- Fowler, Roger. *Linguistic Criticism*. 2. vydání. Oxford University Press, 1996.
- Fronek, Josef. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: LEDA, 2006.
- Fronek, Josef. *Velký česko-anglický slovník*. Praha: LEDA, 2000.
- Galperin, Il'ja Romanovič. *Stylistics*. Moskva: Vysšaja škola, 1971.
- Hatim, Basil - Munday, Jeremy. *Translation: an advanced resource book*. London, New York: Routledge, 2004.
- Hornby, Albert Sydney. *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. 6. vydání, New York: Oxford University Press, 2000.
- Chloupek, Jan, a kol. *Stylistika češtiny*. Praha: Academia, 1997.
- Lakoff, George - Johnson, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.
- Knittlová, Dagmar, a kol. *Překlad a překládání*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2010.
- Knittlová, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2003.
- Knittlová, Dagmar. *Teorie překladu*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1995.
- Knittlová, Dagmar. *Kapitoly z lexikologie angličtiny*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1988.
- Knittlová, Dagmar. *Rozvrstvení současné angličtiny*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1986.
- Knittlová, Dagmar. *Funkční styly v angličtině a češtině*. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého, 1977.
- Kufnerová, Zlata, a kol. *Překládání a čeština*. Jinočany: H+H, 1994.
- Peprník, Jaroslav. *English Lexicology*. 3. nezm. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006.
- Roachová, Mary. Skoro jako člověk. *National Geographic*, 4.dubna 2008, s. 124-145.

- Šebestová, Valentína - Šebesta, Juraj. Umelecké prvky v neumeleckom preklade. In: 9x o prekladu. Praha: Jednota tlumočníků a překladatelů, 1995.
- Tárníková, Jarmila. *From Text to Texture*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 2002.
- Urbanová, Ludmila. *Stylistika anglického jazyka*. Brno: Barrister & Principal, 2008.
- Urbanová, Ludmila - Oakland, Andrew. *Úvod do anglické stylistiky*. Brno: Barrister & Principal, 2002.
- Verdonk, Peter. *Stylistics*. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- Wales, Katie. *A Dictionary of Stylistics*. 2. vydání. New York: Pearson Education, 2001.
- *Český národní korpus - SYN2005*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. [cit. 12. dubna 2010] Dostupný na <<http://www.korpus.cz>>.
- *Interview - Author Mary Roach*. Crossedgenres.com [online]. [cit. 11. ledna 2010]. Dostupné na <<http://crossedgenres.com/archives/011/interview-author-mary-roach>>.
- Lanting, Frans. Photo Gallery. *National Geographic* [online]. 4. dubna 2008 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na <<http://ngm.nationalgeographic.com/2008/04/chimps-with-spears/frans-lanting-photography.html>>.
- *Lesoň*. Cs.wikipedia.org [online]. [cit. 12. dubna 2010]. Dostupné na <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Lesoň>>.
- "National Geographic Magazine". *Encyclopædia Britannica*. 2010. Encyclopædia Britannica [Online]. [cit. 14. dubna 2010]. Dostupné na <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/404870/National-Geographic-Magazine>>.
- Roachová, Mary. *Mary Roach*. [online]. 2008 [cit. 8. února 2010]. Dostupné na <<http://www.maryroach.net/maryroach.html>>.
- Roachová, Mary. *National Geographic* [online]. 4. dubna 2008 [cit. 12. ledna 2010]. Dostupné na <<http://ngm.nationalgeographic.com/2008/04/chimps-with-spears/mary-roach-text>>.
- *Technika*. Cs.wikipedia.org [online]. [cit. 12. dubna 2010]. Dostupné na <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Technika>>.

10. PŘÍLOHA 1

10.1 Anglický text

Almost Human

1. On the savannas of Senegal, chimpanzees are hunting bush babies with spearlike sticks. This hothouse of chimp "technology" offers clues to our own evolution.
By Mary Roach
Photograph by Frans Lanting
2. Daybreak is sudden and swift, as though an unseen hand had simply reached out and raised a dimmer switch. Cued by the dawn, thirty-four chimpanzees awaken. They are still in the nests they built the previous night, in trees at the edge of an open plateau.

A wild chimpanzee does not get out of bed quietly. Chimps wake up hollering. There are technical names for what I'm hearing-pant-hoots, pant-barks, screams, hoos-but to a newcomer's ear, it's just a crazy, exuberant, escalating racket. You can't listen without grinning.
3. These are not chimps you've seen in these pages before. They're savanna-woodland chimps, found in eastern Senegal and across the border in western Mali. Unlike their better-known rain forest kin, savanna-woodland chimps spend most of their day on the ground. There is no canopy here. The trees are low and grow sparsely. It's an environment very much like the open, scratchy terrain where early humans evolved. For this reason, chimpanzee communities like the Fongoli group—named for a stream that runs through its range—are uniquely valuable to scientists who study the origins of our species.
4. By 8 a.m. my chintzy key-chain thermometer says it's 90 degrees. Our shirts are marked by the same white salt lines that appear on people's boots in winter. Here it's salt from sweat. The plateau we're crossing is a terrain of nothing, of red rocks and skin cancer, with no trees to break the fall of equatorial sun. In our backpacks we each carry three liters of water. It was cool when we set out. By noon it will be hot enough to steep tea.
5. I'm not complaining. I'm making a point. Life on the savanna—even so-called mosaic savanna, tempered by patches of lush gallery forest along the streambeds—is exceptionally harsh. If you are a primate used to greener terrain, you must adjust your behavior to survive. Our earliest hominin (meaning bipedal ape) ancestors evolved more than five million years ago during the Miocene, an epoch of extreme drying that saw the creation of vast tracts of grassland. Tropical primates on the perimeter

of their range no longer had plentiful fruits and year-round streams and lakes. They were forced to adapt, to range farther in their search for food and water, to take advantage of other resources. In short, to get creative.

6. In 2007 Jill Pruetz, an anthropologist at Iowa State University, reported that a Fongoli female chimp named Tumbo was seen two years earlier, less than a mile from where we are right now, sharpening a branch with her teeth and wielding it like a spear. She used it to stab at a bush baby—a pocket-size, tree-dwelling nocturnal primate that springs from branch to branch like a grasshopper. Until that report, the regular making of tools for hunting and killing mammals had been considered uniquely human behavior. Over a span of 17 days at the start of the 2006 rainy season, Pruetz saw the chimps hunt bush babies 13 times. There were 18 sightings in 2007. It would appear the chimps are getting creative.
7. There are individuals who are uncomfortable with Pruetz's tales of spear-wielding chimps, and not all of them are bush babies. Harvard professor of biological anthropology Richard Wrangham, who has studied chimpanzee aggression in Uganda's Kibale National Park, has been skeptical. Wrangham is widely known for his "demonic male" theory, which holds that the savage murders carried out by male chimps while policing their turf are suggestive of a violent nature at the core of man. Primatologist Craig Stanford, author of *The Hunting Apes*, also downplays the importance of Pruetz's findings. "This behavior is fascinating, but the observations are so preliminary that it merits only a short note in a journal."
8. The report ran in the major journal *Current Biology*, and people seemed to find it interesting. In the week that followed, Pruetz's findings were featured in more than 300 news and science outlets, including *New Scientist*, the *New York Times*, the *Washington Post*, and NPR's *Science Friday*. The Smithsonian Institution requested one of the spears. In short, it was the most widely talked about primatology news since the reports of infanticide and cannibalism at Jane Goodall's site at Gombe in the 1970s.
9. Pruetz and I watch the chimps climb from their nests. A large male hangs from a low branch by one arm, swinging gently, in no hurry. The silhouette is utterly erect, arrestingly humanoid. He lets go, drops to the ground, and moves off across the plateau. The symbolism is impossible to miss. Here is a chimpanzee, thought by many to be the closest thing we have to a living model of our early hominin ancestors, literally dropping from the trees and moving out into the open expanses of the savanna. It is as though we are watching time-lapse footage of human evolution, the dawn of man unfolding in our binoculars.

10. Chimps that live on the ground, rather than in the safety of treetops, tend to be wary of large strangers. Jill Pruetz spent four years getting the Fongoli chimpanzees accustomed to the presence of humans—what primatologists call habituating them—and the past three summers observing them. Six days a week, from dawn to dusk, she follows the chimps.
11. It is not glamorous work. It's hot and filthy and exhausting. Home is a mud-walled hut and a drop toilet shared with 30 Fongoli villagers. Dinner is peanut sauce over rice, except when it's peanut sauce over millet. If the chimps wander unusually far, Pruetz gets back to the village so late that her portion has long ago been fed to the dogs. Sometimes, rather than hike the five miles back to camp, she curls up and sleeps on the ground (or takes a nap in an abandoned chimp nest). She has gotten malaria seven times.
12. Yet you rarely meet people who love what they do as much as Pruetz does. Right now she is sitting on the ground, jotting notes with one hand and slapping sweat bees with the other. Blood from a blister has soaked through the heel of her sock. To listen to Pruetz, we might as well be in Paris. "Sometimes," she says, scratching a bite, "I think I'm going to wake up and it's all a dream." The payoffs have been dramatic. In addition to using tools to hunt, Fongoli chimps have been exhibiting some other novel behaviors: soaking in a water hole, passing the afternoon in caves.
13. At 24 square miles, Fongoli is the largest home range of any habituated chimpanzee group ever studied. (Jane Goodall's Gombe chimps, by comparison, roam over five square miles.) Craig Stanford likens foraging over a large range to knowing one's way around an enormous supermarket. Like Pruetz, he believes the chimpanzees are not foraging at random, but moving with foresight and intent. "You don't stroll down the aisles hoping to catch a glimpse of the broccoli. You know where each item is, and in which months seasonal foods are likely to be in stock." The same, he thinks, holds true for chimpanzees.
14. "Ecological intelligence" is the name of the theory that some primates, including those of our lineage, have evolved larger, more complex brains because it helped them adapt to the challenges of surviving in a less giving habitat. "The first push toward a larger brain," writes Stanford, "may have been the result of a patchily distributed, high-quality diet and the cognitive mapping capabilities that accompanied it."
15. High-quality, meaning: meat. The shift toward eating more meat may have played an important role in the evolution of a larger, more sophisticated brain. Here's how the thinking goes. Brains are, to use terminology

coined by researchers Leslie Aiello and Peter Wheeler, "expensive tissue." To keep a bigger brain functioning, some other organ or system needed to become more streamlined. A chimp doesn't have to eat nearly as much of an energy-rich food like meat as he would of low-nutrient plant matter. Expending less energy on digestion means you can afford to apply it elsewhere, perhaps to power an expanded brain.

16. As if on cue, a female named Tia appears in our sight lines 20 feet ahead, sitting on a boulder pulling raw flesh off a limb like a picnicker with a comically huge drumstick. Pruettz raises her binoculars, then lowers them again. "Holy crap! It's a bushbuck." She can tell from the white markings on the hide, a long strip of which hangs from the leg. "That's the biggest animal I've seen them eat." She surmises it was a fawn. Gombe chimps have occasionally killed bushbuck fawns as well. They are the largest prey on record for a chimpanzee.
17. Hunting at Fongoli coincides with the rainy season, and Pruettz has some theories about why this is. As water holes fill and shoots and other greenery become more plentiful with the rain, the land provides enough sustenance to support a sizable group of chimps on the move. There are advantages to traveling in a large group. A single chimp or small group that heads out on its own can easily lose track of the community for days at a time. For a chimp, sociability is important. Pruettz points to an estrous female named Sissy, her pink swelling bobbing behind her like a bustle. "Otherwise you miss out on that." She means, of course, the chance to mate, to pass along your genetic material.
18. Right now, two rains into the rainy season, there's enough water and food for the group to travel together, but just barely. Pruettz believes it is this scenario—large crowd competing for limited resources—that has pushed certain members of the community to try their hand at novel things.
19. Things like sharpening sticks to spear bush babies. It is a different kind of hunting than the organized colobus monkey raids documented at other sites. A chimp who comes across a dead, hollow tree limb—promising real estate for day-sleeping bush babies—will sometimes break off a branch from a nearby tree, remove the leaves and the flimsy ends, and then use its teeth to whittle one end to a point. This tool is then stabbed into an opening in the tree limb until the animal inside is out of commission. Whereupon it is eaten, head first, Pruettz says, "like a Popsicle."
20. Adult female and juvenile chimps—the low rankers—have been seen hunting bush babies most often. This makes sense. Dominant males are not generous with food they

find, and no one can force them to share. Fongoli females appear to have taken matters into their own hands.

21. Now here comes Farafa, her baby Fanta on her back and a bushbuck haunch in her jaws. It's a complicated, messy piece of anatomy, with sinew and hide hanging off one end. Tia sees her and stands up to move away. My last glimpse of Tia is with her now bare bone brandished above her head, standing erect, as though reenacting the "dawn of man" scene from *2001: A Space Odyssey*. Fongoli chimps have a flair for the dramatic.
22. The media ruckus spurred by Pruett's report of spear-wielding chimps made her absence as a speaker at last year's Mind of the Chimpanzee conference perplexing. She was in the audience but wasn't invited to present a paper. On top of that, Pruett's post-doc adviser, Cambridge University primatologist William McGrew, made a passing reference to the Fongoli hunting behaviors but did not credit her with the work. He credited her co-author and former student Paco Bertolani, now a student of McGrew's. Bertolani witnessed the first-of now 40-observed instances of the behavior, but scientific etiquette would call for the principal investigator to be mentioned. McGrew apologized afterward. Some primatologists took Pruett to task for overstating the bush-baby-spearing behavior. When your prey is smaller than your hand, are you really hunting? Male primatologists tend to make the distinction along gender lines: The traditional view has been that chimpanzee hunting—along with aggression and murder—is the domain of the male. "Small mammals that females and juveniles obtain are 'gathered,' " Pruett says, "while males 'hunt.'" Females, the thinking goes, don't hunt because they don't need to; male chimps are thought by some to trade meat for sex, but Pruett hasn't seen this at Fongoli.
23. I'm going to weigh in, for what it's worth. One day while accompanying Pruett, I watched a young chimp named David at a bush baby tree hole. We heard him well before we saw him: a resounding *THONK* that caused Pruett to stop in her tracks and go, "Hold on, hold the phone, that sounds like a spear!" We looked around, and there he was, standing on a branch in a kino tree, holding on with one hand and waving a thick, three-foot-long stick over his head. He slammed it down into the hole, then examined the tip. Concluding that no one was home, he took off, leaving the spear protruding from the hole. The violence and foresight with which he undertook his task did not suggest an animal quietly foraging. His aim was unmistakable: to kill, or at least incapacitate, whatever was in there.
24. Many of Pruett's reviewers tripped over the word spear. For one thing, it suggests a projectile and a more

Cro-Magnon-esque technique: something aimed and thrown. (Pruetz says she had spearfishing in mind when she chose the noun.) Stanford suggested bludgeon. But bludgeons are blunt, not sharpened. Another offered dagger. Someone else wanted bayonet. In the end, Pruetz took spear out of the title and worded her text more cautiously, making reference to a tool "used in the manner of a spear." (The press picked up on it anyway. "Spear-Wielding Chimps Snack on Skewered Bushbabies" ran the giddy *NewScientist.com* headline.)

25. I asked Pruetz if perhaps she's been the victim of an alpha male primatologist conspiracy. She laughed it off. "Yeah, maybe I'm not pant-grunting enough." (The pant-grunt is an expression of submissiveness; a chimp that encounters a higher ranked peer and fails to pant-grunt is asking for trouble.) It's also possible that humans are simply resistant to the notion that anyone other than a human makes weapons for killing.
26. You would think that primatologists, more than other scientists, would be comfortable with the shifting boundaries between chimpanzee and human. Their gene sequences are around 95 to 98 percent the same. (This is less meaningful than it sounds. Humans share more than 80 percent of their gene sequence with mice, and maybe 40 percent with lettuce.) A recent exploration of the human and chimpanzee genomes, undertaken by David Reich and colleagues at the Broad Institute of MIT and Harvard in Cambridge, Massachusetts, suggests that chimpanzees and early hominins may have interbred after the two lines initially split. Yet there seems to be a lingering discomfort with findings that, as Pruetz puts it, "chip away at our superiority."
27. Since the earliest days of primatology, discoveries of chimp behavior that threaten to undermine the specialness—the apartness—of human beings have met with rancorous resistance. Many anthropologists bristled at the first references to chimpanzee "culture"—a concept widely accepted today. Jane Goodall's first reports of chimps making tools (for termite fishing) were as contentious in their day as more recent claims of teaching chimps to use language. At the Great Ape Trust, in Des Moines, Iowa, a bonobo named Kanzi has learned to communicate through symbols. Kanzi commands about 380 symbols and shows signs of understanding their meaning. When he was frightened by a beaver, an animal for which he had no symbol, he selected the symbols for "water" and "gorilla" (an animal that scares him). Critics say the communications are purely conditioned behavior. Novel uses of symbols—e.g., "water gorilla"—are dismissed as coincidence.
28. An exception to these attitudes has long been found at the Primate Research Institute at Kyoto University.

Japanese primatology is consistent with the Buddhist precept that humans are a part of the natural world, not above or separate from it. At the Mind of the Chimpanzee conference in Chicago last year, Tetsuro Matsuzawa spoke of primatology's early years, when scientists "didn't know how much close we are." He added, with unabashed awe: "So close, like horse and zebra." In the background of one Japanese researcher's slides was what looked to be a chimp wearing glasses. I turned to the man next to me. "I'm sorry," I said. "I must be losing my mind. Was that chimp wearing glasses?" The man told me the Japanese primatologists had noticed the chimp was nearsighted and had him outfitted with prescription lenses. (I later learned he was wrong: This chimp was just playing with the glasses. There once was a research chimp whose caretakers ordered her glasses, but that was in the U.S., not Japan.)

29. No one around Fongoli is sending chimps to the optician, but the animals are accorded a remarkable amount of respect by locals. Kerri Clavette, Pruetz's intern, interviewed villagers about their beliefs regarding chimpanzees and whether they hunted them. Among the region's main tribes—the Malinke, Bedik, Bassari, and Jahanka—chimps, compared with monkeys, have an elevated, almost human status. "Chimpanzees came from man, as they have similar hearts," a villager told Clavette. Behaviors normally associated with a baser nature—such as walking on all fours—were given a respectful spin: "Chimpanzees walk on their knuckles to keep their hands clean to eat with." Chimpanzee origin myths feature humans running off into the woods for some reason—war, fear of circumcision, fear of being punished for fishing on Saturday—and staying there so long that they turn into chimpanzees.
30. Despite a local history of killing chimpanzees for medicinal reasons—the meat laid on a person's arm or eaten for strength, the brains prepared with couscous to treat mental illness—villagers rarely hunt chimpanzees in eastern Senegal today. Sadly, the taboo against eating one's almost kin has broken down in central Africa, where turmoil has worsened dire economic circumstances and chimps are sold as bush meat.
31. Attitudes in the West have been shifting gradually over the past few decades. The sequencing of the chimp genome, completed in 2005, has focused attention anew. New Zealand, the Netherlands, Sweden, and the United Kingdom have all passed legislation limiting experimentation on great apes, and the Balearic Islands in Spain passed a resolution in 2007 granting them basic legal rights. In 2006 an Austrian animal rights organization submitted an application to a district court in Mödling to appoint a legal guardian for a chimp named Hiasl. The strategy was to establish "legal person"

status for the hairy defendant. (The judge was sympathetic but refused.) It is perhaps less problematic to view the situation as does *The Third Chimpanzee* author Jared Diamond: not that chimps are a kind of human, but that humans are a kind of chimp.

32. The chimp named Sissy sits motionless and hunched at a low termite mound twenty feet from us.
33. Only her right arm moves, pushing a saba vine probe into a hole and gently withdrawing it, with termites clinging to it. She raises it carefully to her mouth like a pensioner spooning soup. The mound is across an open lay of pebbly, brick-colored laterite that gives the ground the look of a clay tennis court.
34. Like fly-fishing, termite fishing is a meditative, deceptively nuanced activity. I tried it a few times and could not even find an active hole. My probe never sinks farther than an inch or so; the chimps regularly bury theirs a foot or more. They can find active holes by smell, inserting a probe and then sniffing the end of it for the smell of soldier termite pheromone.
35. Fongoli chimps eat termites year-round, not just in the dry season, when other foods are scarce. Termites make up, at bare minimum, 6 percent of the Fongoli chimps' diet. We know this because most evenings at six o'clock research assistant Sally Macdonald sits down with a set of sieves and buckets, and one or two ziplock bags of the chimp feces that the researchers bring back most days. She scans the fruit seeds, estimates the percentage of fiber from leaves and shoots, and takes note of bones and termite pincers. "Science in all its glamour," deadpans Macdonald, whose mother sends ziplock bags but does not know their fate.
36. A quick glimpse into the bucket reveals that saba fruit is the chimps' mainstay this time of year, an adult averaging 30 to 40 a day. The Fongoli record for saba seeds in a single fecal sample—499, compared with an average of 75—probably belongs to a male named Mamadou. Which may explain why Mamadou is, quoting Pruetz, "especially gassy."
37. Pruetz's Ph.D. student Stephanie Bogart says part of the reason chimps fish termites is that they're an exceptionally calorific food. A 3.5-ounce serving of termites has 613 calories, compared with chicken's 166. But 3.5 ounces of soldier termites is hundreds of insects, fished piecemeal from a mound. It's like eating cake one crumb at a time. The chimps must really like them.
38. Sissy gets up from her spot at the termite mound to select a new tool. She breaks off a length of vine, inspects it. Satisfied, she sticks it in her mouth and

carries it back to the mound like a seamstress holding pins between her lips. Pruetz and others argue that female chimps are not only more skilled than males at crafting and using tools, but also more diligent. Craig Stanford agrees that it might well have been our female ancestors who first steered the culture toward tool use. Early tools for foraging, he imagines, gave way to tools for scavenging meat from carcasses killed and abandoned by large carnivores. These tools in turn may have paved the way for implements for killing prey. Which makes Pruetz's observations of chimps sharpening sticks and using them to whack bush babies all the more arresting: Fongoli's females seem to have skipped ahead to the killing tools. Barbecue tongs can't be all that far behind.

39. Pruetz and I are sitting along a forested ravine where the chimps rest during the day's hottest hours. The vegetation is thicker here. We watch a slender green vine snake move through the grass. Birds are calling over our heads. One says *cheerio*; one actually says *tweet*. A third says *whoop whoop whoop whoop whoop*, like Curly of the Three Stooges. (When I ask what that one is, Pruetz replies, not at all sarcastically: "a bird." She is a woman of singular interests.)
40. Pruetz directs my gaze to a tangle of saba vines. Where I see a dark mass, she is able to distinguish six animals. The woman has chimp vision. (It's a condition that lingers long after she gets back to Iowa. "I get home and I'm looking for chimps on campus.") The animals can be so well hidden and so quiet that even Pruetz has trouble finding them. She sometimes locates them by smell—"chimp" being a potent variant of B.O. "Yesterday I thought I smelled chimp," Pruetz says, "but it was me."
41. The scene in the vines is one of drowsy, familial contentment. Yopogon is grooming Mamadou. Siberut is leaning against a tree trunk, rubbing his two big toes together, as he often does. A pair of youngsters swing on vines, flashing in and out of an angled shaft of sun. One uses a foot to push off from a tree trunk, spinning himself around. The other swings from vine to vine, Tarzan-style. They are almost painfully cute.
42. A chimp called Mike lies on his back in a hammock of branches, legs bent, one ankle crossed atop the opposite knee. One arm is behind his head, the other is crooked at the elbow, the hand hanging slack from the wrist, in the manner of a cowboy slouched against a fence. We stare at each other for a full ten seconds. Partly because his pose is so familiarly human and partly because of the way he holds my gaze, I find myself feeling a connection with Mike.
43. I confess this to Pruetz, who admits to similar

feelings. She cares about the Fongoli chimps as one cares about family. She sends excited emails when a baby is born and worries when the elderly and nearly blind Ross disappears for more than a week. But she does not reveal this side of herself at conferences. There it's all lingo and statistics, pairwise affinity indexes and "blended whimper pouts." "Especially with male chimp researchers," she says.

44. One of the first things primatology students are taught is to avoid anthropomorphism. Because chimps look and act so much like us, it is easy to misread their actions and expressions, to project humanness where it may not belong. For example, I catch Siberut looking toward the sky in what I take to be a contemplative manner, as though pondering life's higher meaning. What he's actually pondering is life's higher saba fruits. Pruett points some out in the branches above Siberut.
45. Yet it is impossible to spend any time with chimpanzees and not be struck by how similar they are to us. I've been keeping a list of things I have seen or read or heard Pruett say that drive home this point in unexpected ways. I had not known that chimpanzee yawns are contagious—both among each other and to humans. I had known that chimps laugh, but I did not know that they get upset if someone laughs at them. I knew that captive chimps spit, but I hadn't known that they, like us, seem to consider spitting the most extreme expression of disgust—one reserved, interestingly, for humans. I knew that a captive ape might care for a kitten if you gave one to it, but had not heard of a wild chimpanzee taking one in, as Tia did with a genet kitten. The list goes on. Chimps get up to get snacks in the middle of the night. They lie on their backs and do "the airplane" with their children. They kiss. Shake hands. Pick their scabs before they're ready.
46. The taboo on anthropomorphizing seems odd, given that the closeness—evolutionary, genetic, and behavioral—between chimpanzees and humans is the very reason we study chimps so obsessively. Some thousand-plus studies have been published on chimpanzees. As a colleague of Pruett's once said to her, "A chimp takes a crap in the forest, and someone publishes a paper about it." (No exaggeration. One paper has a section on chimpanzees' use of "leaf napkins": "This hygienic technology is directed to their bodily fluids (blood, semen, feces, urine, snot). ... Their use ranges from delicate dabbing to vigorous wiping.")
47. As for the chimps, they are not nearly as intrigued by the ape-human connection. While we've been observing them, they have largely ignored us, occasionally shooting a glance over one shoulder as they move through the brush. There is no fear in this glance, but neither is

there curiosity or any sort of social overture. It is a glance that says simply, Them again.

48. Even Mike. He just turned away from my gaze and pointedly, or so it seemed, rolled over to turn his back on me. In hindsight I would have to say that the reason Mike had been looking at me was that I happened to be in his line of vision.

49. The chimps begin making their nests, breaking off leafy branches and dragging them into the treetops. Pruettz will wait until all are bedded down before turning to head back. We sit and listen to their "nest grunts"—soft, breathy calls that seem to express nothing more than the deep contentment one feels at the end of a day, in a comfortable bed.

Mary Roach is the author of *Stiff and Bonk: The Curious Coupling of Science and Sex*, due out this month. Frans Lanting is a wildlife photographer whose most recent book is *Life: A Journey Through Time*.

10.2 Český text

Skoro jako člověk

napsala Mary Roachová

fotografie Frans Lanting

1. Šimpanzi v senegalských savanách loví pomocí špičatých klacků komby ušaté. Oblast, která je "semeništěm šimpanzích technologií", nabízí lidem vodítka k poznání [naší] vlastní evoluce.
2. ROZBŘESK JE NÁHLÝ a rychlý, jako by nějaká neviditelná ruka pohnula ovládním stmívače směrem vzhůru. Svítání probouzí skupinu čtyřiatřiceti šimpanzů.
Odpočívají dosud v hnízdech, která si vybudovali předešlého večera na stromech na okraji otevřené planiny. Divoký šimpanz nevyšle z postele potichu. Nadělá u toho spoustu povyku. Zvuky, které slyším [já], mají své odborné označení: mručení, štěkot, vrískání, houkání... ucho nepřivykklé takovému rámusu však vnímá jen šílený, ohlušující a stupňující se kravál.
3. Na rozdíl od svých lépe známých pralesních příbuzných tráví šimpanzi žijící v savanách a lesnatých oblastech východního Senegalu a v západním Mali většinu času na zemi. Není zde žádný souvislý lesní porost. Stromy jsou nízké a řídké roztroušené. Podobá se to otevřenému terénu porostlému pichlavou vegetací, v jakém se vyvíjeli první lidé. Právě proto mají šimpanzi z oblasti Fongoli - je to jméno potoka, jenž oblastí protéká - nesmírnou hodnotu pro vědce, kteří studují původ našeho druhu.
4. V osm ráno mi můj laciný digitální teploměr, přívěsek na klíčkách, hlásí 32 °C. Na našich košilích se objevují stejné bílé slané stopy, jaké vidáme [my] v zimě na botách. Tato sůl pochází z potu. Procházíme [my] pustou planinou, kde není nic kromě rudých skal a hrozící rakoviny kůže. Nikde žádný strom, jehož stín by nás ochránil před nelítostným rovníkovým sluncem. Každý z nás si v batohu nese tři litry vody. Když jsme vycházeli [my], byla chladná. V poledně bude tak horká, že bychom si v ní [my] mohli vylouhovat sáček čaje.
5. Nestěžuji si [já], jenom vám chci [já] vylíčit situaci. Život v savaně i v takzvané mozaikové savaně, která se vyznačuje občasnými řídkými porosty stromů podél řečišť, je tvrdý. Každý primát zvyklý

na zelenější terén musí přizpůsobit své chování, jinak zahyne. Naši nejstarší hominoidní předkové (tedy dvounozí lidoopové) se vyvinuli před více než pěti miliony let v období miocénu, kdy v důsledku dlouhodobého vysychání vznikaly rozsáhlé plochy porostlé travinami.

6. Tropicští primáti na okrajích oblasti přirozeného výskytu už neměli k dispozici hojnost ovoce ani vodu v potocích a jezerech po celý rok. Byli nuceni přizpůsobit se, při pátrání po potravě a vodě se vydávali dále a začali využívat i jiné zdroje. Stručně řečeno, začali být kreativní.
7. V roce 2007 ohlásila Jill Pruetzová, antropoložka z Iowské státní univerzity, že zhruba kilometr od místa, kde právě stojíme [my], byla před dvěma lety spatřena šimpanzí samice jménem Tumbo, jak pomocí zubů zašpičatuje větev a drží ji jako oštěp. Mířila jím na kombu ušatou, malého nočního stromového primáta, který skáče z větve na větev jako luční kobylka. Až do té doby se mělo za to, že výroba nástrojů pro lov a zabíjení savců je výhradně lidským chováním. Jill Pruetzová zaznamenala během 17 dnů na začátku období dešťů v roce 2006 lov komb u šimpanzů třináctkrát. V roce 2007 byl tento jev zaznamenán osmáctkrát. Zdálo by se, že šimpanzi jsou stále kreativnější.
8. Najdou se i tací, kterým se nelíbí vyprávění Jill Pruetzové o šimpanzích třímajících oštěp. Harvardský profesor biologické antropologie Richard Wrangham, který studoval agresivní chování šimpanzů v ugandském Národním parku Kibale, je skeptický. V akademickém světě se proslavil svou teorií „démonického samce“, která tvrdí, že surové vraždy spáchané šimpanzi samci při ochraně vlastního teritoria nasvědčují tomu, že i člověk je v jádru násilnický tvor. Zjištěním Jill Pruetzové nepřikládá význam ani primatolog Craig Stanford, který je autorem knihy *The Hunting Apes*. „Takové chování je fascinující, ale pozorování jsou natolik předběžná, že si zaslouží pouze stručnou poznámku v časopise.“
9. Zpráva byla publikována ve významném časopisu *Current Biology* a čtenářům připadala zajímavá. Během následujícího týdne se o zjištěních Jill Pruetzové objevilo více než 300 zmínek v rozhlasovém i televizním zpravodajství, v běžném tisku i v odborných časopisech. Smithsonianův ústav si vyžádal jeden z oštěpů. Zkrátka, od doby, kdy Jane Goodallová v 70. letech přinesla zprávy o zabíjení novorozených šimpanzů a o kanibalismu v parku Gombe, nevzbudila žádná jiná zpráva ze světa primátů větší ohlas. Spolu [já] s Jill Pruetzovou pozorují šimpanze vylézající z hnízd. Na jedné z nižších větví visí na jedné paži velký samec a pohupuje se.

Jeho silueta je dokonale vzpřímená a překvapivě lidská. Samec se pustí, dopadne na zem a odchází přes pláň. Je to symbolické. Před námi je šimpanz, jehož mnozí považují za tvora, který se blíží živoucímu modelu našich dávných předků. Seskočí ze stromu a vydá se do otevřené savany. Jako bychom sledovali [my] sestříhaný filmový záznam lidské evoluce, jako bychom dalekohledem pozorovali [my] úsvit lidského rodu.

10. ŠIMPANZI, KTEŘÍ NEŽIJÍ v bezpečí v korunách stromů, nýbrž na zemi, jsou ve střehu před velkými cizinci.

Jill Pruetzová přivykala šimpanze z Fongoli na přítomnost lidí čtyři roky. (Procesu se říká habituace.) V uplynulých třech letech je šest dní v týdnu od svítání do soumraku pozorovala.

11. Je to práce vyčerpávající a člověk se při ní ušpiní a zpotí. Domovem je hliněná chatrč a jako toaleta slouží díra v zemi, kterou Jill sdílí s třiceti vesničany. K večeři bývá arašidová omáčka s rýží, pokud ovšem není arašidová omáčka s prosem. Když se šimpanzi vydají neobvykle daleko, vrací se Jill do vesnice tak pozdě, že její porci jídla už dávno dali psům. Někdy se jí nechce vracet se osm kilometrů pěšky do tábora, a tak se stočí do klubička a vyspí se na zemi (nebo si zdřímne v opuštěném šimpanzím hnízdě). Malárii měla už sedmkrát.
12. Přesto se jen málokdy setkáte s někým, kdo svou práci miluje tak jako Jill Pruetzová. Zrovna sedí na zemi, jednou rukou si píše poznámky a druhou odhání obtížný bodavý hmyz. Přes ponožku jí prosakuje krev z puchýře na patě. Podle její řeči by se mohlo zdát, že jsme třeba v Paříži. „Někdy si myslím,“ říká a škrábe si štípanec, „že se probudím a zjistím, že to všechno je jenom sen.“ Námaha se mnohonásobně vyplatila. Šimpanzi z Fongoli nejen používají nástroje při lovu, ale vykazují i nové formy chování: noří se do vody, horká odpoledne tráví v jeskyních.
13. Oblast Fongoli s rozlohou 63 km² je nejrozsáhlejším teritoriem, na jakém kdy byla studována skupina habituovaných šimpanzů. (Šimpanzi v Gombe Jane Goodallové se pohybují na území o rozloze 13 km².) Craig Stanford přirovnává hledání potravy v rozlehlém teritoriu k nakupování v obřím supermarketu. Stejně jako Jill Pruetzová je i on přesvědčen, že šimpanzi nehledají náhodně, nýbrž že se pohybují předvídavě a s určitým úmyslem. „Když nakupujete v supermarketu, také neprocházíte náhodně uličkami s nadějí, že někde zahlédnete brokolici. Víte, kde je jaké zboží a kdy bude k mání sezónní zboží.“

14. Podle teorie „ekologické inteligence“ se u některých primátů včetně našich prapředků vyvinul větší a složitější mozek. Jedinci obdaření takovým mozkiem se lépe dokázali přizpůsobit nástrahám méně příznivého prostředí a přežít v něm. „Prvním impulsem pro vznik většího mozku,“ píše Stanford, „bylo možná nerovnoměrné rozložení vysoce kvalitní potravy a rozvoj poznávacích dovedností, díky nimž bylo možné tuto potravu nalézt.“
15. Kvalitní potrava rovná se maso. Posun k vyšší spotřebě masa asi sehrál významnou roli v evoluci většího a důmyslnějšího mozku. Mozek je, abychom použili výraz, který prosazují badatelé Leslie Aiello a Peter Wheeler, „drahá tkáň“. Aby větší mozek mohl fungovat, musely některé jiné orgány začít pracovat úsporněji. Jestliže se šimpanz živí masem, tedy potravinou bohatou na energii, stačí mu pozřít asi polovinu objemu hmoty, než kolik by jí potřeboval, kdyby se živil méně výživnými rostlinami. energii ušetřenou na trávení může tělo využít jinde, třeba na „provoz“ většího mozku.
16. Jako na zavolanou se asi šest metrů před námi objeví samice jménem Tia. Sedí na balvanu a odtrhává syrové maso z končetiny nějakého zvířete. Vypadá tak jako někdo, kdo si na pikniku pochutnává na komicky velkém kuřecím stehnu. Jill zvedne k očím dalekohled a potom jej zase nechá klesnout. „No páni! To je lesoň.“ Poznává to podle bílých znaků na kůži, která visí z pojídané nohy. „To je největší zvíře, jaké jsem je kdy viděla požírat.“ Domnívá se, že to byl kolouch. Také šimpanzi v Gombe příležitostně zabili mladého lesoně. Je to největší zaznamenaná kořist, jaké se šimpanzi zmocnili.
17. Lov v oblasti Fongoli se časově shoduje s obdobím dešťů a Jill má několik teorií, proč tomu tak je. Jakmile se naplní napajedla a po deštích vyraší čerstvé výhonky a další zeleň, krajina skýtá dostatek potravy i pro poměrně početnou skupinu šimpanzů v pohybu. Přesun ve velké skupině má své výhody. Osamělý šimpanz nebo malá skupina, která se vydá kupředu na vlastní pěst, může snadno na několik dní ztratit kontakt s komunitou. Pro šimpanze je společnost důležitá. Jill Pruetzová ukazuje na říjnou samici jménem Sissy, které se vzadu pohupuje nepřehlédnutelná růžová zduřenina. „Kdo není se skupinou, zmešká třeba tohle.“ Má na mysli samozřejmě příležitost k páření a předávání genů.
18. Období dešťů právě začíná. Pršelo teprve dvakrát a skupina má dostatek vody a potravy, aby mohla putovat pohromadě. Jill věří, že právě tato situace – početná tlupa soupeřící o omezené zdroje – donutila některé příslušníky komunity k tomu, aby začali zkoušet nové věci.
19. Třeba zaostřit klacek a zabít jím kombu. Je to jiný typ lovu než organizovaná honba na guerézy, která byla doložena na jiných místech. Šimpanz,

který náhodou narazí na odumřelou a dutou větev, tedy slibné místo, kde přes den spávají komby, někdy ulomí větev z nedalekého stromu, odstraní z ní listy a tenké proutky a pomocí zubů zašpičatí jeden konec. Potom vráží klacek do otvoru ve větvi tak dlouho, dokud není ukryvající se zvíře zcela bezvládné. Nakonec ho sežerou, a začnou od hlavy, říká Jill. Počínají si jako člověk, když jí zmrzlinu na dřívku.

20. Komby nejčastěji loví dospělé samice a mladí šimpanzi - tedy ti, kteří stojí nejnižší na šimpanzím společenském žebříčku. Má to svou logiku. Dominantní samci se nedělí o nalezenou potravu a nikdo je k tomu nedokáže donutit. Zdá se, že samice z Fongoli vzaly věci do svých rukou.

21. Přichází Farafa. Na zádech má mládě Fantu a v zubech kýtu lesoně, z níž visí šlachy a cary kůže. Tia ji zahlédne a chystá se k odchodu. Naposledy ji spatřím, jak ve vzpřímeném postoji mává holou kostí nad hlavou, jako by přehrávala scénu „úsvit lidského rodu“ z filmu *2001: Vesmírná odysea*. Šimpanzi z Fongoli mají smysl pro dramatické vyvrcholení situace.

22. VE SVĚTLE mediálního pozdvižení, které vyvolala zpráva Jill Pruetzová o šimpanzech používajících zašpičatělé klacky, působilo zvláštním dojmem, že Jill chyběla mezi přednášejícími na loňské konferenci o intelektu šimpanzů.

Byla mezi posluchači, nepozvali ji však, aby přednesla příspěvek. A aby toho nebylo málo, konzultant jejího postgraduálního studia, primatolog William McGrew z univerzity v Cambridgi, se letmo zmínil o loveckém chování šimpanzů z Fongoli, aniž by uvedl její zásluhy na zmíněném výzkumu. Uvedl však jejího spoluautora a bývalého studenta Paco Bertolaniho, který nyní studuje u něj. Bertolani byl svědkem prvního z celkových čtyřiceti pozorovaných případů předmětného chování, vědecká etika však vyžaduje, aby byl zmíněn hlavní badatel. McGrew se později omluvil. Někteří primatologové kritizovali Pruetzovou za to, že zveličovala lovecké chování šimpanzů. Je-li kořist menší než lovcova ruka, dá se vůbec mluvit o lovu? Primatologové--muži mají sklon narýsovat dělicí čáru na hranici mezi pohlavími: panoval tradiční názor, že lov společně s agresivním chováním a úmyslným zabíjením je doménou samců. „Samice a mladiství šimpanzi prostě sbírají malé savce,“ říká Pruetzová, „zatímco samci ,loví.“ Někteří badatelé se domnívají, že samice neloví, protože to nemají zapotřebí. Šimpanzí samci podle názoru některých vědců vyměňují maso za sex, Jill Pruetzová však nic takového ve Fongoli neviděla.

23. Teď se do toho musím vložit, i když nejsem odbornice na primáty. Jednoho dne, když jsem doprovázela Jill, jsem pozorovala mladého šimpanze Davida u díry ve stromě, kde se ukrývala komba. Slyšely jsme Davida dlouho předtím, než jsme ho uviděly. Dunivý zvuk přiměl Jill, aby se zastavila: „Počkat, tohle zní jako oštěp!“ Rozhlédly jsme se kolem sebe a spatřily jsme ho. Stál na větvi stromu *kino*, jednou rukou se přidržoval a ve druhé držel nad hlavou silný, asi metr dlouhý klacek. Prudce jej vrazil do otvoru a potom pečlivě prohlédl špičku. Došel k závěru, že dutina je prázdná, nechal klacek v díře a odešel. Prudkost a předvídavost, s níž se pustil do svého úkolu, nijak nepřipomínala zvíře poklidně hledající potravu. Jeho cíl byl naprosto zřejmý: zabít, nebo alespoň zneschopnit jakéhokoli tvora, který se skrýval v dutině.
24. Mnozí recenzenti prvního Jillina článku měli potíže s výrazem oštěp. Vyvolává totiž dojem předmětu určeného k vrhání a připomíná spíše techniku lovu člověka cromagnonského. Je to něco, čím se míří a co se vrhá. (Pruetzová říká, že měla na mysli spíš harpunu.) Stanford navrhoval výraz *kyj*. Jenže *kyj* není ostrý, nýbrž tupý. Další recenzent přišel s výrazem *dýka*. Někdo jiný chtěl *bajonet*. Nakonec Jill vyškrtila slovo oštěp z názvu článku a formulovala svůj text opatrněji. Zmiňovala se o nástroji „používaném na způsob oštěpu“. (Tisk tento prvek přesto zdůraznil. „Šimpanzi používají oštěp a pochutnávají si na kombách,“ oznamoval titulky na NewScientist.com.)
25. Ptala jsem se Jill Pruetzové, zda se snad nestala obětí spiknutí alfa samců mezi primatology. Odbyla to smíchem. „Jo, možná nekňourám dostatečně submisivně.“ (Kňourání je mezi šimpanzi výrazem podřízenosti. Šimpanz, který se setká s výše postaveným členem tlupy a zapomene kňourat, si koleduje o problémy.) Je také možné, že lidé se prostě jen brání představě, že kromě nich existují i další tvorové, kteří vyrábějí zbraně s cílem zabíjet.
26. Člověk by si pomyslel, že primatologové budou snad více než ostatní vědci srozuměni s posouváním hranic mezi šimpanzi a lidmi. Genové sekvence šimpanzů se z 95 až 98 % shodují s lidskými. (Člověk má více než 80 % genových sekvencí shodných s myší a asi 40 % se salátem.) David Reich se svými spolupracovníky z Broad Institute při MIT a z Harvardu v Cambridge v Massachussetts nedávno zkoumali lidský a šimpanzí genom. Z výsledků jejich výzkumu vyplývá, že šimpanzi a první hominidé se možná vzájemně křížili ještě nějakou dobu poté, co se obě zmíněné vývojové linie odštěpily. Přesto se zdá, že zjištění, jež „nahlodávají naši nadřazenost“, jak to pojmenovala Jill Pruetzová, nepřestávají budit jisté rozpaky.

27. Objevy šimpanzího chování, jež podkopávají naše představy o lidské výlučnosti, se od počátků primatologie setkávají s nevraživým odporem. Mnozí antropologové se naježili při prvních zmínkách o „kultuře“ šimpanzů, což je dnes již běžně přijímaná představa. První zprávy Jane Goodallové o šimpanzech, kteří si vyrábějí nástroje (k chytání termitů), byly ve své době stejně diskutabilní jako tvrzení, že šimpanzi mohou používat řeč. Šimpanz bonobo jménem Kanzi, vychovávaný ve výzkumném středisku Nadace pro lidoopy (Great Ape Trust) v Des Moines v Iowě, se naučil komunikovat pomocí symbolů. Ovládá asi 380 symbolů a chápe jejich význam. Když ho vylekal bobr, tedy zvíře, pro které neměl symbol, zvolil symboly pro „vodu“ a „gorilu“ (zvíře, jehož se bojí). Kritikové namítají, že komunikace je výhradně podmíněné chování. Neotřelé kombinace symbolů - například „vodní gorila“ zavrhuje jako náhodu.
28. Poněkud výjimečný postoj v tomto ohledu panoval v Ústavu pro výzkum primátů při univerzitě v Kjótu. Japonská primatologie je v souladu s buddhistickou zásadou, že člověk je částí přírody, že nad ni nevyčnívá a není od ní oddělen. Na loňské chicagské konferenci o intelektu šimpanzů mluvil Tecuró Macuzawa o počátcích primatologie, kdy vědci „nevěděli, jak moc jsme si blízcí. Tak blízcí jako kůň a zebra“.
29. V pozadí na diapozitivu jednoho japonského vědce jsem si všimla šimpanze s brýlemi. (Později jsem se dozvěděla, že šimpanz na obrázku si s brýlemi jenom hrál. Ale v USA opravdu kdysi jednomu pomohli se zrakem.)
30. Ve Fongoli nikdo neposílá šimpanze k optikovi, místní lidé je však chovají ve velké úctě. Kerri Clavetteová, která byla u Jill Pruetzové na studijním pobytu, zjišťovala postoje vesničanů k šimpanzům a ptala se jich, zda je loví. Hlavní kmeny žijící v dané oblasti (Malinkové, Bedikové, Basariové, Jahankové) přiznávají šimpanzům ve srovnání s jinými opicemi vyšší, téměř lidský status. „Šimpanzi pocházejí z člověka, protože mají podobné srdce," řekl jeden vesničan. Lidé uctivě pohlížejí i na chování, jež se obvykle považuje za primitivnější - například chůze po čtyřech: „Šimpanzi se při chůzi opírají o klouby na rukou, aby nemuseli jít se špinavýma rukama." Mýty o původu šimpanzů vyprávějí o lidech, kteří z nějakého důvodu utekli do lesa - ať už kvůli válce, strachu z obřízky, strachu z toho, že lovíli ryby v sobotu a budou za to potrestáni - a zůstali tam tak dlouho, až se proměnili v šimpanze. Lidé ve východním Senegalů sice v minulosti šimpanze lovíli kvůli léčebným účelům (šimpanzí maso mělo mít posilující účinky jako lék i obklad, šimpanzí mozek připravený s kuskusem prý léčil duševní choroby), dnes už to

však dělají zřídka. Tabu zakazující pojídat maso blízkých příbuzných se však porušuje ve střední Africe, kde neklid zhoršil již tak nepříznivé podmínky a kde se šimpanzí maso prodává jako „maso z buše“.

31. Západ v uplynulých desetiletích také postupně měnil své postoje vůči šimpanzům a lidoopům. Novou pozornost upoutalo sekvencování šimpanzího genomu dokončené v roce 2005. Na Novém Zélandu, v Nizozemsku, ve Švédsku a ve Velké Británii byly přijaty zákony omezující experimenty prováděné na lidoopech. Baleáry, které jsou autonomním územím Španělska, přijaly v roce 2007 rezoluci zaručující lidoopům základní zákonná práva. V roce 2006 předložila jistá rakouská organizace okresnímu soudu v Mödlingu žádost, aby ustanovil zákonného zástupce pro šimpanze jménem Hiasl. Cílem bylo zajistit pro chlupatého obžalovaného status „právní osoby“. (Soudce měl pochopení, ale žádost odmítl.) Možná je jednodušší vnímat situaci stejně, jako ji vnímá Jared Diamond, autor knihy *Třetí šimpanz: vzestup a pád lidského rodu*. Šimpanzi nejsou tak trochu jako lidé, ale lidé jsou tak trochu jako šimpanzi.
32. ŠIMPANZÍ SAMICE jménem Sissy se sklání nad nízkým termitišťem šest metrů od nás. Pohybuje jen pravou paží: zasouvá do otvoru tenký klacík z liány a jemně jej vytahuje i s termity, kteří se na něm zachytili. Zvedá jej k tlamě stejně opatrným pohybem jako starý člověk nese k ústům lžičku s polévkou.
33. Vybírání termitů z termitiště je stejně meditativní a napínavá činnost jako muškaření. Vyzkoušela jsem to několikrát a nepodařilo se mi najít ani otvor, ve kterém by byla šance objevit termity. Můj klacík nikdy nepronikl hlouběji než na několik centimetrů, kdežto šimpanz jej umí zastrčit do termitiště až na půl metru. Najde aktivní otvor po čichu, potom do něj zasune klacík a čichá k němu, aby zachytil pach feromonů termitích válečníků.
34. Šimpanzi z Fongoli požírají termity po celý rok, nejen v období sucha, kdy je nedostatek jiné potravy. Termiti tvoří minimálně šest procent pravidelného jídelníčku zdejších šimpanzů. Víme to, protože odborná asistentka Sally Macdonaldová pravidelně téměř každý večer v šest hodin popadne několik sít a kbelíků a jeden nebo dva uzavřené sáčky s šimpanzími výkaly, které badatelé přinášejí skoro každý den. Hledá semena z ovoce, odhaduje procento vlákniny z listů a výhonků, všímá si kostí a termitích klepítek. „Je to věda v celé své nádheře,“ říká Sally s kamennou tváří. Matka jí z domova posílá uzavíratelné plastové sáčky, aniž by věděla, k čemu budou sloužit.
35. Krátký pohled do kbelíku prozradí, že plody

dřeviny zvané saba jsou v této roční době hlavní potravou šimpanzů. Dospělý jedinec v průměru pozře 30 až 40 plodů denně. Rekordní počet semen plodů saby zaznamenaný v jednom vzorku výkalů - 499 semen oproti průměrným 75 - nejspíš patří samci jménem Mamadou. Což možná vysvětluje, proč Mamadou „trpí na větry“, jak řekla Jill.

36. Postgraduální studentka Stephanie Bogartová říká, že šimpanzi vyhledávají termity částečně také proto, že jde o mimořádně kalorickou potravu. Stogramová porce termitů má 613 kalorií, zatímco 100 gramů kuřecího masa má pouhých 166 kalorií. Jenže 100 gramů termitů představuje stovky kusů vylovených z termitiště v malých porcích. Je to jako jíst koláč po drobcích. Šimpanzi musejí mít termity opravdu velmi rádi.
37. Sissy vstává ze svého stanoviště, aby si našla nový nástroj. Ulomí jiný klacík a prohlíží si ho. Spokojeně si ho strčí do tlamy a odchází zpátky k termitišti. Vypadá trochu jako švadlenka, která drží v puse špendlíky. Jill Pruetzová a další badatelé tvrdí, že šimpanzi samice jsou nejen obratnější než samci při výrobě a využití nástrojů, ale jsou také pracovitější. Craig Stanford souhlasí s názorem, že první užití nástrojů lze patrně připsat našim samičím prapředkům. Představuje si, že první nástroje používané pro sběr potravy později ustoupily nástrojům určeným pro uvolňování masa z mršín, jež zabily a posléze nechaly ležet velké masožravé šelmy. Tyto nástroje možná vydláždily cestu náradí určenému k zabíjení kořisti. V této souvislosti je chování šimpanzů z Fongoli ještě překvapivější: zdá se, že zdejší samice přeskočily jednu fázi a přešly rovnou k nástrojům určeným k zabíjení. Ke kleštím na obracení masa při rožnění už možná zbývá jenom malý krůček.
38. SEDÍM S JILL PRUETZOVOU na okraji zalesněné rokle, kde šimpanzi odpočívají v nejteplejších denních hodinách.
- Porost je zde hustší. Pozorujeme tenkého zeleného hada, který se plazí v trávě. Nad našimi hlavami se nese ptačí zpěv. (Ptám se Jill, co je to za ptáčka. Odpoví mi, a vůbec to nemyslí sarkasticky: „Nějaký pták.“ Je to žena úzce zaměřených zájmů.)
39. Jill mi ukazuje houštinu propletených větví saby. Tam, kde vidím temnou hmotu, Jill rozeznává šest zvířat. Má oko vycvičené na šimpanze. (Je to stav, který přetrvává ještě dlouho po jejím návratu do Iowy. „Když přijedu domů, hledám šimpanze i v kampusu.“) Zvířata jsou někdy tak dobře ukrytá a tak tichá, že i Jill je rozezná jen s velkými obtížemi. Někdy je najde jen podle pachu - pach šimpanzího těla je mnohem výraznější než pach lidského těla.

„Včera jsem si myslela, že cítím šimpanze," říká Jill, „byla jsem to však já."

40. V houštině se odehrává ospalý rodinný výjev. Yopogon probírá srst Mamadou. Siberut se opírá o kmen stromu a tře o sebe palce na nohou, jak má ve zvyku. Dvojice mladíků se houpá ve větvích a střídavě se objevuje v šikmém sloupci slunečních paprsků. Jeden se odráží nohou od kmene stromu a otáčí se kolem své osy. Druhý se pohupuje mezi dvěma větvemi a připomíná Tarzana. Jsou neuvěřitelně roztomilí. Šimpanz jménem Mike leží na zádech ve visutém lůžku z větví a kotníkem jedné nohy se opírá o ohnuté koleno druhé nohy. Jednu paži má za hlavou, druhou má ohnutou v lokti. Ruku v zápěstí má naprosto uvolněnou a něco v jeho postoji připomíná kovboje opírajícího se o plot. Zíráme na sebe deset dlouhých vteřin. Cítím, že mezi námi dvěma se vytvořilo jakési pouto - částečně možná proto, že zaujímá tak důvěrně známou lidskou pozici, a částečně proto, že se na mě tak upřeně dívá. Svěřím se s tím Jill a ona připustí, že má stejné pocity. Šimpanzi z Fongoli jí leží na srdci stejně jako její rodina. Posílá nadšené e-maily, když se narodí mládě, a dělá si starosti, když starý a skoro slepý Ross zmizí a déle než týden po něm není ani vidu. Na konferencích to však nedává najevo. Tam se mluví vědeckým žargonem a v číslech. Používají se výrazy jako „index párové afinity" a „naříkavé zvuky". „Mluví se tak hlavně s muži-badatelí," říká Jill.

• *Nejbližší příbuzní Podívejte se na šimpanze z Fongoli v akci. Videozáznamy zachycující zhotovení zbraní a lov najdete na adrese ngm.com.*

41. Studenti primatologie se na prvním místě učí vyvarovat se antropomorfismu. Šimpanzi vypadají a jednají skoro jako my, a proto je velmi snadné chápat jejich činy a výrazy nesprávně a představovat si lidskost tam, kde není. Všimnu si například, že Siberut se dívá k obloze a vypadá přitom tak zamyšleně, jako by rozjímala o vyšším smyslu života. Ve skutečnosti rozjímá o plodech saby, které visí vysoko nad ní, jak mi ukazuje Jill.

42. PŘESTO NENÍ MOŽNÉ strávit jistou dobu v blízkosti šimpanzů a nebyť zasažen tím, jak se nám podobají. Vedu si seznam věcí, které jsem viděla, četla nebo o nichž mi vyprávěla Jill a které nečekaným způsobem prokazují naši vzájemnou podobnost. Nevěděla jsem, že šimpanzí zívání je nakažlivé - nejen mezi šimpanzi, přenáší se i na

lidi. Věděla jsem, že se šimpanzi smějí, ale nevěděla jsem, že se rozčilují, když se někdo směje jim. Věděla jsem, že šimpanzi chování v zajetí plivou, ale nevěděla jsem, že stejně jako my považují plivnutí za nejkrajnější projev hnusu - a zajímavé je, že si jej vyhradili pro člověka. Věděla jsem, že když dáte lidoopovi chovanému v zajetí na starost kotě, bude se o ně starat, nikdy jsem však neslyšela, že by to udělal i šimpanz ve volné přírodě - jako to udělala Tia s mládětem ženetky. Seznam pokračuje. Šimpanzi vstávají uprostřed noci, aby si vzali něco na zub. Lehají si na záda a se svými potomky si hrají „na letadlo“. Líbají se. Podávají si ruce. Strhávají si strupy, ještě než jsou zcela zahojené. Tabu antropomorfizace vypadá divně s ohledem na to, že evoluční, genetická a behaviorální blízkost lidí a šimpanzů je přesně tím důvodem, proč je tak neúnavně studujeme. O šimpanzích bylo publikováno více než tisíc studií. Jistý kolega kdysi Jill Pruetzové řekl: „Stačí, aby se šimpanz v lese vydělal, a hned o tom někdo napíše článek.“ [Autor jednoho článku věnoval celou jednu pasáž tomu, jak šimpanzi používají „ubrousky z listů“: „Tento hygienický postup je zaměřen na jejich tělesné tekutiny (krev, sperma, výkaly, moč, hlen)... Způsob použití kolísá od jemného otírání až po energické tření.“]

43. Pokud jde o šimpanze, vztah mezi lidmi a lidoopy je nijak zvlášť nezajímá. Zatímco my je pozorujeme, oni si nás většinou nevšímají. Tu a tam se na nás krátce podívají přes rameno, když procházejí křovím. V tom pohledu není žádný strach, ale ani zvědavost a už vůbec ne společenský zájem. Je to pohled, který prostě říká: „Už jsou tu zase.“ Dokonce i Mike je takový. Přestal se na mě dívat a schválně - alespoň to tak působilo - se ke mně obrátil zády. Když o tom teď přemýšlím, musím přiznat, že Mike se na mě tak upřeně díval nejspíš jen proto, že jsem se náhodou ocitla v jeho zorném poli.
44. Šimpanzi si začínají chystat hnízda. Ulamují listnaté větve a vlečou je do korun stromů. Jill počká, dokud se všichni neuloží, a teprve potom se vydá na cestu zpátky. Sedíme a posloucháme, jak si šimpanzi „mručí před spaním“. Jsou to měkké a sípavé zvuky, které patrně nevyjadřují nic jiného než hluboké uspokojení, jaké cítíte na sklonku dne v pohodlné posteli. □

11. PŘÍLOHA 2 - ODSTAVCE

1 I'm not complaining. I'm making a point. Life on the savanna—even so-called mosaic savanna, tempered by patches of lush gallery forest along the streambeds—is exceptionally harsh. If you are a primate used to greener terrain, you must adjust your behavior to survive. Our earliest hominin (meaning bipedal ape) ancestors evolved more than five million years ago during the Miocene, an epoch of extreme drying that saw the creation of vast tracts of grassland. ¶ Tropical primates on the perimeter of their range no longer had plentiful fruits and year-round streams and lakes. They were forced to adapt, to range farther in their search for food and water, to take advantage of other resources. In short, to get creative.

Nestěžuji si, jenom vám chci vylíčit situaci. Život v savaně i v takzvané mozaikové savaně, která se vyznačuje občasnými řídkými porosty stromů podél řečišť, je tvrdý. Každý primát zvyklý na zelenější terén musí přizpůsobit své chování, jinak zahyne. Naši nejstarší hominoidní předkové (tedy dvounozí lidoopové) se vyvinuli před více než pěti miliony let v období miocénu, kdy v důsledku dlouhodobého vysychání vznikaly rozsáhlé plochy porostlé travinami.

Tropičtí primáti na okrajích oblasti přirozeného výskytu už neměli k dispozici hojnost ovoce ani vodu v potocích a jezerech po celý rok. Byli nuceni přizpůsobit se, při pátrání po potravě a vodě se vydávali dále a začali využívat i jiné zdroje. Stručně řečeno, začali být kreativní.

2 An exception to these attitudes has long been found at the Primate Research Institute at Kyoto University. Japanese primatology is consistent with the Buddhist precept that humans are a part of the natural world, not above or separate from it. At the Mind of the Chimpanzee conference in Chicago last year, Tetsuro Matsuzawa spoke of primatology's early years, when scientists "didn't know how much close we are." He added, with unabashed awe: "So close, like horse and zebra." ¶ In the background of one Japanese researcher's slides was what looked to be a chimp wearing glasses. I turned to the man next to me. "I'm sorry," I said. "I must be losing my mind. Was that chimp wearing glasses?" The man told me the Japanese primatologists had noticed the chimp was nearsighted and had him outfitted with prescription lenses. (I later learned he was wrong: This chimp was just playing with the glasses. There once was a research chimp whose caretakers ordered her glasses, but that was in the U.S., not Japan.)

Poněkud výjimečný postoj v tomto ohledu panoval v Ústavu

pro výzkum primátů při univerzitě v Kjótu. Japonská primatologie je v souladu s buddhistickou zásadou, že člověk je částí přírody, že nad ni nevyčnívá a není od ní oddělen. Na loňské chicagské konferenci o intelektu šimpanzů mluvil Tecuro Macuzawa o počátcích primatologie, kdy vědci „nevěděli, jak moc jsme si blízcí. Tak blízcí jako kuň a zebra“.

V pozadí na diapozitivu jednoho japonského vědce jsem si všimla šimpanze s brýlemi. (Později jsem se dozvěděla, že šimpanz na obrázku si s brýlemi jenom hrál. Ale v USA opravdu kdysi jednomu pomohli se zrakem.)

3 No one around Fongoli is sending chimps to the optician, but the animals are accorded a remarkable amount of respect by locals. Kerri Clavette, Pruetz's intern, interviewed villagers about their beliefs regarding chimpanzees and whether they hunted them. Among the region's main tribes—the Malinke, Bedik, Bassari, and Jahanka—chimps, compared with monkeys, have an elevated, almost human status. "Chimpanzees came from man, as they have similar hearts," a villager told Clavette. Behaviors normally associated with a baser nature—such as walking on all fours—were given a respectful spin: "Chimpanzees walk on their knuckles to keep their hands clean to eat with." Chimpanzee origin myths feature humans running off into the woods for some reason—war, fear of circumcision, fear of being punished for fishing on Saturday—and staying there so long that they turn into chimpanzees.

Despite a local history of killing chimpanzees for medicinal reasons—the meat laid on a person's arm or eaten for strength, the brains prepared with couscous to treat mental illness—villagers rarely hunt chimpanzees in eastern Senegal today. Sadly, the taboo against eating one's almost kin has broken down in central Africa, where turmoil has worsened dire economic circumstances and chimps are sold as bush meat.

Ve Fongoli nikdo neposílá šimpanze k optikovi, místní lidé je však chovají ve velké úctě. Kerri Clavetteová, která byla u Jill Pruetzové na studijním pobytu, zjišťovala postoje vesničanů k šimpanzům a ptala se jich, zda je loví. Hlavní kmeny žijící v dané oblasti (Malinkové, Bedikové, Basariové, Jahankové) přiznávají šimpanzům ve srovnání s jinými opicemi vyšší, téměř lidský status. „Šimpanzi pocházejí z člověka, protože mají podobné srdce,“ řekl jeden vesničan. Lidé uctivě pohlížejí i na chování, jež se obvykle považuje za primitivnější - například chůze po čtyřech: „Šimpanzi se při chůzi opírají o klouby na rukou, aby nemuseli jíst se špinavýma rukama.“ Mýty o původu šimpanzů vyprávějí o lidech, kteří z nějakého důvodu utekli do lesa - ať už kvůli válce, strachu z obřízky, strachu z toho, že lovili ryby v sobotu a budou za to potrestáni - a zůstali tam tak dlouho, až se proměnili v šimpanze. ¶ Lidé ve východním Senegalu sice v

minulosti šimpanze lovili kvůli léčebným účelům (šimpanzí maso mělo mít posilující účinky jako lék i obklad, šimpanzí mozek připravený s kuskusem prý léčil duševní choroby), dnes už to však dělají zřídka. Tabu zakazující požívat maso blízkých příbuzných se však porušuje ve střední Africe, kde neklid zhoršil již tak nepříznivé podmínky a kde se šimpanzí maso prodává jako „maso z buše“.

- 4 The scene in the vines is one of drowsy, familial contentment. Yopogon is grooming Mamadou. Siberut is leaning against a tree trunk, rubbing his two big toes together, as he often does. A pair of youngsters swing on vines, flashing in and out of an angled shaft of sun. One uses a foot to push off from a tree trunk, spinning himself around. The other swings from vine to vine, Tarzan-style. They are almost painfully cute.

A chimp called Mike lies on his back in a hammock of branches, legs bent, one ankle crossed atop the opposite knee. One arm is behind his head, the other is crooked at the elbow, the hand hanging slack from the wrist, in the manner of a cowboy slouched against a fence. We stare at each other for a full ten seconds. Partly because his pose is so familiarly human and partly because of the way he holds my gaze, I find myself feeling a connection with Mike.

I confess this to Pruetz, who admits to similar feelings. She cares about the Fongoli chimps as one cares about family. She sends excited emails when a baby is born and worries when the elderly and nearly blind Ross disappears for more than a week. But she does not reveal this side of herself at conferences. There it's all lingo and statistics, pairwise affinity indexes and "blended whimper pouts." "Especially with male chimp researchers," she says.

V houštině se odehrává ospalý rodinný výjev. Yopogon probírá srst Mamadou. Siberut se opírá o kmen stromu a tře o sebe palce na nohou, jak má ve zvyku. Dvojice mladíků se houpá ve větvích a střídavě se objevuje v šikmém sloupci slunečních paprsků. Jeden se odráží nohou od kmene stromu a otáčí se kolem své osy. Druhý se pohupuje mezi dvěma větvemi a připomíná Tarzana. Jsou neuvěřitelně roztomilí. ¶ Šimpanz jménem Mike leží na zádech ve visutém lůžku z větví a kotníkem jedné nohy se opírá o ohnuté koleno druhé nohy. Jednu paži má za hlavou, druhou má ohnutou v lokti. Ruku v zápěstí má naprosto uvolněnou a něco v jeho postoji připomíná kovboje opírajícího se o plot. Zíráme na sebe deset dlouhých vteřin. Cítím, že mezi námi dvěma se vytvořilo jakési pouto - částečně možná proto, že zaujímá tak důvěrně známou lidskou pozici, a částečně proto, že se na mě tak upřeně dívá. ¶ Svěřím se s tím Jill a ona připustí, že má stejné pocity. Šimpanzi z Fongoli jí leží na srdci stejně jako její rodina. Posílá nadšené e-maily, když se narodí mládě, a dělá si starosti, když starý a skoro

slepý Ross zmizí a déle než týden po něm není ani vidu. Na konferencích to však nedává najevo. Tam se mluví vědeckým žargonem a v číslech. Používají se výrazy jako „index párové afinity“ a „naříkavé zvuky“. „Mluví se tak hlavně s muži-badatelí,“ říká Jill.

- 5 Yet it is impossible to spend any time with chimpanzees and not be struck by how similar they are to us. I've been keeping a list of things I have seen or read or heard Pruetz say that drive home this point in unexpected ways. I had not known that chimpanzee yawns are contagious—both among each other and to humans. I had known that chimps laugh, but I did not know that they get upset if someone laughs at them. I knew that captive chimps spit, but I hadn't known that they, like us, seem to consider spitting the most extreme expression of disgust—one reserved, interestingly, for humans. I knew that a captive ape might care for a kitten if you gave one to it, but had not heard of a wild chimpanzee taking one in, as Tia did with a genet kitten. The list goes on. Chimps get up to get snacks in the middle of the night. They lie on their backs and do "the airplane" with their children. They kiss. Shake hands. Pick their scabs before they're ready.

The taboo on anthropomorphizing seems odd, given that the closeness—evolutionary, genetic, and behavioral—between chimpanzees and humans is the very reason we study chimps so obsessively. Some thousand-plus studies have been published on chimpanzees. As a colleague of Pruetz's once said to her, "A chimp takes a crap in the forest, and someone publishes a paper about it." (No exaggeration. One paper has a section on chimpanzees' use of "leaf napkins": "This hygienic technology is directed to their bodily fluids (blood, semen, feces, urine, snot). ... Their use ranges from delicate dabbing to vigorous wiping.")

PŘESTO NENÍ MOŽNÉ strávit jistou dobu v blízkosti šimpanzů a nebýt zasažen tím, jak se nám podobají.

Vedu si seznam věcí, které jsem viděla, četla nebo o nichž mi vyprávěla Jill a které nečekaným způsobem prokazují naši vzájemnou podobnost. Nevěděla jsem, že šimpanzí zívání je nakažlivé - nejen mezi šimpanzi, přenáší se i na lidi. Věděla jsem, že se šimpanzi smějí, ale nevěděla jsem, že se rozčilují, když se někdo směje jim. Věděla jsem, že šimpanzi chování v zajetí plivou, ale nevěděla jsem, že stejně jako my považují plivnutí za nejkrajnější projev hnusu - a zajímavé je, že si jej vyhradili pro člověka. Věděla jsem, že když dáte lidoopovi chovanému v zajetí na starost kotě, bude se o ně starat, nikdy jsem však neslyšela, že by to udělal i šimpanz ve volné přírodě - jako to udělala Tia s mládětem ženetky. Seznam pokračuje. Šimpanzi vstávají uprostřed noci, aby si vzali něco na zub. Lehají si na záda a se svými

potomky si hrají „na letadlo“. Líbají se. Podávají si ruce. Strhávají si strupy, ještě než jsou zcela zahojené. ¶ Tabu antropomorfizace vypadá divně s ohledem na to, že evoluční, genetická a behaviorální blízkost lidí a šimpanzů je přesně tím důvodem, proč je tak neúnavně studujeme. O šimpanzích bylo publikováno více než tisíc studií. Jistý kolega kdysi Jill Pruetzové řekl: „Stačí, aby se šimpanz v lese vydělal, a hned o tom někdo napíše článek.“ [Autor jednoho článku věnoval celou jednu pasáž tomu, jak šimpanzi používají „ubrousky z listů“: „Tento hygienický postup je zaměřen na jejich tělesné tekutiny (krev, sperma, výkaly, moč, hlen)... Způsob použití kolísá od jemného otírání až po energické tření.“]

6 As for the chimps, they are not nearly as intrigued by the ape-human connection. While we've been observing them, they have largely ignored us, occasionally shooting a glance over one shoulder as they move through the brush. There is no fear in this glance, but neither is there curiosity or any sort of social overture. It is a glance that says simply, Them again.

Even Mike. He just turned away from my gaze and pointedly, or so it seemed, rolled over to turn his back on me. In hindsight I would have to say that the reason Mike had been looking at me was that I happened to be in his line of vision.

Pokud jde o šimpanze, vztah mezi lidmi a lidoopy je nijak zvlášť nezajímá. Zatímco my je pozorujeme, oni si nás většinou nevšímají. Tu a tam se na nás krátce podívají přes rameno, když procházejí křovím. V tom pohledu není žádný strach, ale ani zvědavost a už vůbec ne společenský zájem. Je to pohled, který prostě říká: „Už jsou tu zase.“ ¶ Dokonce i Mike je takový. Přestal se na mě dívat a schválně - alespoň to tak působilo - se ke mně obrátil zády. Když o tom teď přemýšlím, musím přiznat, že Mike se na mě tak upřeně díval nejspíš jen proto, že jsem se náhodou ocitla v jeho zorném poli.

12. ANOTACE

Tato práce se zabývá stylistickou analýzou populárně vědeckého textu z hlediska překladu. Nejprve definuje rozdíly mezi vnímáním pojmu styl v angličtině a češtině a zabývá se odlišnostmi ve stylistické tradici obou jazyků. Při analýze se vychází z české tradice rozdělení stylů na tzv. funkční styly. Dále vymezuje základní rysy jednotlivých funkčních stylů a stylisticky zařazuje text k populárně vědeckému stylu. Práce se podrobně zabývá rovinou textu, jak v oblasti grafického členění, tak v oblasti obsahové. Podrobněji se věnuje hlavním tématům vybraného textu a neopomíjí ani pragmatickou stránku. Rozděluje vybraný text na výkladové a vyprávěcí pasáže a na komunikaci prostřednictvím přímých řečí. V těchto třech typech textu popisuje použité jazykové prostředky, a to nejen z hlediska užité slovní zásoby, ale zabývá se také gramatickou stránkou těchto úseků. Na závěr hodnotí úroveň překladu a vyzdvihuje zajímavá řešení, zároveň se však zmiňuje o některých nepřesnostech, které byly v průběhu analýzy odhaleny.

SYNOPSIS

This thesis deals with the stylistic analysis of popular scientific text in terms of translation. First, it defines distinctions between the notion of the term style in English and Czech and it is concerned with stylistic traditions of both languages. This analysis proceeds from the Czech classification of functional styles. The main features of each functional style are specified and it classifies the text as popular scientific. The thesis deals with the text level in detail, with the graphic layout as well as with the content of the text. It introduces the main topics of the article "Almost Human" and mentions also the pragmatic aspect. In the paper, the *National Geographic* article was divided into three different parts: exposition, narration and communication in direct speech. In these parts, language is described in terms of lexical means and grammar used in the text. At the end it assesses the translation and points out interesting solutions. It also mentions some inadequacies that were discovered during the analysis of the text.